

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 21 DECEMBER 1960 - No. 2266

Reisdeviezen

R. MEES & ZONEN

Rotterdam

BANKIERS EN ASSURANTIE - MAKELAARS

Bagage- en ongevalverzekeringen

BAKSTEEN
Juwelier

HORLOGES

SIERADEN

TAFELZILVER

Sinds 1837 in het hart van Rotterdam

WESTEWAGENSTRAAT 70 — TELEFOON 110583

N.V. SLAVENBURG'S BANK
Gevestigd te Rotterdam

34 vestigingen

In Nederland

ALLE BANK- EN EFFECTENZAKEN
Financiering van internationale transacties

GEMEENTE ROTTERDAM

Bij de economische directie der gemeenteziekenhuizen vacceert binnenkort wegens vertrek van de huidige functionaris de betrekking van

Chef van de economische afdeling

Deze functie omvat in algemene zin de behandeling van de financieel-administratieve en bedrijfseconomische zaken met betrekking tot de gemeenteziekenhuizen (circa 2000 bedden), de gemeentelijke verpleeginrichtingen en enige aanverwante stichtingen, alsmede de gemeentelijke wasserij en badhuizen.

Gegadigden dienen te beschikken over een goede theoretische vorming en een ruime praktische ervaring op administratief en bedrijfseconomisch terrein, alsmede over een grote mate van tact in de omgang met functionarissen van velerlei niveau. Bekendheid met ziekenhuisvraagstukken strekt tot aanbeveling.

Benoeming zal geschieden in de rang van administratief hoofdambtenaar-afdelingschef, salarisgrenzen f 11.067,- tot f 14.247,- (exclusief de vakantietoeslag ad 4% en de huurcompensatie ad 2,5% van het salaris). Aanstelling boven het minimum is mogelijk.

De verplaatsingskostenregeling is van toepassing.

Eigenhandig geschreven uitvoerige sollicitatiebrieven, onder opgave van referenties, te richten tot burgemeester en wethouders en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis.

Inzending binnen 14 dagen onder no. 636.

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie:
(010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 2.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

45e JAARGANG

No. 2266

WOENSDAG 21 DECEMBER 1960

PEILING 1960

INHOUD

	Blz.
1960: een jaar van „bijsturen”, door Drs. A. J. van Straaten	1208
De „vrijere” loonpolitiek in 1960, door Dr. P. S. Pels	1210
De arbeidsmarkt in 1960, door Dr. Ir. D. R. Mansholt	1213
Beurspijlers, door Dr. M. P. Gans	1216
Uitzicht vanaf de top, door Drs. W. Tims	1219
De economische ontwikkeling van België in 1960, door Prof. R. Vandeputte	1222
Die wirtschaftliche Entwicklung in der Bundesrepublik Deutschland im Jahre 1960, door Dipl. Volksw. B. Filusch	1225
The American economy in 1960 — prosperity and disappointment, door Prof. C. Lowell Harriss	1229
De Britse economie in 1960, door Mr. H. A. Marx	1234
Frankrijk 1960, door M. J. Keyzer	1239
Australië 1960, door Dr. A. J. Reitsma	1242

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.

Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;

J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Met dit nummer is de 45e jaargang afgesloten.

De situatie, waarin onze nationale economie momenteel verkeert, kan als volgt worden samengevat: volledige werkgelegenheid; beperkte mogelijkheden voor produktie-expansie; spanningen op de arbeidsmarkt; een surplus op de lopende rekening van de betalingsbalans, dat nog enige ruimte biedt voor een binnenlandse bestedingsvergroting, die het produktie-accres te boven gaat; een vrij ruime liquiditeitspositie van de binnenlandse huishoudingen en het bankwezen die op zichzelf de mogelijkheid biedt van financiering van een bestedingsaccres, dat veel groter is dan het hiervoor bedoelde; een, uit de ook in 1960 voortgezette internationale arbeidsverdeling voortgevloeide, zeer grote afhankelijkheid van de buitenlandse vraag. Het binnenlandse conjuncturele beleid zal dus enerzijds bepaald blijven door beduchtheid voor een verdere overspanning van de arbeidsmarkt en doorkruising van het loon- en prijsbeleid door een overmatige expansie van de gezamenlijke binnen- en buitenlandse vraag. Anderzijds zal, gezien de conjuncturele ontwikkeling in met name de Angelsaksische landen, de mogelijkheid van een afzwakking van de buitenlandse vraag onder ogen moeten worden gezien.

Onze nationale economie heeft zich dit jaar ontwikkeld op een wijze die velen heeft verrast. Die verrassing bestond daarin, dat de produktie in de industrie belangrijk meer is vergroot dan ongeveer een jaar geleden kon worden aangenomen. Dit kleine „Wirtschaftswunder” kwam vooral aan onze betalingsbalanspositie ten goede.

De verwachtingen voor 1960, neergelegd in het Centraal Economisch Plan, waren gebaseerd op een geringe onbenutte produktiecapaciteit. Mede op grond daarvan werd de uitbreiding van de totale nationale produktie op niet meer dan 6 pCt. geraamd. Daartegenover werd de toename van de binnenlandse bestedingen op $8\frac{1}{2}$ pCt. gesteld. Een belangrijke verkleining van het batige saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans, dat in 1959 f. 1,8 mrd. had bedragen, zou hieruit resulteren. Dit saldo werd voor 1960 op f. 0,7 mrd. geraamd.

Het achteruitgaan van de betalingsbalans zou vooral resulteren uit een vermeerdering van de goederenimport met $15\frac{1}{2}$ pCt. en van de goederenexport met 8 pCt. (volumecijfers). Op grond van de buitenlandse conjuncturele ontwikkeling en de concurrentieverhoudingen was een grotere stijging van de uitvoer te motiveren. In verband met de beperkte onbenutte produktiecapaciteit en de verwachte toename van de binnenlandse vraag moest echter worden aangenomen, dat aan een deel van de buitenlandse vraag niet zou kunnen worden voldaan.

De feitelijke ontwikkeling is anders geweest dan een jaar geleden was verwacht, omdat de produktiecapaciteit in de industrie was onderschat. In deze sector, die bijna de helft van ons bruto nationaal produkt voortbrengt, is in de eerste tien maanden van 1960, mede dank zij een stijging van de arbeidsproductiviteit met ruim 10 pCt., een produktie mogelijk geweest die 13 pCt. groter was dan die in dezelfde periode van het vorige jaar. Voor het gehele jaar was indertijd ook voor deze sector de produktiestijging op 6 pCt. geraamd.

Het is opmerkelijk, dat de binnenlandse bestedingen, ondanks de grotere produktie, vrijwel niet omvangrijker zijn geweest dan eertijds was geraamd. De vermoedelijke volumestijging van de particuliere consumptie (6 pCt.)

1960: een jaar van „bijsturen”

en van de investeringen van bedrijven in vaste activa (15 pCt.) bijv., komen nagenoeg met de ramingen van een jaar geleden overeen.

Aan de verwachte buitenlandse vraag kon nu in ruimere mate worden voldaan. Recentelijk is de exportstijging voor geheel 1960 op 14 pCt. en het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans op f. 1,2 mrd. geraamd.

De situatie op de arbeidsmarkt op het einde van het jaar wijkt intussen weinig af van die, welke in het Plan 1960 werd beschreven. Het geregistreerde aantal werklozen is inderdaad teruggelopen tot ca. 50.000 (gecorrigeerd voor seizoen). Dit niveau werd alleen eerder bereikt dan was verwacht en wel reeds in het eerste kwartaal. Het is opmerkelijk, dat de werkloosheid sindsdien vrijwel stabiel is gebleven. Op de arbeidsmarkt zijn spanningen opgetreden. Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze een wat ongunstige invloed op de arbeidsproductiviteit uitoefenen.

De capaciteitsgrenzen in vele bedrijven zijn thans dicht genaderd. De situatie op de arbeidsmarkt is hiervoor een indicatie, evenals het beloop van de industriële produktie, die namelijk in oktober net zo groot was als in april. Produktiestijging lijkt in 1961 dan ook slechts mogelijk door toename van de beroepsbevolking, inbedrijfstelling van arbeidsbeparende investeringen en een vergroting van de efficiency. Een produktiestijging in alle bedrijven tezamen van slechts ca. 4 pCt. wordt momenteel nog voor mogelijk gehouden.

De Regering heeft het advies van het Centraal Planbureau om in 1960 tijdig „bij te sturen” opgevolgd. Zij deed dit op grond van de ontwikkeling op de arbeidsmarkt. Verschillende maatregelen werden getroffen, die een zekere verkleining van de binnenlandse bestedingsneiging, hetzij op korte hetzij op wat langere termijn beoogde. De maatregelen, waarvan de meeste reeds in de loop van het eerste halfjaar tot stand zijn gekomen, zijn:

1. beperking van de fiscale investeringsprikkels, t.w. de faciliteiten van vervroegde afschrijvingen en investeringsaftrek, ter beteugeling van de investeringen in het bedrijfsleven;

2. beperking van het bouwvolume door middel van het vergunningenbeleid;

3. binding van liquiditeiten op de kapitaalmarkt door consolidatie van vlottende overheidsschuld, speciaal schuld van de gemeenten;

4. verscherping van de voorwaarden van het afbetalingskrediet.

Daarnaast kan in het kader van het door de Regering gevoerde conjunctuurbeleid worden gewezen op:

5. het loonbeleid en met name het recentelijk naar voren gebrachte standpunt, dat het voortijdig openbreken van bestaande c.a.o.'s op grond van produktiviteitsstijgingen achterwege moet blijven, omdat daarvan een ongewenste bestedingsvermeerdering het gevolg zou zijn;

6. het streven van de Regering om de vermeerdering van de rijksuitgaven en de beoogde vermindering van de belastingdruk, die structureel verantwoord is, binnen bepaalde, uit conjunctureel gezichtspunt aanvaardbare, grenzen te houden.

De monetaire en financiële ontwikkeling in ons land liep niet met de economische ontwikkeling parallel. Gedurende het gehele jaar bleef de liquiditeitspositie van de binnenlandse huishoudingen ruim, evenals die van het bankwezen. Spanshoudingen van fundamentele aard op de geld- en kapitaalmarkt bleven achterwege. De rente op de kapitaalmarkt gaf zelfs enige daling te zien: voor staatsleningen bedraagt het rendement thans $4\frac{1}{2}$ à $4\frac{1}{2}$ pCt. Opmerkelijk is het, dat de grote toeneming van de investeringen in vaste activa bij het bedrijfsleven gepaard ging met een slechts geringe absolute vermeerdering van het beroep van het bedrijfsleven op de openbare kapitaalmarkt. Wel is het aantal kleine emissies sterk gestegen.

De handhaving van de liquiditeitsruimte was het gevolg van een toeneming van de binnenlandse liquiditeitenmassa in handen van de private huishoudingen. Deze is n.l. verhoudingsgewijs ongeveer even groot geweest als die van het nominaal nationaal inkomen. De liquiditeitsvermeerdering bij deze huishoudingen, die in de eerste negen maanden van 1960 f. 1,0 mrd. bedroeg, hing nauw samen met de ontwikkeling van de betalingsbalans en het bankkrediet. Door de betalingsbalansontwikkeling werd de binnenlandse liquiditeitenmassa in dat tijdvak met f. 1,3 à f. 1,4 mrd. vergroot. Het lopende verkeer leverde namelijk per saldo een surplus op van f. 0,8 à f. 0,9 mrd. en het effectenverkeer van bijna f. 0,7 mrd., terwijl het overige kapitaalverkeer met het buitenland, anders dan dat van het bankwezen, in een tekort van globaal f. 0,2 mrd. resulteerde. Het bankkrediet aan de private sector werd met f. 0,2 mrd. vergroot.

Tegenover de liquiditeitstoevoer c.q. -creatie uit hoofde van de hiervoor genoemde factoren stond de liquiditeitsbinding door de Overheid, die ca. f. 0,5 mrd. bedroeg. Voor geheel 1960 zal die binding intussen, in verband met de kortgeleden uitgegeven staatslening groot f. 350 mln. en de seizoentmatige hoge belastingontvangsten in het vierde kwartaal, op globaal f. 1 mrd. worden geraamd. Evenals in 1959, toen de Overheid een even groot overschot realiseerde, is hiermee vooral compensatie beoogd van het liquiditeitsverruimende effect van de zeer grote effectenverkoop naar het buitenland.

De hiervóór genoemde overschotten in het betalingsverkeer met het buitenland hebben ertoe bijgedragen, dat de liquiditeitspositie van het bankwezen zeer ruim bleef.

GENOTEERD
TER BEURZE VAN
AMSTERDAM,
BRUSSEL
EN PARIJS

ROTTERDAMSCH
BELEGGINGSCONSORTIUM N.V.

ROBECO

het fundament
van uw vermogen

(advertentie)

Deze liquiditeit was reeds omstreeks de jaarwisseling 1959/1960 aanleiding tot overleg tussen De Nederlandsche Bank en de representatieve organisaties van het handelsbankwezen en de landbouwkredietinstellingen omdat zij de effectiviteit van eventueel te nemen kredietbeperkende maatregelen in de weg staat. Bij het overleg werd overeenstemming bereikt over een regeling voor het geval de binnenlandse kredietverlening een ongewenste expansie te zien zou geven. Deze regeling is tot dusverre niet in werking geweest.

De situatie, waarin onze economie bij de jaarwisseling verkeert, kan aldus worden samengevat:

- volledige werkgelegenheid, beperkte mogelijkheden voor productie-expansie en spanningen op de arbeidsmarkt;
- een surplus op de lopende rekening van de betalingsbalans, dat nog enige ruimte biedt voor een binnenlandse bestedingsvergroting, die het productie-acces te boven gaat;
- een vrij ruime liquiditeitspositie van de binnenlandse huishoudingen en het bankwezen, die op zichzelf de mogelijkheid biedt van financiering van een bestedingsaccres, dat veel groter is dan het hiervoor bedoelde;
- een, uit de ook in 1960 voortgezette internationale arbeidsverdeling voortgevloeide, zeer grote afhankelijkheid van de buitenlandse conjunctuur.

De geschetste situatie gold eigenlijk reeds gedurende een groot deel van dit jaar. Behalve ten aanzien van het eerste punt, wijkt zij weinig af van die van precies een jaar geleden. Het binnenlandse conjuncturele beleid zal dus enerzijds bepaald blijven door beduchtheid voor een verdere overspanning van de arbeidsmarkt en doorkruising van het loon- en prijsbeleid door een overmatige expansie van de gezamenlijke buitenlandse en binnenlandse vraag. Anderzijds zal, gezien de conjuncturele ontwikkeling in met name de Angelsaksische landen, de mogelijkheid van een afzwakking van de buitenlandse vraag onder ogen moeten worden gezien.

De grote gevoeligheid van de Nederlandse economie voor de buitenlandse conjunctuur blijft de vraag opwerpen of internationale conjunctuurbeheersing behoort tot de mogelijkheden van de toekomst. Het is verheugend, dat de gedachte van conjunctuurbeleid in internationaal verband verder winst. De oprichting in 1960 van het Conjunctuur Comité van de Europese Economische Gemeenschap is daar een voorbeeld van. Dat aan de basis voor internationale coördinatie van het conjunctuurbeleid in 1961 op produktieve wijze wordt gewerkt, achten wij een goede wens voor het nieuwe jaar.

Amsterdam.

A. J. VAN STRAATEN, ec. drs.

Bij de praktijk van de gedifferentieerde loonpolitiek in 1960 hebben de toetsende instanties het „beleid” in vele gevallen een belangrijke rol laten vervullen ten gevolge van de veelal moeilijke hanteerbaarheid van de produktiviteitsmaatstaf. De toetsingsarbeid is aanzienlijk toegenomen. Het is dubieus, of de nagestreefde verlegging van de „primaire verantwoordelijkheid naar het georganiseerde bedrijfsleven” werd bereikt. In het georganiseerde bedrijfsleven zijn betreuwenswaardige tegenstellingen ontstaan. Verschillende loonpolitieke spanningen hebben zich voorgedaan. Inzake het produktiviteitscriterium bestaan vele praktische bezwaren. De betrokken gegevens blijken een reksluitstuk van een gewenste loonverbetering te kunnen zijn. De vraag rijst, of de gestelde eenvoud van systematiek in de nieuwe loonpolitiek niet tot onnodige complicaties heeft geleid. Schrijver stelt het meer accentueren van de coördinatiedachte en een juiste plaatsbepaling van de Overheid in het loonpolitieke spel aan de orde. De ervaringen van de afgelopen 15 jaar dienen tot gelding te worden gebracht.

De „vrijere” loonpolitiek in 1960

Een jaar geleden schreven wij in „Peiling 1959”¹⁾ dat in 1960 zou moeten blijken „of aan deze loonpolitiek niet al te grote beproevingen zullen worden gesteld”. Thans kan worden vastgesteld dat ten gevolge van verschillende omstandigheden de in 1960 gevoerde loonpolitiek een toenemende belangstelling heeft ontmoet en dat de „beproevingen” van verschillende aard zijn geweest, resp. nog steeds aan de orde zijn.

Gedurende het eerste halfjaar van 1960 heeft zich de eerste gedifferentieerde „ronde” van een loonsverhoging van 5 à 6 pCt. voltrokken. Gebleken is dat partijen, die bij de desbetreffende collectieve arbeidsovereenkomsten of bindende loonregelingen waren betrokken, zich de nodige moeite hebben getroost om, ingevolge de Algemene Aanwijzing van 31 juli 1959, het nodige cijfermateriaal inzake de produktiviteit aan deze voorstellen ten grondslag te leggen. Uiteraard werden daarbij ook de vereiste verklaringen inzake het niet-doorberekenen in de prijzen overgelegd.

De rol van het „beleid”.

De toetsende instanties, i.c. de Stichting van den Arbeid en het College van Rijksbemiddelaars, hebben bij hun beoordeling van deze voorstellen in vele gevallen het gewenste „beleid” een belangrijke rol laten vervullen. In het bijzonder was dit „beleid” van betekenis wanneer de door partijen geleverde produktiviteitsgegevens niet in overeenstemming bleken te zijn met die van het C.B.S., of wanneer het C.B.S. deze gegevens niet kon verstrekken. De ervaring leert dat deze gevallen zich meer hebben voorgedaan dan sommigen wellicht aanvankelijk konden vermoeden.

Dit „beleid” van de toetsende instanties — ongeacht het meerdere en vaak gecompliceerde werk dat hiermede gepaard ging — is ongetwijfeld van essentiële betekenis geweest, ter vermindering van al te stroef en te theoretisch toepassen van de spelregels. Op deze wijze zijn gedurende de eerste ronde vaak onnodige spanningen en moeilijkheden voorkomen of tot oplossing gebracht.

De mate van loonsverbetering.

Vooraf in de loop van het eerste halfjaar 1960 hebben de belanghebbenden en andere geïnteresseerden in de loonpolitiek veelvuldig getracht nauwkeurig de loonpolitieke thermometer af te lezen, teneinde vast te stellen in welke mate de werknemers een loonsverhoging, binnen het kader van de meer gedifferentieerde loonpolitiek, hadden verkregen. De moeilijkheid blijft zich hierbij echter voordoen dat niet precies is na te gaan in hoeverre voor degenen, die niet onder een c.a.o. e.d. vallen, een loonsverbetering tot stand is gekomen, ongeacht de vraag of daarbij in alle opzichten werd voldaan aan de Algemene Aanwijzing van 1959.

De „achterblijvers”.

De ontwikkeling van het loonniveau gaf de vakcentralen aanleiding het probleem van de „achterblijvers” bij de Stichting van den Arbeid aan de orde te stellen. Het algemene aspect hiervan zal bij het verdere beraad over de spelregels aan de orde komen. De Stichting van den Arbeid achtte het evenwel gewenst dat voor de zgn. „absolute achterblijvers” reeds nu de mogelijkheid zou worden geopend bepaalde maatregelen te treffen. Daarbij werd gedacht aan een maximale loonkostenstijging van 4 pCt. Blijkens een schrijven van de Regering dd. 1 december 1960 aan de Stichting van den Arbeid heeft deze zich met de desbetreffende opvattingen van de Stichting kunnen verenigen. Afgewacht dient thans te worden welk effect dit „startschot” van de Stichting van den Arbeid voor de positieverbetering van bedoelde „achterblijvers” zal hebben.

Meer toetsingsarbeid.

In het begin van 1960 bestond de indruk dat de vaak ingewikkelde mathematische vaststelling van de beschikbare „ruimte”, resp. van het „ruimtebeslag”, het de toetsende instanties zou bemoeilijken spoedig hun oordeel, c.q. beslissing over de betreffende voorstellen te geven. Thans kan echter worden vastgesteld dat in de loop van 1960, ten gevolge van het eerderbedoelde „beleid”, de differentiaal-berekeningen meer hebben plaats gemaakt

¹⁾ Zie: „De „vrijere” loonpolitiek in 1959” in „E.-S.B.” van 23 december, blz. 1106

voor integraalberekeningen. Niettemin heeft deze toetsingsarbeid voor bedoelde instanties meer werkzaamheden met zich gebracht dan vroeger ooit het geval is geweest, hetgeen bijv. blijkt uit het feit dat de Stichting van den Arbeid in de loop van dit jaar ca. 400 adviezen aan het College van Rijksbemiddelaars heeft uitgebracht. Hierbij rijst de vraag, of niet juist mede ten gevolge van de daarmee gepaard gaande talrijke vergaderingen — waarvan de duur uiteraard niet altijd correspondeert met de belangrijkheid der voorstellen — voor de noodzakelijke „rustige bezinning”²⁾ over de algemene problemen van de gedifferentieerde loonpolitiek weinig ruimte aanwezig bleef.

De vrijheid van de „vrijere” loonpolitiek.

In aansluiting op het bovenstaande dient erop gewezen te worden dat zich in 1960 een meer algemeen probleem heeft ontwikkeld met betrekking tot het uitgangspunt van de gedifferentieerde loonpolitiek, nl. de vraag in hoeverre het verleggen van de „primaire” verantwoordelijkheid naar het georganiseerde bedrijfsleven³⁾ in de praktijk verwezenlijkt is. Waren in het verleden de besprekingen over de ter goedkeuring voorgelegde loonvoorstellen beperkt tot die met het College van Rijksbemiddelaars en de Looncommissie van de Stichting van den Arbeid, in 1960 strekten deze zich ook intensief uit tot het Ministerie van Economische Zaken en dat van Sociale Zaken en Volksgezondheid.

Zelfs vóór het overleg in de betreffende bedrijfstak begonnen of beëindigd was, vonden soms de laatstbedoelde besprekingen plaats, waardoor niet alleen partijen, doch in het bijzonder ook de toetsende instanties voor moeilijke situaties werden geplaatst. Tegen de achtergrond van het genoemde principiële uitgangspunt van de gedifferentieerde loonpolitiek dient in aanmerking te worden genomen dat zich in 1960 verschillende loonpolitieke spanningen hebben voorgedaan.

Loonpolitieke spanningen.

In de eerste plaats kan worden gewezen op de moeilijkheden in het begin van 1960 met betrekking tot de *ambtenarenensalarissen*, waarbij het woord „franje” aan het loonpolitieke jargon werd toegevoegd. Duidelijk is dat vooral in deze sector het criterium „produktiviteit” niet kon worden gehanteerd. Ook in dit geval vonden talrijke vergaderingen plaats, waarbij gepoogd werd met een zekere hang aan het verleden en met toepassing van de „coördinatie”-gedachte een bepaalde relatie tot de loonontwikkeling in het bedrijfsleven tot stand te brengen. Een eenmaal aanvaard algemeen element in de loonpolitiek, i.c. de werkclassificatie, en de toepassing van de principes van de gedifferentieerde loonpolitiek leidden vervolgens binnen het kader van het overheidspersoneel tot bijzondere moeilijkheden t.a.v. het politiepersoneel.

Een tweede probleem van geheel andere aard deed zich in het begin van 1960 voor t.a.v. de c.a.o. voor het *bouwbedrijf*. De stakingen, welke toen plaatsvonden, waren daarom zo merkwaardig, omdat wel tussen partijen overeenstemming was bereikt, doch niet tussen de werkgevers en de Regering met betrekking tot de verlangde prijzenverklaring. Deze staking zou men min of meer kunnen be-

schouwen als een versterkend element t.o.v. het prijsbeleid van de Regering.

Een derde merkwaardige situatie ontstond in het najaar van 1960 in de *beetwortelsuikerindustrie*. Afgezien van alle ingewikkelde becijferingen, moge in herinnering worden gebracht dat de uiteindelijke beslissing neerkwam op ongeveer een halvering van de voorgestelde loonsverbeteringen. De betrokken werkgevers richtten zich daarop telegrafisch tot de Regering onder mededeling dat zij, gezien de bijzondere structuur van deze bedrijfstak en de noodzaak om de biencampagne te doen slagen, niettemin tot uitbetaling van de door partijen voorgestelde loonsverhoging zouden overgaan. Deze situatie, waarop voor zover bekend, geen reactie van de Regering is gevolgd, is uiteraard niet ongemerkt aan het overige bedrijfsleven voorbijgegaan.

Als een vierde opvallend element in de ontwikkeling van de gedifferentieerde loonpolitiek in 1960 dient vermeld te worden het beleid t.a.v. de „openbreking” van *collectieve contracten*, waarmee de metaalindustrie werd geconfronteerd. Zonder in te gaan op de details van de talrijke besprekingen welke in de afgelopen drie maanden op verschillend niveau hebben plaats gevonden, lijkt het gewenst op enkele bijzondere punten te wijzen.

Reeds in 1959 vond over het karakter van „openbrek”-bepalingen en de juridische mogelijkheden hiertoe, een eerste parlementaire discussie plaats, waarbij het „openbreken” op zichzelf toelaatbaar werd geacht. Gedurende de herfstmaanden van 1960 vond een mondelinge en schriftelijke gedachtenwisseling tussen de Regering en de Stichting van den Arbeid plaats, welke werd afgesloten met een brief van de Minister-President aan de Stichting van den Arbeid dd. 1 oktober 1960. Hieruit bleek dat naar het oordeel van de Regering „tussentijdse herzieningen van c.a.o.’s in de huidige economische omstandigheden en de voor 1961 te voorziene ontwikkeling niet verenigbaar zijn met de centrale doelstellingen van het regeringsbeleid”.

Voordien was in de metaalindustrie tussen alle betrokken werkgevers- en werknemersorganisaties volledige overeenstemming bereikt over een complex van voorstellen, waarvan een 3 pCt. loonsverhoging per 1 januari 1961 in het kader van het voorafgaande uiteraard de meeste aandacht trok. Op grond van het Buitengewoon Besluit Arbeidsverhoudingen van 1945 vroeg het College van Rijksbemiddelaars over deze voorstellen advies aan de Stichting van den Arbeid, onder mededeling dat de Staatssecretaris van Sociale Zaken en Volksgezondheid dd. 17 oktober 1960 aan het College een Algemene Aanwijzing had gegeven, krachtens welke tussentijdse herzieningen, als bedoeld in bovenbedoelde brief van de Minister-President niet geoorloofd zijn. Van sommige zijden is er in de verdere discussies hieromtrent op gewezen dat in tegenstelling tot de Algemene Aanwijzing — 1959 over deze nieuwe aanwijzing geen overleg tussen de Regering en het georganiseerde bedrijfsleven had plaats gevonden.

Het advies van de Stichting van den Arbeid dd. 23 november 1960 gaf door haar verdeelde opvattingen ervan blijkt dat de recente ontwikkeling van de gedifferentieerde loonpolitiek, mede onder invloed van de algemene politiek, het georganiseerde bedrijfsleven voor een moeilijke situatie had geplaatst. De beslissing van de Regering, waarbij in dit geval het College van Rijksbemiddelaars slechts zijdelings is betrokken, leidde hier en daar tot enige onrust (merkwaardigerwijze vooral in het centrum van het land) en tot maatregelen in de metaalindustrie, waarvan be-

²⁾ Zie: „De „vrijere” loonpolitiek in 1959” in „E.-S.B.” van 23 december, blz. 103.

³⁾ Zie punt 1 van de regeringsnota dd. 25 juni 1959 inzake enkele hoofdpunten van het sociaal-economisch beleid in de naaste toekomst.

twijfeld mag worden of deze op zichzelf wel geheel beantwoorden aan de principiële opvattingen, c.q. uitspraak van de Regering. Dit betreft zowel de vorm, waarin wellicht op grote schaal de 1½ pCt. uitkering in 1960 en 1961 gegeven zal worden, als de eventuele andere per onderneming te treffen loonmaatregelen, waarvan in sommige perspublicaties sprake is.

Ook hier is plaats voor bezorgdheid, in die zin of zich in werkelijkheid, dus buiten de gezichtskring der toetsende instanties om, niet een onoverzichtelijke loonontwikkeling gaat voltrekken (overigens een algemeen vraagstuk!) waarop iedere straffe theorie steeds zal moeten botsen. Bovendien valt het te betreuren dat deze ontwikkeling van zaken op velerlei „front” in het georganiseerde bedrijfsleven tot tegenstellingen heeft geleid, waarvan de scherpste niet steeds in overeenstemming is met de grote betekenis die „le miracle hollandais” juist ook in deze tijd voor de nationale maatschappelijke verhoudingen kan hebben.

Een vijfde kernmerk van de loonpolitieke ontwikkeling gedurende 1960 is ongetwijfeld het feit dat het proces van de *arbeidstijdverkorting* zich sneller blijkt te voltrekken dan aanvankelijk was voorzien. Verwacht mag worden dat deze ontwikkeling naar een 45-urige werkweek zich in 1961 zal voortzetten.

Is de gedifferentieerde loonpolitiek doelmatig?

Behalve de hierboven genoemde bijzondere loonpolitieke gebeurtenissen in de loop van 1960 bleef het centrale thema van de gedifferentieerde loonpolitiek de nodige kritische belangstelling houden, ondanks het feit dat in de Troonrede van dit jaar o.a. werd medegedeeld dat „het gevoerde beleid van gedifferentieerde loonvorming aan de verwachtingen (heeft) beantwoord”.

De praktijk t.a.v. het scherp en uitsluitend hanteren van het *productiviteitscriterium* heeft echter uitgewezen dat hiertegen ook vele praktische bezwaren bestaan. Deze productiviteitsgegevens blijken namelijk ook gemakkelijk een rekensluitstuk te kunnen worden van hetgeen men aan reële loonsverbeteringen tot stand wenst te brengen.

Voorts rijst de vraag, of de *eenvoud van systematiek* die ogenschijnlijk in het systeem van de gedifferentieerde loonpolitiek ligt opgesloten, gezien de praktijk van de talrijke vergaderingen, welke de contractspartijen en de toetsende instanties in het afgelopen jaar hebben gehouden, in wezen niet tot onnodige complicaties leidt. In het bijzonder mag worden betwijfeld, of de tot dusverre gehanteerde spelregels en het inspringen van de Overheid tijdens of na het overleg van partijen op zichzelf de loonpolitiek wel dichter tot de werkgevers en werknemers in de verschillende bedrijfstakken hebben gebracht, c.q. hebben bijgedragen tot het dragen van „de primaire verantwoordelijkheid”.

Met belangstelling moet dan ook worden afgewacht welk advies de Sociaal-Economische Raad t.z.t. zal uitbrengen, naar aanleiding van de adviesaanvraag van de Regering dd. 11 oktober 1960 met betrekking tot „de vraag of de huidige maatstaven voor de toetsing van voorstellen tot verbetering van arbeidsvoorwaarden wijziging, c.q. aanvulling behoeven”.

De tweede fase.

De Stichting van den Arbeid is als toetsende instantie er zich van bewust geweest dat in afwachting van het advies van de S.-E.R., in de tussenfase (de zgn. tweede fase), met betrekking tot voorstellen waarbij voor de tweede maal

van de mogelijkheden van de gedifferentieerde loonpolitiek gebruik wordt gemaakt, het tot dusverre gevoerde beleid bij toepassing van de Algemene Aanwijzing-1959 zoveel mogelijk dient te worden voortgezet. Een en ander is nader uiteengezet in een brief die de Stichting van den Arbeid dd. 14 december 1960 aan de Regering heeft gericht.

Gewenste verbeteringen.

De problematiek rondom de gedifferentieerde loonpolitiek — zowel de theorie als de praktijk hiervan — is overigens ook tot uiting gekomen op de vergadering dd. 3 december 1960 van de Vereniging van Staathuishoudkunde, waar drie preadviezen inzake het systeem van loonvorming onderwerp van discussie vormden⁴⁾.

Hoewel ook daar de „steen der wijzen” niet werd gevonden, bleek wel dat de produktiviteitsnorm voor velen een steen-des aanstoots is. Op grond van praktische ervaringen rijst echter de vraag, of bij de heroriëntatie over de verder te hanteren spelregels voor de loonpolitiek niet meer het accent dient te vallen op de coördinatiegedachte. Hierbij ware dan vooral na te gaan in hoeverre aan de eventueel te corrigeren richtlijnen, welke tot het moment van invoering van de gedifferentieerde loonpolitiek werden gehanteerd en waarvan slechts terloops sprake is in punt 2 van de Algemene Aanwijzing-1959, meer reliëf gegeven kan worden, ook wanneer deze gespreid in de tijd zouden worden toegepast. Bovendien lijkt het gewenst een juiste plaatsbepaling van de Overheid in het loonpolitieke spel in de overwegingen te betrekken. De ervaringen van de afgelopen 15 jaren en ook de daarbij in de loonpolitieke spelregels geconstateerde gebreken dienen bij een rustige beschouwing over de verder te volgen weg ongehinderd tot gelding te worden gebracht.

Afscheid Mr. J. A. Berger.

De reeks van belangrijke loonpolitieke gebeurtenissen in 1960 eindigt met het aftreden van de voorzitter van het College van Rijksbemiddelaars, de heer Mr. J. A. Berger, wgens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd. Hierbij past een woord van erkentelijkheid en dankbaarheid voor hetgeen de heer Berger, op zijn karakteristieke wijze, in een goed samenspel met het georganiseerde bedrijfsleven, voor de sociale opbouw van ons land na 1945 heeft gedaan. Deze dynamische figuur, met een grote sociale bewogenheid en overtuigd van de kracht van goede sociale verhoudingen, neemt thans afscheid van het loonpolitieke bedrijf, dat ondanks sommige tegenslagen en teleurstellingen een stuk van zijn leven was geworden.

Dit afscheid vindt plaats op een moment, waarop de loonpolitiek en haar organen meer dan ooit in discussie zijn. Des te meer reden om erop te wijzen dat mede door zijn leiding en activiteiten, het College van Rijksbemiddelaars, in nauw overleg met de Stichting van den Arbeid, steeds een bijzonder grote waarde heeft gehecht aan het resultaat van het overleg tussen betrokken partijen, resp. aan een zo groot mogelijke overeenstemming met de Stichting van den Arbeid. De betekenis van een dergelijk samenspel komt ook tot uiting in het unieke feit dat de afscheidsreceptie op 30 december 1960 door het College van Rijksbemiddelaars en de Stichting van den Arbeid tezamen is georganiseerd.

Voorschoten.

Dr. P. S. PELS.

⁴⁾ Zie: „Het systeem van loonvorming” door Drs. M. Hart in „E.-S.B.” van 7 december, blz. 1167 e.v.

De toenemende werkgelegenheid leidde in de loop van 1960 tot grote spanningen in verschillende sectoren van de arbeidsmarkt. Het ontoereikende aanbod vormt voor vele industriële bedrijfstakken een rem voor de produktie. De conjuncturele spanningen hebben een grotere mobiliteit van de arbeidskracht tot gevolg gehad, o.a. ten gunste van West-Duitsland. De schaarste leidde tot het werven van Italianen binnen het kader van de E.E.G. De gemiddeld geregistreerde arbeidsreserve van mannen daalde van 71.000 (2,8 pCt.) in 1959 tot 46.000 (1,8 pCt.) in 1960. In 1960 bedroeg het conjuncturele tekort 35.000 mannen naast het structureel tekort van 15.000 mannen. De aanbodzijde werd dit jaar gekenmerkt door een belangrijke daling van de seizoenwerkloosheid (o.a. ten gevolge van de verminderde agrarische beroepsbevolking), een afname van de wrijvings- en structurele werkloosheid en een geheel verdwijnen van de conjunctuurwerkloosheid. Voortzetting van de huidige conjunctuur in 1961 zal het tekort doen vergroten tot 60.000 mannen (conjunctureel 45.000) en 38.000 vrouwen.

De arbeidsmarkt in 1960^{*)}

Algemeen overzicht.

De algemeen gunstige conjunctuur zette zich in 1960 voort en leidde tot een hausseperiode, welke onwillekeurig doet denken aan de situatie in 1956, toen een gelijksoortige ontwikkeling maatregelen eiste tot beperking van de bestedingen teneinde de betalingsbalanspositie veilig te stellen. Thans echter is de economische positie van ons land belangrijk gunstiger dan toen. De sterk toegenomen expansie van de industriële produktie mede dank zij de stijging van het wereldhandelsvolume maakte een vergroting van de export mogelijk. De invoer nam sterker toe dan de uitvoer, hetgeen een vermindering van het betalingsbalansoverschot tot gevolg had. De loonstijging door de differentiële loonsverhogingen, de algemene huurcompensaties en de afschaffing van de consumentensubsidie op melk deden de particuliere consumptie verder stijgen, doch door de ruime kapitaal- en geldmarkt en het stabiele prijspeil ondervond de expansie weinig belemmeringen.

Het voornaamste knelpunt vormt de geregistreerde arbeidsreserve, waarvan het niveau in de aanvang van 1960 tot een niveau van 53.000 voor mannen was gedaald en dat van februari tot november rond de 47.000 bleef schommelen. Dit leidde tot de gedachte, dat de fysieke reserves waren uitgeput, hetgeen derhalve bij verdere expansie tot overspanning zou moeten leiden. Dat niettemin de produktieuitbreiding voortgang kon vinden, moet worden toegeschreven aan de doorwerking van de diepte-investeringen van de voorgaande jaren, welke tot een vergroting van de produktie per werknemer hebben geleid.

De geregistreerde arbeidsreserve zal in tegenstelling met 1956 nog slechts weinig kunnen dalen, omdat de selectienormen van de werkgevers niet gemakkelijk zullen worden verlaagd, terwijl bovendien het geregistreerde aanbod voor een groter deel dan in 1956 uit minder geschikten bestaat, zulks in verband met de toegenomen inschrijving van deze categorie ten behoeve van tewerkstelling op sociale werkvoorzieningsobjecten. Het aantal minder geschikten bedroeg in 1956 gemiddeld 10.000 mannen bij een gemiddeld geregistreerde arbeidsreserve van 37.000 tegen resp. 16.000 minder geschikten en een geregistreerde arbeidsreserve van mannen van 46.000 in 1960. Het geregistreerde aanbod

van geschikte arbeidskrachten in 1960 ontloopt derhalve dat van 1956 niet veel (rond 30.000).

De toenemende werkgelegenheid leidde in de loop van 1960 tot grote spanningen in verschillende sectoren van de arbeidsmarkt. De vraag naar geschoolde en ongeschoolde arbeidskrachten is voor vele industriële bedrijfstakken zodanig opgelopen, dat zij een rem vormt voor de produktie. In de bouwnijverheid kon door een voorzichtig reguleringsbeleid de bouwproduktie worden aangepast aan de beschikbare capaciteit, doch in de metaalnijverheid bedroeg de vraag naar arbeidskrachten een veelvoud van het aanbod.

De spanning is in het westen des lands het grootst, doch ook in de industriële gebieden van het oosten en het zuiden is de krapte op de arbeidsmarkt nijpend. Onder invloed van de nieuwe premie- en prijsreductieregeling werd enige afleiding van de industriële bedrijvigheid naar de probleemgebieden verkregen. In de periode van april 1959 tot en met september 1960 werden 74 nieuwe bedrijven in de probleemgebieden gevestigd, waarvan 39 in de drie noordelijke provincies en Overijssel; 106 bedrijven in deze gebieden breidden zich uit, waarvan 75 in het noorden. In totaal ontstonden hierdoor 4.200 nieuwe arbeidsplaatsen voor mannen in de probleemgebieden, waarvan 2.900 in de genoemde provincies. De verwachtingen omtrent de verdere industrialisatie van de probleemgebieden zijn zeer hoopvol.

De conjuncturele spanningen hebben een grotere mobiliteit van de arbeidskracht tot gevolg gehad. Enerzijds scheidt dit de mogelijkheid om uit gebieden met structurele arbeidersoverschotten nog arbeidskrachten te trekken naar gebieden met tekorten, doch anderzijds brengt dit onvermijdelijk een grotere turn-over teweeg van arbeidskrachten binnen dezelfde bedrijfstak en tussen de bedrijfstakken onderling. Daarbij komt bovendien voor de grensgebieden, speciaal in het oosten van het land en Limburg, de zuigkracht van de Duitse industrie en bouwnijverheid, waardoor de spanning bij ons is toegenomen. Het is moeilijk

^{*)} Het is mij een behoefte de grote medewerking van de heer H. P. M. Willebrands bij de samenstelling van deze beschouwing te vermelden.

een zuiver beeld te krijgen van het aantal Nederlandse arbeidskrachten, dat in Duitsland werkt. Volgens gegevens van het Districtsbureau voor de Arbeidsvoorziening in Limburg steeg het aantal Nederlandse grensarbeiders uit Limburg naar Duitsland van januari tot november 1960 van 2.500 tot 3.950. Voor Overijssel en Gelderland komen daar nog eens een duizend personen bij.

De geregistreerde vraag naar mannelijke arbeidskrachten steeg van gemiddeld 32.500 in 1959 tot gemiddeld 56.000 in 1960. De totale behoefte aan arbeidskrachten komt slechts ten dele in deze geregistreerde vraag tot uiting zodat het werkelijk aantal nog hoger ligt. In de analyse van de vraag komen wij hierop nader terug.

De duidelijke discrepantie tussen de vraag en het aanbod en de voelbare spanning op de arbeidsmarkt maakten het gewenst gebruik te maken van de mogelijkheid om in het kader van de Europese Economische Gemeenschap arbeidskrachten toe te laten uit landen van deze gemeenschap, die met een overschot aan arbeidskrachten zitten. De werving van Italiaanse arbeidskrachten werd ter hand genomen, waarvoor een selectie-team een wervingsbureau in Milaan heeft ingericht. Tot 7 december 1960 waren in totaal 1.138 Italianen naar Nederland bemiddeld, waarvan in Overijssel 422, Noordholland 291, Zuidholland 199, Gelderland 83, Utrecht 82, Noordbrabant 37 en Limburg 24. Het betreft vooral plaatsingen in de metaalindustrie (464), de textielindustrie (398), de schoenenindustrie (118), de glas-, aardewerk- en betonindustrie (63) en een 37-tal straatreinigers. Tot dusver werden door het bedrijfsleven aanvragen ingediend tot een totaal van ca. 2.600 man. De vraag naar ongeschoolden kan nog wel met Italianen worden voldaan, doch ten aanzien van geschoolden doet de concurrentie van Duitsland zich gevoelen, zodat hiervoor elders aanbod moet worden gezocht. Het voorgaande maakt wel duidelijk dat de arbeidsmarkt een ernstig knelpunt vormt voor de verdere uitbreiding van de productiecapaciteit.

De ontwikkeling van de geregistreerde arbeidsreserve in 1960.

Nadat de geregistreerde arbeidsreserve van mannen in de laatste maanden van 1959 reeds tot rond 50.000 was gedaald, zette na een beperkte seizoenstijging tot 85.000 in januari 1960 de daling zich snel voort tot een minimum van 27.000 in september. Nadien bleef de invloed van het seizoen beperkt door de uitzonderlijke regenval welke de landbouwwerkzaamheden zodanig had belemmerd, dat veel meer arbeidskrachten werden vastgehouden dan normaliter het geval is. De toegenomen spanningen op de arbeidsmarkt zorgden voorts dat zowel in de bouwvakken als in de landbouw de ontslagen beperkt bleven.

Voor zover arbeidskrachten uit de landbouw en andere seizoenbedrijven vrijkwamen, werd de zuigkracht van de industrie in het westen en in Noordbrabant meer voelbaar, terwijl ook de trek naar Duitsland toenam. Het geschetste beloop van de geregistreerde arbeidsreserve van mannen in 1960 komt neer op een jaargemiddelde van 46.000, d.i. 1,8 pCt. van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking. De geregistreerde arbeidsreserve van vrouwen, welke gezien de sterk toenemende vraag naar vrouwelijk personeel in de industrie en de dienstensector zeer gering is, onderging in 1960 een verdere daling, nl. van gemiddeld 5.400 in 1959 tot gemiddeld 4.500 in 1960. De vraag naar vrouwelijk personeel nam toe van gemiddeld 29.000 in 1959 tot gemiddeld 34.000 in 1960. Het geregistreerde aanbod van vrouwelijke arbeidskrachten is echter niet

representatief voor het werkelijke aanbod, aangezien er een belangrijk latent aanbod van vrouwen aanwezig is, dat met de opgaande en neergaande lijn van de conjunctuur de beroepsbevolking vergroot of vermindert en waarvan de omvang zeer moeilijk te bepalen is. Om deze reden acht ik het gebruik van de werkloosheidscijfers van mannen alleen een juiste maatstaf voor de beoordeling van de arbeidsmarktsituatie.

Analyse van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt.

In onderstaande figuur is de voor seizoen gecorrigeerde geregistreerde arbeidsreserve van mannen uitgezet naast de voor seizoen gecorrigeerde geregistreerde vraag naar mannelijke arbeidskrachten en de *berekende* totale gemiddelde vraag naar mannelijke arbeidskrachten. Deze opstelling is gekozen in verband met de toenemende neiging om in publikaties de lijnen van de geregistreerde vraag en van het aanbod van arbeidskrachten in één grafiek te tekenen en dan aan de snijpunten dezer lijnen bepaalde consequenties te verbinden, met name dat deze een evenwichtspunt zouden aangeven. Aangezien echter de geregistreerde vraag niet voldoende representatief is voor de totale vraag, in verband met het feit dat de vraag naar personeel niet volledig bij de arbeidsbureaus wordt ingediend, zouden de snijpunten bij een vergelijking van de *totale* vraag met het geregistreerde aanbod op een eerder tijdstip worden bereikt dan bij de vergelijking van de *geregistreerde* vraag met het geregistreerde aanbod het geval is.

Ook echter in het geval van het op een bepaald tijdstip samenvallen van de totale vraag naar arbeidskrachten met de totale geregistreerde arbeidsreserve kan er niet van een evenwicht op de arbeidsmarkt worden gesproken, aangezien de geregistreerde arbeidsreserve op een bepaald tijdstip altijd nog elementen bevat als seizoenwerkloosheid en minder geschikten, waartegenover op dat moment geen passende vraag bestaat. Bovendien moet men in de praktijk rekenen op een zekere structuurwerkloosheid, waartegenover evenmin passende vraag bestaat.

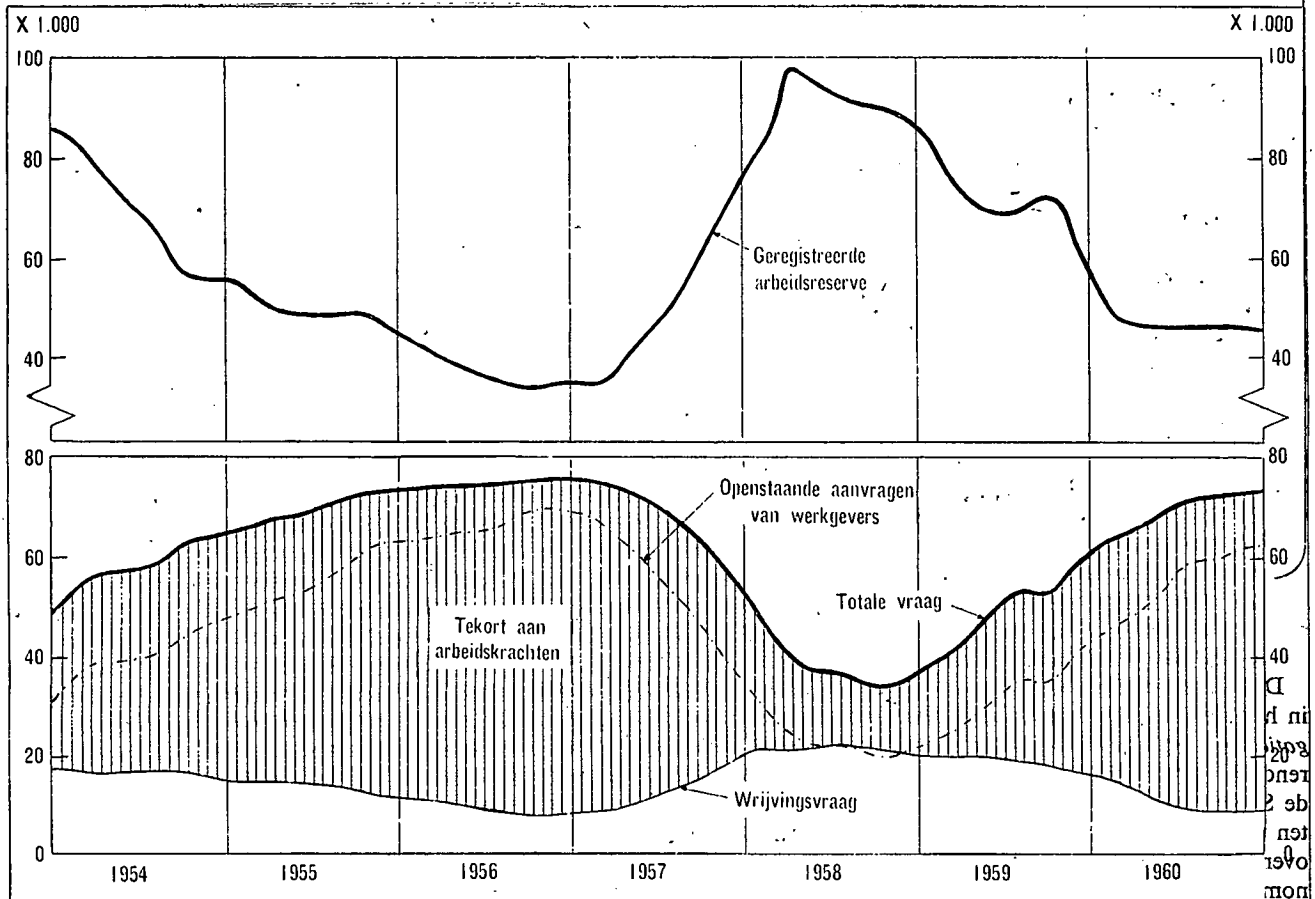
Een — theoretische — evenwichtssituatie is denkbaar wanneer de openstaande vraag gelijk is aan de wrijvingswerkloosheid, terwijl daarnaast alleen nog seizoenwerkloosheid en werkloosheid van minder geschikten tot een resp. noodzakelijke en onvermijdelijke omvang voorkomen. Een dergelijke evenwichtstoestand kan zich echter in de praktijk niet voordoen aangezien de arbeidsmarkt in feite geen gesloten geheel is, doch is samengesteld uit een veelheid van arbeidsmarkten, zowel geografisch verdeeld, als naar beroep, geslacht, leeftijd etc. verschillend. Er zullen dientengevolge altijd tekorten en overschotten tegelijkertijd voorkomen zowel in perioden van grote bedrijvigheid als in perioden van recessie.

In de figuur is de aanbodzijde van de arbeidsmarkt door de curve van de voor seizoen gecorrigeerde arbeidsreserve van mannen voorgesteld, terwijl de vraagzijde in twee curven is weergegeven, nl. die van de geregistreerde vraag naar mannen, gecorrigeerd voor seizoen en de berekende trend van de totale vraag naar mannelijke arbeidskrachten. De totale vraag is de som van de wrijvingswerkloosheid (welke per definitie gelijk is aan de wrijvingsvraag) en de tekorten aan arbeidskrachten (welke jaarlijks door de arbeidsbureaus worden geraamd).

Er blijkt nu een zeer nauwe correlatie te bestaan tussen de geregistreerde vraag en de totale vraag naar mannelijke arbeidskrachten. Met behulp van de regressievergelijking is het mogelijk uit de gemiddelde geregistreerde vraag de

AANBOD VAN EN VRAAG NAAR MANNELIJKE ARBEIDSKRACHTEN

(voor seizoen gecorrigeerd)

gemiddelde totale vraag te bepalen. Om de ontwikkeling van de totale vraag van maand tot maand te bepalen is de gevonden correlatie toegepast op de trendcijfers van de geregistreeerde vraag. Uit de gevonden trendcijfers werd de lijn van de totale vraag geconstrueerd.

De ruimte tussen de lijn van de wrijvingswerkloosheid, welke theoretisch de onderste grens van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt vormt, en de lijn van de totale vraag, geeft aan het gemiddeld tekort aan arbeidskrachten. In de tekening is dit gearceerd aangegeven.

Een beschouwing van de tekening laat zien, dat zelfs in een periode van recessie, zoals in 1958 het geval was, er toch een niet te verwaarlozen tekort aan arbeidskrachten aanwezig was in bepaalde beroepen en sectoren. Op de tijdstippen, waarop de vraag en het aanbod elkaar kwantitatief dekken, blijken er evenzeer nog tekorten en overschotten te bestaan.

Evenals in 1956 is er in 1960 van een omvangrijk tekort aan arbeidskrachten sprake. In 1960 bedroeg dit tekort gemiddeld 50.000 mannen tegen 65.000 in 1956. Voor vrouwen bedraagt het tekort gemiddeld 35.000.

Duidelijk blijkt dat voor de jaren van opgaande conjunctuur de omvang van het tekort aan arbeidskrachten een indicator is voor de spanning op de arbeidsmarkt, zij het met inachtneming van de spanning afbrekende tekort dat er altijd zijn zal en dat voor ons land ongeveer 15.000 man bedraagt. De spanning op de arbeidsmarkt in 1960 wordt derhalve getypeerd door een (conjunctureel) tekort van 35.000 man.

De aanbodzijde van de arbeidsmarkt kan voor 1960 als volgt worden geanalyseerd. De seizoenwerkloosheid

liep belangrijk terug door de voortgezette vermindering van de agrarische beroepsbevolking, het meer in dienst houden van arbeidskrachten in de landbouw en de ruime werkgelegenheid in de industrie waardoor de seizoenarbeider niet tot werkloosheid komt. De wrijvingswerkloosheid verminderde doordat de personeelswisselingen steeds minder met werkloosheid gepaard gingen. De structurele verbeteringen, welke enerzijds uit de algemeen gunstige conjunctuur voortvloeien en anderzijds door overheidsmaatregelen worden gestimuleerd, leidden tot geleidelijke afname van de structuurwerkloosheid. Conjunctuurwerkloosheid, welke in het jaargemiddelde van 1959 nog enigszins aanwezig was, verdween geheel.

De vermindering van de structuurwerkloosheid is maar ten dele een gevolg van werkelijke structuurverbetering. De toeneming van de pendel betekent een versluiering van deze vorm van werkloosheid. Het is echter moeilijk te bepalen in welke mate deze pendel een normaal karakter bezit. Regionaal ligt dit zeer verschillend.

De analyse van het aanbod van mannelijke arbeidskrachten ziet er voor 1960 ten opzichte van 1959 als volgt uit (in duizendtallen):

Analyse van het aanbod

Werkloosheidsvormen	1959	1960
Seizoenwerkloosheid	17	10
Wrijvingswerkloosheid	20	18
Minder geschikt	19	16
Structuurwerkloosheid	13	10
Conjunctuurwerkloosheid	2	—
Gemiddeld geregistreeerde arbeidsreserve van mannen in pCt. van de afhankelijke mannelijke beroepsbevolking	2,8	1,8

In de obligatiesector heeft zich een lichte daling van het rendement voltrokken. In de aandelensector heeft bij alle groepen in deze helft van 1960 een geduchte koersdaling plaatsgevonden. De eventuele aanwezigheid van goede gronden voor de onzekerheid op de aandelenmarkt wordt in beschouwing genomen. Successievelijk worden de drie belangrijkste factoren behandeld, die de hausse gedurende de eerste 8 à 9 maanden van 1960 hebben veroorzaakt, nl. de buitenlandse effectenaankopen, de groeifactor en het „negatief rendementsverschil” (de gewijzigde verhouding tussen het van obligaties en aandelen vereiste rendement). Van elk dezer drie „beurskoerspijlers” wordt aangetoond, dat het niet juist zou zijn hen te beschouwen als structurele, permanent effectieve factoren. In de toekomst kunnen deze drie factoren zelfs een cumulatief koersdrukkende invloed gaan uitoefenen.

Beurspijlers

De ontwikkeling der effectenbeurs gedurende 1960 kan in het kort als volgt worden gekarakteriseerd. In de *obligatiesector* heeft zich een lichte daling van het obligatierendement volstrooken ¹⁾, ondanks het feit dat niet alleen de Staat het „leningsprogramma” voor 1960 ruimschoots ten uitvoer heeft kunnen brengen, maar dat ook de lagere overheid grote bedragen op de kapitaalmarkt heeft opgenomen. De vlottende schuld van de gemeenten is volgens opgave van het C.B.S. gedaald van f. 1.031 mln. ultimo 1959 tot f. 486 mln. ultimo september 1960. Het in de loop van 1957 zo urgent geworden probleem van de veel te hoog opgelopen vlottende schulden der lagere overheid is derhalve in drie jaar tijds tot een oplossing gebracht.

Indien men stelt, dat de *aandelensector* per saldo gekenmerkt wordt door een daling van het rendement en een stijging van het koersniveau, is het wel op zijn plaats

¹⁾ Zo bedroeg het rendement op 9 staatsleningen met een gemiddelde looptijd van ruim 11 jaar in december 1959 4,23 pCt. en tijdens november 1960 4,02 pCt.

(vervolg van blz. 1215)

Vooruitzichten voor het komende jaar.

De verwachting, dat de conjunctuur zich in het jaar 1961 gunstig zal blijven ontwikkelen is voorshands niet te optimistisch. De volledige werkgelegenheid is echter een toestand van overspanning op de arbeidsmarkt geworden en de vraag is, in hoeverre er na uitputting, van de geregistreerde arbeidsreserve en opnemng van de groei der beroepsbevolking ad 35.000 mannen nog andere reserves zijn, die de productiecapaciteit verder kunnen opvoeren. Het stimuleren van de industriële ontwikkeling buiten het westen en in het bijzonder in de probleemgebieden, alsmede het aantrekken van buitenlandse arbeidskrachten om in onze tekorten te voorzien kan slechts in beperkte mate soelaas bieden aan de conjuncturele spanningen. Deze activiteiten dienen echter te worden voortgezet, terwijl daarnaast de trek uit de grensgebieden zoveel mogelijk dient te worden tegengegaan

hierbij een zekere clausulering te maken. In dit verband verwijzen wij naar onderstaande tabel.

Ontwikkeling A.N.P.-C.B.S. indexcijfers (1953 = 100) gedurende 1960

	4 jan. 1960	hoogste niveau nadien	30 nov. 1960	mutatie per 30 nov. 1960	
				t.o.v. 4 jan. 1960	t.o.v. hoogste niveau
Intern. concerns	547	661 a)	561	+ 3 pCt.	- 15 pCt.
Industrie	270	360 b)	328	+ 21 pCt.	- 9 pCt.
Scheepvaart	187	189 c)	173	- 7 pCt.	- 9 pCt.
Banken	190	238 b)	219	+ 15 pCt.	- 8 pCt.
Cultures etc.	154	169 c)	150	- 3 pCt.	- 6 pCt.
Algemeen	372	437 d)	393	+ 6 pCt.	- 10 pCt.

a) Bereikt in juni 1960.

b) Bereikt in september 1960.

c) Bereikt in januari 1960.

d) Bereikt in augustus 1960.

Uit de tabel blijkt in de eerste plaats dat niet bij alle aandelengroepen van een stijging gesproken mag worden, en ook dat waar dit wel het geval is in deze helft van

door het scheppen van gunstige voorwaarden in eigen land.

Anderzijds dient zowel in de produktieve als in de consumptieve sfeer gewaakt te worden voor overbesteding, waarbij Overheid en bedrijfsleven zoveel mogelijk samen tot een slagvaardig beleid moeten kunnen komen, zowel op het terrein van de arbeidsmarkt als bij het nemen van andere conjunctuurpolitieke maatregelen.

De werkloosheid zal bij voortzetting van de huidige conjunctuur in 1961 nog een beperkte verdere daling kunnen vertonen. Een gemiddelde geregistreerde arbeidsreserve van mannen van ruim 40.000 behoort tot de mogelijkheden. Het geregistreerde aanbod van vrouwen zal weinig verandering ondergaan. De tekorten aan arbeidskrachten zullen verder toenemen tot een orde van grootte van 60.000 voor de mannen, w.v. conjunctureel dus 45.000, en van 38.000 voor de vrouwen.

¹⁾s-Gravenhage.

Dr. Ir. D. R. MANSHOLT.

1960 een geduchte koersdaling heeft plaatsgevonden. Kennelijk is de laatste maanden op de Amsterdamse effectenmarkt van een toenemende onzekerheid sprake geweest. In deze beschouwing willen wij trachten na te gaan, in hoeverre er voor deze onzekerheid goede gronden te vinden zijn. Hiertoe zullen wij eerst de belangrijkste factoren aangeven welke de hausse gedurende de eerste 8 à 9 maanden van 1960 hebben veroorzaakt. Vervolgens zullen wij dan stilstaan bij de vraag, of er aanwijzingen zijn dat deze factoren in de nabije toekomst al dan niet werkzaam zullen blijven.

Buitenlandse effectenaankopen.

Uit de Nota van de Minister van Financiën inzake de ontwikkeling van de Nederlandse betalingsbalans gedurende de eerste 9 maanden van 1960 blijkt, dat buitenlandse beleggers in deze periode *per saldo* voor f. 894 mln. aan Nederlandse effecten (in en buiten het beursverkeer) hebben gekocht. Ter vergelijking diene dat, blijkens gegevens van De Nederlandsche Bank, in het gehele jaar 1959 in het beursverkeer *per saldo* f. 830 mln. aan niet-ingezetenen werd verkocht²⁾; in 1958 en 1957 waren deze bedragen resp. f. 472 mln. en f. 341 mln. Het lijkt gerechtvaardigd aan te nemen dat het hier voor het overgrote deel buitenlandse aankopen van aandelen betreft.

Het behoeft geen betoog dat een op de aandelensector gerichte kapitaalstroom van deze omvang voor het koersniveau van de allergrootste betekenis is³⁾. Overigens behoeft deze invloed uiteraard niet tot de aandelenbeurs beperkt te blijven; voor zover de verkopers de opbrengst in obligaties herbeleggen — rechtstreeks of bijv. via spaarbanken — ontstaat er ook een grotere ruimte in de obligatiesector, een situatie die zich in Nederland inderdaad heeft voorgedaan. Er is dan ook van een duidelijk verband sprake tussen de kapitaalimport via aandelenverkoop aan niet-ingezetenen enerzijds en de oplossing van het probleem der vlottende schuld der gemeenten — en dat nog wel bij een dalend obligatierendement — anderzijds.

In hoeverre mag er nu worden gerekend op het aanhouden van de buitenlandse belangstelling voor Nederlandse fondsen? Wij zouden bij de bespreking van deze kwestie een onderscheid willen maken tussen de vraag van Amerikaanse zijde en die afkomstig van het continent, m.n. uit de E.E.G.-partnerlanden. Als men aanneemt dat er ook

²⁾ Jaarverslag 1959, blz. 53. Incl. transacties buiten het beursverkeer: f 1.152 mln.

³⁾ Bij de beoordeling van het effect op de kapitaalmarkt als geheel moet uiteraard ook rekening worden gehouden met andere factoren, w.o. de aankoop van buitenlandse effecten door ingezetenen. De indruk bestaat dat het bij laatstgenoemde aankopen in belangrijke mate om obligaties gaat, maar exacte gegevens hierover kennen wij niet.

in de toekomst met de uitvoering van het E.E.G.-verdrag ernst zal worden gemaakt, lijkt het verantwoord om voor het effectenverkeer eveneens een toenemende vereuropisering te verwachten, een vereuropisering die evenwel twee kanten heeft. Zij zou namelijk niet alleen kunnen betekenen een grotere belangstelling van de partnerlanden voor Nederlandse effecten, maar ook het omgekeerde.

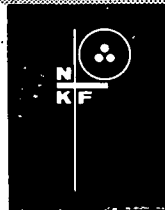
Het komt ons voor dat de vraag die van Amerikaanse zijde naar Nederlandse aandelen wordt uitgeoefend in veel sterkere mate dan de Europese vraag (uitgezonderd wellicht de Zwitserse) een labiel karakter draagt. Dit geldt zowel voor Nederlandse aandelen in het algemeen als voor individuele aandelen. Wat dit laatste betreft moet o.i. rekening worden gehouden met de psychologische factor, dat de Amerikaanse smaak — niet alleen op het gebied van effecten — aan plotselinge en hevige veranderingen onderhevig pleegt te zijn. Het aandeel dat gisteren, als zijnde bijzonder ondergewaardeerd, koopwaardig werd bevonden, wordt vandaag, als behorende tot een bedrijfstak waarvan de vooruitzichten terecht of ten onrechte ongunstig worden beoordeeld, van de hand gedaan (aandelen Koninklijke). Wie garandeert ons dat het aandeel dat vandaag tot de favorieten wordt gerekend niet morgen onaantrekkelijk zal worden bevonden, bijv. ten gevolge van een wijziging in de „mode”? Deze omstandigheid alleen al maakt de koers van elk aandeel waarin Amerikaanse beleggers een aanzienlijk belang hebben in bijzondere mate kwetsbaar.

Onzekerheid geldt ook t.a.v. de mate van constantheid van de Amerikaanse vraag naar Nederlandse aandelen in het algemeen — de ontwikkeling van de Canadese beurs kan als voorbeeld dienen — en bedacht moet worden dat deze in 1959 bijna 65 pCt. van de totale buitenlandse vraag uitmaakte. Zolang de gulden even „hard”, zo niet harder, beschouwd wordt als de dollar en zolang het groeitempo van de Nederlandse economie hoger is dan dat in de Verenigde Staten zal de Amerikaanse belegger wel belangstelling voor Nederlandse effecten houden. Indien de Amerikaanse Regering er evenwel in zou slagen het economisch leven tot expansie te prikkelen; of — erger nog — indien men, in verband met de betalingsbalanspositie van de Verenigde Staten, zou besluiten het kapitaalverkeer met het buitenland op de een of andere wijze aan banden te leggen of zelfs in zou stemmen met een „realignment of currencies” die op een revaluatie van de gulden t.o.v. de dollar zou neerkomen; indien, in het algemeen gezegd, maatregelen van economisch-politieke aard het beleggingsklimaat in Amerika relatief gunstiger zouden maken, moet met een vermindering, zo niet met een omkering van de Amerikaanse kapitaalstroom naar de Nederlandse aandelensector worden rekening gehouden. Op deze mogelijkheid werd nog onlangs gewezen door

(advertentie)

Kabels met papier- en met plasticisolatie voor hoogspanning, laagspanning en telecommunicatie. Kabelgarnituren, koperdraad en koperkabel, staaldraad en bandstaal

N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEKEN · DELFT

Jacobsson, in een rede voor het Committee for Economic Development⁴⁾.

Onze conclusie is dat het voorbarig zou zijn, ervan uit te gaan dat de Amerikaanse belangstelling voor Nederlandse aandelen als een structurele en permanent effectieve factor voor onze beurs moet worden beschouwd.

Deze constellatie brengt voor het koerspeil uiteraard veel onzekerheid mee, die slechts ten dele wordt goed gemaakt door de reële mogelijkheid dat de vraag van Europese zijde een meer constante factor zou kunnen blijken te zijn.

De groeifactor.

De economische groei in Nederland is de laatste jaren veel sterker geweest dan in de Verenigde Staten. Onderstaande tabel, die betrekking heeft op de ontwikkeling van de industriële productie, laat dit duidelijk zien.

	Industriële productie (1953 = 100)						
	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Verenigde Staten	100	93	105	109	110	102	115
Nederland	100	111	119	124	127	127	139

Bron: International Financial Statistics.

Het ligt voor de hand om aan te nemen dat in een „groei-economie” ook veel „groei-aandelen” worden aangetroffen. In het jongste verleden is dit verband er inderdaad geweest, maar men zij voorzichtig met het trekken van de conclusie dat hier van een *automatisch* verband sprake is.

Onder een groei-aandeel verstaan wij een aandeel, uitgegeven door een onderneming met een zodanige winstontwikkeling, dat de *winst per aandeel* van jaar tot jaar een aanzienlijke stijging te zien geeft. (Wij zullen hier niet frachten de term „aanzienlijk” te preciseren). Welnu, ook indien men de stellige overtuiging is toegedaan dat de

Westeuropese landen op economisch gebied nog een zeer grote achterstand t.o.v. de Verenigde Staten hebben in te halen, en dat er op allerlei gebied nog een zeer grote potentiële vraag wordt aangetroffen, dan behoeft dit niet te betekenen dat de winst per aandeel van de betrokken ondernemingen een dienovereenkomstige ontwikkeling te zien zal geven. Een productie die sneller stijgt dan de vraag — bijv. onder invloed van buitenlandse investeringen —, en stijgende verkoopkosten kunnen tot een daling der winstmarge leiden. De winst per aandeel heeft bovendien geen gelijke tred te houden met de winst indien de ingehouden winsten onvoldoende blijken zonder uitbreiding van het aandelenkapitaal de investeringen te financieren die in verband met de feitelijke of verwachte omzetsijging nodig zijn, m.a.w. indien „kapitaalverwatering” optreedt. Voorts is het, zeker na een periode van sterke groei, denkbaar dat er een tendentie gaat optreden tot verlaging van het marginale rendement op nieuwe investeringen (hoe dan ook gefinancierd), zelfs indien het hier geen uitgesproken Fehlinvesteringen betreft.

Onze conclusie is dat er onzekerheid bestaat t.a.v. de vraag, of er onder alle omstandigheden op mag worden gerekend dat de economische groei — die in de lijn der verwachtingen ligt — gepaard zal gaan met het handhaven van de „groeifonds”-status die momenteel aan een aantal Nederlandse aandelen wordt toegekend.

Het negatieve rendementsverschil („reverse yield gap”).

De vóór de tweede wereldoorlog normale situatie was, dat van effecten met een wisselend inkomen (aandelen) een hoger rendement werd geëist dan van effecten met een vast inkomen (obligaties). In de meeste landen is hierin tijdens of na de tweede wereldoorlog een verandering gekomen. De risico's verbonden aan het wisselende karakter van het inkomen worden thans minder zwaar geteld dan de risico's verbonden aan de omstandigheid, dat het inkomen en de aflossing bij voorbaat in geldseenheden zijn gefixeerd, zodat de houder van obligaties bij geldontwaarding een koopkrachtverlies zal lijden. Anders gezegd, op basis van de verschijnselen die zich hebben voorgedaan in de achter ons liggende periode van stijgende prijzen, winsten en dividenden, heeft men er een rendementsoffer voor over om van deze ontwikkeling via aandelenbezit te profiteren en om vrijgesteld te zijn van koopkrachtrisico. Dit vindt zijn uitdrukking hierin dat van groeifondsen een lager — soms een aanmerkelijk lager — rendement wordt geëist dan van obligaties. Dit is het verschijnsel dat wordt aangeduid met de term „(reverse) yield gap”. Zoals uit enkele recente publikaties is gebleken doet dit „negatieve rendementsverschil” zich de laatste jaren ook in ons land voor⁵⁾.

Het mag dan ook wel als vaststaand worden beschouwd dat het voor Nederlandse beleggers niet aantrekkelijk is om tot de aankoop of tot het aanhouden van Nederlandse kwaliteitsaandelen over te gaan indien een dergelijke beslissing alleen zou zijn gebaseerd op het rendement, zoals dit berekend kan worden uitgaande van het laatst uitgekeerde dividend. Houdt men rekening met de inkomstenbelasting en de vermogensbelasting, welke laatste zwaarder drukt naarmate het rendement geringer is, dan mag zonder overdrijving worden gesteld dat het inkomen na belastingen verwaarloosbaar, in een aantal gevallen wellicht zelfs negatief, is.

Tweeërlei overwegingen kunnen deze „rendementsloze groeiaandelen” niettemin ook voor Nederlandse houders aantrekkelijk maken. Het eerste motief is de verwachting dat hier inderdaad van een groeiaandeel in de hierboven omschreven zin sprake is, dat de stijgende winst per aandeel een stijging van het dividend mogelijk zal maken, en dat dus het toekomstig rendement, gebaseerd op de historische kostprijs van het aandeel, bevreemdend zal zijn. Het is goed zich te realiseren dat men bij aankoop van een aandeel dat f. 1.000 kost en waarop f. 15 wordt uitgekeerd, rekent op een verdrievoudiging van het dividend om bij een rendement van 4½ pCt. (d.i. ongeveer het huidige obligatierendement) te belanden, terwijl de toename van het dividend ook nog na deze verdriedubbeling moet voortgaan om het negatieve rendementsverschil in de eerste jaren goed te maken. Het is duidelijk dat, zelfs bij een gestadige groei, met dit proces gemakkelijk een generatie gemoeid kan zijn.

Een tweede motief voor het bezit van rendementsloze groeiaandelen kan gelegen zijn in de verwachting dat koersstijgingen een compensatie zullen vormen voor het rendementsverlies, een verwachting waarin de houders van de goede Nederlandse aandelen de laatste jaren in het algemeen bepaald niet zijn beschaamd. Deze koerswinsten zijn in zoverre dubbel aantrekkelijk, dat zij normaliter niet aan inkomstenbelasting zijn onderworpen.

⁵⁾ M. P. Gans: „Het rendement op Nederlandse aandelen” in „Bank- en Effectenbedrijf”, juni 1960; vgl. voorts „Rendement en ratio”, Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank, 3 november 1960.

⁴⁾ Vgl. „International Financial News Survey” van 25 november 1960.

Ondanks duidelijke tekenen van zwakte in de tweede helft van 1960 bereikte de Amerikaanse produktie een hoog niveau. Gecombineerd met de hoogconjunctuur in de Westeuropese landen leidde de ontwikkeling in 1960 tot het bereiken van een nieuw hoogtepunt, zowel voor de wereldproduktie als voor de wereldhandel. Ook in de niet-industriële landen kan van een bevredigend jaar worden gesproken, zij het dat de prijsontwikkeling van de belangrijkste grondstoffen tot enige zorg aanleiding gaf. Hoewel er als geheel genomen geen reden is om voor 1961 sombere verwachtingen te koesteren, is het zaak om te zorgen tijdig over de benodigde middelen te beschikken voor stabilisatie van de wereldconjunctuur. Deze middelen van internationale conjunctuurpolitiek lijken in de eerste plaats te moeten bestaan uit een vergroting van de kapitaaluitvoer — met name door een aantal expansieve Europese landen — naar de grondstoffenproducerende landen. De hiermede te bereiken stabiliteit in de handelsbetrekkingen tussen de industriële en de niet-industriële landen kan de achtergrond vormen, waartegen een voortgaande expansie in West-Europa kan worden gerealiseerd.

Uitzicht vanaf de top

In het jaar dat achter ons ligt is gebleken dat ook op het gebied van de conjunctuurbeweging het oude gezegde: „het kan verkeren” nog niets aan actualiteit heeft ingeboet. Dit slaat dan zowel op de ontwikkeling in de Verenigde Staten als op die in West-Europa. In het eerste land werden de jaren zestig ingezet met hooggestemde verwachtingen, die bij het verstrijken van het jaar steeds minder grondvonden in de feitelijke ontwikkelingen. Daarentegen heerste in West-Europa een meer gematigd optimisme, maar hier bleken de expansieve krachten belangrijk sterker dan

(vervolg van blz. 1218)

Bij beide overwegingen gaat men in feite uit van de veronderstelling dat het aandeel hetwelk thans als een groeifonds wordt beoordeeld, deze status nog gedurende lange jaren zal behouden, terwijl bij het streven naar het maken van koerswinst bovendien de verwachting een rol kan spelen dat anderen — en met name buitenlandse beleggers — van dezelfde veronderstelling zullen uitgaan. Het zal — mede naar aanleiding van wat hiervoor over de mate van stabiliteit der Amerikaanse vraag naar Nederlandse aandelen werd opgemerkt — duidelijk zijn dat men zich, als men niet op grond van zijn eigen overtuiging handelt maar op grond van hetgeen men meent te kunnen aannemen t.a.v. de overtuiging van anderen, in belangrijke mate blootstelt aan wat ik „interpretatie-risico” noem. Keynes noemde dit overigens speculatie.

Wij komen tot de conclusie dat er onzekerheid bestaat t.a.v. de vraag, of aan het huidige rendementspatroon een structureel karakter moet worden toegekend. De verklaring van het negatieve rendementsverschil moet immers worden gezocht in het rechtlijnig extrapoleren van de ervaringen van de laatste twintig jaren, waarin wisselende inkomens (dividenden) in het algemeen identiek bleken te zijn met stijgende inkomens, en het ontvangen van vaste inkomens vereenzelvigd moest worden met koopkrachtverlies. Als men er niet zeker van is dat de groei van de economie noodzakelijkerwijs gepaard zal gaan met het ruimschoots aanwezig zijn van groeifondsen; als men er niet zeker van is dat de expansie onvermijdelijk met geldontwaarding gepaard zal gaan of wel dat de regerin-

verwacht, terwijl de geringe capaciteitsreserves slechts in beperkte mate een rem vormden.

De Amerikaanse produktie kon zich gedurende het jaar slechts moeizaam op een stabiel peil handhaven, waarbij in de tweede helft van het jaar zelfs duidelijke tekenen van zwakte konden worden signaleerd. Het bereikte niveau was evenwel hoog, en gecombineerd met de hoogconjunctuur in de Westeuropese landen leidde de ontwikkeling in 1960 tot het bereiken van een nieuw hoogtepunt, zowel voor de wereldproduktie als voor de wereldhandel.

gen onder alle omstandigheden de waardevastheid van het geld zullen opofferen aan de economische groei; dan is er ook onzekerheid inzake de vraag of het negatieve rendementsverschil wel steeds in zijn huidige omvang gehandhaafd zal blijven, m.a.w. of men voor het deelgerechtigd zijn in de winsten van ondernemingen bereid zal blijven zulke hoge prijzen te betalen.

Conclusie.

Het hoge koerspeil van Nederlandse aandelen kan vooral worden verklaard uit de grote aankopen van buitenlandse zijde; uit de opvatting dat een aantal van onze aandelen tot de „groeifondsen” moet worden gerekend en dat dit zo zal blijven onder invloed van de te verwachten expansie onzer economie; en, ten derde, uit het lage rendement dat van groeifondsen wordt geëist. Er bestaat verband tussen deze drie factoren en zij hebben in het verleden a.h.w. cumulatief gewerkt. Getracht werd aan te tonen dat er onzekerheid is t.a.v. de vraag, of aan deze koerssteunende krachten een permanent karakter mag worden toegekend. Uit het betoog is voorts af te leiden dat ook de mogelijkheid van een cumulatief koersdrukkende invloed niet bij voorbaat moet worden uitgesloten. Hiërbij moet als het meest labiele element o.i. de Amerikaanse vraag naar Nederlandse fondsen worden beschouwd. Het Amerikaanse aandelenbezit maakt de Amsterdamse beurs zeker niet minder labiel dan het geval zou zijn, indien er op grote schaal prolongatiekredieten zouden zijn verleend.

Barendrecht.

Dr. M. P. GANS.

Ook in de niet-industriële landen kan van een bevredigend jaar worden gesproken, zij het dat de prijsontwikkeling van de belangrijkste grondstoffen tot enige zorg aanleiding gaf.

De stabiliteit van de prijzen, zowel in de meeste landen afzonderlijk als in het internationale verkeer, was een der meest opvallende kenmerken van de economische ontwikkeling in 1960. De conjunctuurbeweging speelde zich voor het belangrijkste deel af in de volume-grootheden. Dit is in de na-oorlogse jaren nog niet eerder in deze mate voorgekomen.

In de Verenigde Staten wordt nog steeds door deskundigen vastgehouden aan de stelling, dat de ontwikkeling in de afgelopen maanden niet anders is dan een aanpassing van korte duur, waarvoor het woord „recessie” niet mag worden gebruikt. Inmiddels wijzen de belangrijkste indicatoren toch op een teruggang van de economische activiteit, die zich ook in de eerstkomende maanden zal voortzetten. Zowel de enquête bij de ondernemers naar hun investeringsplannen als de verhoudingen tussen voorraden, orders en afzet, duiden op een recessie die in het laatste kwartaal van 1960 zal doorzetten. Over de omvang van een dergelijke inzinking valt niets met zekerheid te zeggen; de duur wordt op grond van de ervaringen bij vroegere recessies geraamd op ca. 3 kwartalen, zodat in het tweede halfjaar van 1961 naar verwachting het dieptepunt zal zijn gepasseerd.

In West-Europa behoeft daarentegen nog niet met de mogelijkheid van een inzinking rekening te worden gehouden, voor zover daarbij wordt uitgegaan van de te voorziene ontwikkeling van de vraag binnen deze landen zelf. In het algemeen blijft het niveau van de investeringen hoog of stijgen zelfs de bestedingen in deze sector nog verder. De loonontwikkeling doet bovendien een verdere groei van het consumptievolume veronderstellen, terwijl mede door de versnelde uitvoering van het E.E.G.-verdrag de onderlinge handel in West-Europa nog zal kunnen toenemen.

Afgezien van de conjuncturele ontwikkeling in het Verenigd Koninkrijk, waar de vrees voor ernstige moeilijkheden in het internationale betalingsverkeer heeft geleid tot afremming van de binnenlandse bestedingen ten gunste van de uitvoer, moet toch in de meeste Europese landen het zwaartepunt voor de bepaling van de mogelijkheden in 1961 eerder aan de produktiezijde worden gelegd. De schaarste aan arbeidskrachten en de vrijwel volledige bezetting van het productiepotentieel maken slechts een relatief geringe stijging van de produktie in 1961 mogelijk.

Bij voortgezette stabiliteit van de produktie in het Verenigd Koninkrijk en een meer gematigde expansie op het continent zal de Europese vraag naar grondstoffen nog slechts weinig toenemen. Ook de prijsontwikkeling wijst in die richting: er is op dit moment geen enkele reden op grond waarvan men een prijsstijging van grondstoffen zou kunnen verwachten. Van een vergrote grondstoffeninvoer uit speculatieve oogmerken kan daarom evenmin sprake zijn; eerder valt een intering op eventueel aanwezige speculatieve voorraden te voorzien.

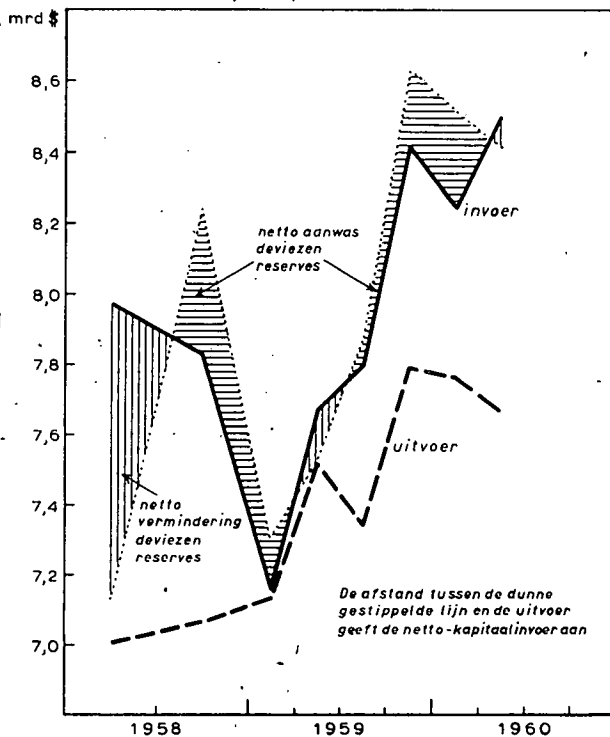
De sleutel voor de conjuncturele ontwikkeling in 1961 ligt daarom in de handen van de grondstoffenproducerende landen. Het is een bekend feit, dat deze landen, bij een tekort aan deviezenreserves, hun invoer in evenwicht moeten houden met de opbrengsten van hun uitvoer. Deze laatste is afhankelijk van de economische activiteit in de industrielanden. Een recessie in de Verenigde Staten, die

een daling van de uitvoeropbrengsten van de grondstoffenlanden met zich brengt, veroorzaakt in dat geval in tweede instantie een vermindering van de invoer door deze landen, welke aanpassing niet alleen ten koste van de Amerikaanse uitvoer gaat, maar tevens de Westeuropese uitvoer kan treffen.

Het aangewezen middel om deze indirecte weerslag van de Amerikaanse conjunctuur op West-Europa te voorkomen, is het in stand houden van de invoercapaciteit van de grondstoffenlanden, hetzij door een vergrote Europese grondstoffeninvoer, die de Amerikaanse vraagvermindering compenseert, hetzij door het verstrekken van kredieten aan deze landen, waarmede de invoer op peil wordt gehouden. Uit de grafiek blijkt, dat sinds het begin van 1959 de invoer van de grondstoffenproducerende landen een aanmerkelijke grotere toeneming vertoonde dan de uitvoer. De laatste vertoonde gedurende 1960 zelfs een geleidelijke daling. Dat nochtans de deviezenreserves eerder een neiging tot toe- dan tot afnemen vertoonden, houdt in, dat de netto kapitaalimport voldoende van omvang was om het tekort op de handelsbalans te dekken ¹⁾. Zou de uitvoer evenwel verder afnemen bij gelijkblijvende omvang van de kapitaalverstrekking, dan is uit de grafiek gemakkelijk af te lezen dat de deviezenreserves zouden worden aangetast, waarop een invoerbeperking moet volgen.

grafiek 1.

Handel en deviezenvoorraden grondstoffenlanden
1958 - 1960 (1^e half jaar) op kwartaalbasis

De vraag, waarvoor de huidige situatie ons plaatst, is die naar de omvang van het te verwachten tekort op de handelsbalans van de grondstoffenlanden. Hierop is uiteraard slechts een zeer globaal antwoord mogelijk. Uitgaande van het handelspatroon in het eerste halfjaar van 1960

¹⁾ Afgezien van het saldo op de dienstenbalans, dat in deze landen meest negatief is.

U kunt Uw beleggingsrisico verdelen over ruim 175 vooraanstaande

Waarom zoudt U meer risico nemen dan nodig is? Door aankoop van een aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verkrijgt U in feite een volledige aandelenportefeuille, veilig verdeeld over ruim 175 zorgvuldig geselecteerde ondernemingen. Zodoende komen U de voordelen van aandelenbezit ten goede en ligt een aantrekkelijk rendement binnen Uw bereik.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

ondernemingen

(I.M.)

en onder veronderstelling, dat een recessie in de Verenigde Staten de grondstoffeninvoer van dat land met 4-6 pCt. zal doen verminderen, terwijl in West-Europa nog een toeneming van de invoer uit de grondstoffenlanden met ca. 3-5 pCt. wordt verondersteld, dan resulteert hieruit een gelijkblijvende of een in geringe mate stijgende internationale grondstoffenhandel. Zouden de cijfers aan de optimistische kant blijken te liggen, dan moet met een achteruitgang van de invoercapaciteit van de grondstoffenlanden rekening worden gehouden.

De onzekerheid omtrent de Amerikaanse conjunctuur maakt iedere raming in hoge mate speculatief. Met het oog op deze onzekerheid en in het belang van een voortgezette expansie in West-Europa is het gewenst, reeds thans te zorgen voor de benodigde middelen die wellicht gedurende 1961 voor behoud van de opgaande ontwikkeling zorg kunnen dragen. Deze middelen van internationale conjunctuurpolitiek lijken in de eerste plaats te moeten bestaan uit een vergroting van de kapitaaluitvoer naar de grondstoffenproducerende landen. De hiermede te bereiken stabiliteit in de handelsbetrekkingen tussen de industriële en de niet-industriële landen kan de achtergrond vormen, waartegen een voortgaande expansie in West-Europa kan worden gerealiseerd.

Van de zijde van de Verenigde Staten kan — gezien de huidige moeilijkheden met de Amerikaanse betalingsbalans — nauwelijks gerekend worden op een uitbreiding van de hulpverlening. Ook de Britse betalingsbalans lijkt weinig of geen gelegenheid te bieden voor vergroting van de kapitaaluitvoer. Hierdoor komt de nadruk vooral te liggen op de internationale conjuncturele verantwoordelijkheid van die Europese landen, die over voldoende ruimte op de betalingsbalans en over een toereikende voorraad goud en deviezen kunnen beschikken. De duidelijkste exponent van deze landengroep is West-Duitsland; daarnaast verkeren in mindere mate ook Frankrijk, Italië en Nederland in een dergelijke gunstige situatie.

De recente maatregelen van de Bondsregering tot het bijeenbrengen van een leningsbedrag voor de minder ontwikkelde landen groot DM 3 mrd., zijn weliswaar genomen met het oog op de gevaren van een te sterke bestedings-toename in West-Duitsland zelf, maar passen overigens geheel in dit kader van de internationale conjunctuur-21-12-1960,

stabilisatie. Het enige gevaar is gelegen in de mogelijkheid, dat de verstrekte gelden voor een belangrijk deel weer terugkeren naar de kredietgevers in de vorm van orders aan de industrie. Zolang namelijk de binnenlandse spanningen in West-Europa blijven aanhouden, zou een dergelijke terugstroming het gewenste effect van de lening voor de binnenlandse situatie teniet kunnen doen.

Een optimale situatie, die evenwel politiek niet te verwezenlijken zal zijn, zou worden bereikt, indien een aantal expansieve Europese landen bereid was een belangrijk bedrag — bijv. \$ 1,5 à 2,0 mrd. — bijeen te brengen voor verstrekking aan de onderontwikkelde landen met de uitdrukkelijke bepaling dat deze gelden slechts voor een beperkt gedeelte in de verstrekkende landen mogen worden besteed. Hierdoor zou namelijk de overspanning in West-Europa enigszins worden getemperd, terwijl een groot deel van de lening in de Verenigde Staten zou worden besteed. Dit land (en in mindere mate ook het Verenigd Koninkrijk) is buiten Europa het enige dat in staat is, de investeringsgoederen te leveren die de ontwikkelingslanden behoeven voor de uitvoering van hun economische plannen. Daardoor zouden — mede op grond van gunstiger levertijden — de Verenigde Staten van de gunstige conjunctuur in West-Europa kunnen profiteren via de Europese hulpverlening aan derde landen.

Hoewel er als geheel genomen geen reden is om voor 1961 sombere verwachtingen te koesteren, is het zaak om te zorgen tijdig over de benodigde middelen te beschikken voor stabilisatie van de wereldconjunctuur. De wijziging in de internationale economische verhoudingen wordt wel het duidelijkst gekarakteriseerd door de grotere mate waarin West-Europa thans in staat moet worden geacht tot zelfstandig ingrijpen in de internationale economische ontwikkeling, waarbij een handhaving van de eigen expansie binnen het bereik ligt. Dit brengt ook een grotere verantwoordelijkheid mee voor de Westeuropese landen; naarmate het vertrouwen in eigen kracht meer gemeengoed wordt, kan dit leiden tot vermindering van de vrees voor de Amerikaanse conjuncturele invloed op West-Europa en tot een herverdeling tussen de Verenigde Staten en West-Europa van de respectieve aandelen in de hulpverlening aan de minder ontwikkelde landen.

's-Gravenhage.

W. TIMS.

België werd, in de loop van het jaar 1960, geconfronteerd met enkele belangrijke problemen: de gevolgen van de onafhankelijkheid die Kongo op 1 juli verwierf, de hachelijke situatie van de steenkoolindustrie en het onbevredigend tempo van de stijging der industriële produktie (de toeneming beliep naar schatting rond 5 à 6 pCt.). Anderzijds heeft de internationale handel van België een sterke uitbreiding te zien gegeven: voor de eerste negen maanden van het jaar is de waarde van de export met 13 pCt. toegenomen in vergelijking met dezelfde periode van 1959; ook de import steeg ongeveer in dezelfde verhouding. De prijzen vertoonden een merkwaardige stabiliteit. De gezondheid van de Belgische munt berust op stevige basis. De staatsfinanciën hebben, helaas, in 1960 hetzelfde kenmerk vertoond als in de vorige jaren: de rijksbegroting laat een aanzienlijk tekort zien. De Regering Eyskens heeft nu besloten het roer om te gooien; gepoogd zal worden om op dit gebied tot sanering over te gaan.

De economische ontwikkeling van België in 1960

De economische toestand van België werd gedurende het verlopen jaar nogal besproken. Sinds maanden wist men dat het land niet geringe zorgen had in betrekking tot zijn steenkoolindustrie. Daarbij kwam nu dat de onafhankelijkheid van Kongo, die intrad op 1 juli 1960, aanleiding gaf tot allerhande verwickelingen zodat het behoud van economische banden tussen het moederland en de vroegere kolonie, in twijfel moest getrokken worden. Wie anderzijds de industriële expansie van België onderzocht, maakte de vaststelling dat de aangroei van de Belgische produktie geen gelijke tred houdt met de prestatie van de partners der Europese Gemeenschap.

Een zeker wantrouwen tegenover België kwam dan ook op relatief scherpe wijze tot uiting, vooral in de loop van de maanden juli en augustus, onmiddellijk nadat Kongo zijn zelfstandigheid had verworven: inderdaad, op de vrije deviezenmarkt alwaar de kapitaaltransfers zonder enige tussenkomst van de Overheid worden verhandeld, werd de Belgische frank 5 pCt. en zelfs meer dan 5 pCt. beneden pari genoteerd. Deze toestand hield echter niet aan en vanaf de maand september was er vrijwel geen verschil meer tussen de officiële en de vrije notering van de Belgische munt.

Is de argwaan die tegenover België in 1960 werd gekoesterd, op technische gegevens gebaseerd? Of moet men integendeel beschouwen dat een objectieve ontleding van de toestand tot meer optimisme stemt? Ziedaar wellicht de voornaamste vraag die dient beantwoord te worden wanneer men de economische evolutie van België gedurende 1960 onder de loep neemt.

Zoals het voldoende bekend is, heeft de industriële voortbrengst in verschillende landen van Europa tijdens de laatste jaren, een indrukwekkende vooruitgang geboekt. Volgens de statistische gegevens van het Internationaal Muntfonds, heeft de Nederlandse industrie in 1960 een produktieniveau bereikt dat met ongeveer 60 pCt. het

peil van 1953 overschrijdt. In Frankrijk, West-Duitsland en Italië is de aangroei nog aanzienlijker, vermits in deze landen de globale nijverheidsondernemingen thans 75 pCt. of zelfs 80 pCt. meer produceren dan in 1953.

Wanneer men daartegenover voor België het coëfficiënt 15 pCt. als peil van de voortbrengstverhoging sedert 1953 moet opgeven, valt het niet te betwisten dat de produktiecijfers in de andere landen van de Gemeenschap met veel sneller tempo stijgen. Ongetwijfeld verdient deze toestand de volle aandacht van de Overheid en van de bedrijfsleiders. Nochtans past het sommige overwegingen in het midden te brengen om aan het probleem zijn juiste draagwijdte te verstrekken. Deze beschouwingen die in zekere mate een uitleg verschaffen voor het aanzienlijk verschil tussen de stijging van de industriële voortbrengst in België en de veel belangrijkere expansie in de naburige landen, nemen niet weg dat een intensificatie van de investeringen tot snellere groei van de economische activiteit, ongetwijfeld voor België wenselijk ware.

België is in industrieel opzicht sinds menige jaren zeer ontwikkeld en wist onmiddellijk na de oorlog zijn produktie-apparaat in een korte spanne tijds tot een grote bedrijvigheid op te voeren. Wat aldus vòór 1953 in België werd verwezenlijkt, hebben anderen later tot stand gebracht. Het is begrijpelijk dat België's expansie gedurende de laatste jaren een zekere vertraging ondergaat, wegens de voorsprong die genomen werd.

Overigens niet zozeer België als wel de andere landen van de Europese Gemeenschap maken wellicht een uitzondering uit op hetgeen normaal mag genoemd worden. De spectaculaire vooruitgang van de meeste landen van West-Europa, verwekt echter verwondering en bewondering over de wereld. Wanneer echter de aangroei van de industriële voortbrengst van België sedert 1953 wordt vergeleken met die van het Verenigd Koninkrijk en van de Verenigde Staten, dan staat België nog wel achteraan doch het verschil is zeker niet schokkend.

In ruime mate moet trouwens het hier behandelde fenomeen verklaard worden door de demografische ont-

wikkeling. België heeft een zeer laag geboortecijfer. Sedert 1939 steeg de bevolking in Nederland en West-Duitsland ongeveer met 25 à 30 pCt., in België slechts met 8 pCt. Vanzelfsprekend laat dit feit zijn invloed gelden op het volume van de industriële produktie.

Het is de toestand van de steenkoolnijverheid die op overwegende wijze de economische expansie van België tegenwerkt. Iedereen weet dat deze bedrijfstak sedert de 19de eeuw in België een voorname betekenis heeft en dat de kolenontginning aan de basis heeft gelegen van de economische bloei van het land. Daar de kolen thans in gevoelige mate worden verdrongen door andere energiebronnen, ondergaat België fataal op dit gebied een diepgaande structurele wijziging. Alleen sinds het einde van 1959, vermindert het aantal werkkrachten in de steenkoolindustrie met circa 18.000 man. Spijts deze inkrimping zijn thans nog ongeveer 100.000 werklieden werkzaam in de mijnen. Op dit ogenblik delft de steenkoolindustrie ongeveer 3/4 op van de hoeveelheid die in 1953 werd ontgonnen. Het eindstadium is, voor deze achteruitgang, niet bereikt. Nieuwe sluitingen van putten staan in het vooruitzicht. Niettegenstaande de grote inspanning die gedaan werd om de ontgonnen hoeveelheid per dag en per mijnwerker te verbeteren, zijn de resultaten niet bevredigend. Gewis werd een belangrijke verhoging van de dagelijkse produktie per man bereikt, doch in de andere landen deed zich hetzelfde voor, zodat de kostende prijs van de steenkolen in België voor de meeste bekkens steeds te hoog blijft, hoofdzakelijk wegens de slechte ligging van de steenkolenlagen en de grote moeilijkheden die men aldus voor de ontginning ontmoet. België heeft dus, voor zijn mijnindustrie, niet alleen af te rekenen met de sombere vooruitzichten die voor deze bedrijfstak over de wereld bestaan. Het heeft bovendien zijn eigen specifieke problemen op dit gebied.

Gelukkig was de evolutie voor veel andere sectoren van het bedrijfsleven gedurende het voorbije jaar, heel wat beter. De staalnijverheid die in België sinds lang een grote uitbreiding heeft genomen, kende in 1960 een ongemene bloei. Het maandelijks produktiegemiddelde lag vaak 15 pCt. of 20 pCt. boven dat van verleden jaar. Ten overstaan van 1953, bereikt men thans het coëfficiënt 170 pCt. Voor de eerstkomende maanden zou er nochtans wel een zekere vertraging in de staalproduktie kunnen intreden. In de Verenigde Staten wordt de produktiecapaciteit slechts ten belope van 50 pCt. gebruikt en deze hachelijke toestand zal vermoedelijk zijn invloed op de Belgische produktie laten gelden.

Verscheidene andere industriële sectoren genoten in 1960 een zeer bevredigende activiteit. Wij vernoemen onder andere: de metaalverwerkende constructie, de elektriciteitsvoortbrengst, de scheikundige nijverheid, de textielnijverheid. Voor deze laatste twee bedrijfstakken mag het resultaat zelfs opvallend worden genoemd. Sinds jaren zijn inderdaad voor hen pessimistische vooruitzichten bekendgemaakt. Deze werden geen werkelijkheid, al is voor iedere afdeling van deze bedrijfstakken de toestand niet altijd even goed.

Het is natuurlijk nog te vroeg om met nauwkeurigheid

SPAAR VEILIG BIJ DE N.H.M.

Bescherm uw spaargelden tegen brand, inbraak en verlies. Uw besparingen zijn veilig op een spaarrekening bij de Nederlandsche Handel-Maatschappij. Wij vergoeden over uw spaarsaldo

3 1/4 % rente tot f 30.000,-

U kunt zonder opzegtermijn ten laste van uw spaartegoed effecten kopen en uw belastingaanslagen in termijnen laten betalen.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ

(advertentie)

de stijging van de globale industriële voortbrengst voor 1960 ten overstaan van 1959 aan te duiden. Op basis van de inlichtingen waarover men reeds beschikt, kan men voorzien dat deze vermeerdering, de mijnsector inbegrepen, rond 5 à 6 pCt. zal liggen. Zij zou wellicht aanzienlijker geweest zijn indien sinds enkele weken geen lichte verslapping ware waargenomen. Eens te meer schijnt de curve van de industriële activiteit in België nogal gelijk te lopen met die van de Verenigde Staten.

Op het gebied van de produktiviteit, wordt er eensluidend betoogd dat de evolutie in België voldoening geeft. De produktie stijgt zonder gevoelige verhoging van het aantal aan het werk gestelde werkkrachten. Het zal wel overbodig zijn de betekenis van deze factor te onderlijnen.

Zonder aarzeling mag men beweren dat België sedert het begin van 1960 op het gebied van het internationaal ruilverkeer een merkwaardige uitslag heeft bereikt. Voor de eerste negen maanden van het jaar is de waarde van de export met 13 pCt. vermeerderd, in vergelijking tot dezelfde periode van 1959. Ook de import steeg ongeveer in dezelfde verhouding.

Het is nog te vroeg om de betalingsbalans van 1960 op te maken. Men heeft zich afgevraagd, of België geen gevoelige vermindering van zijn goudreserves zou ondergaan wegens de gebeurtenissen in Kongo. Het is uitgemakt dat de economische betrekkingen met Kongo slechts een eerder geringe invloed op de globale economische bedrijvigheid van België laten gelden. Doch voor de betalingsbalans moet het worden toegegeven dat de overschotten in buitenlandse deviezen, meer bepaaldelijk in dollars, die Kongo naar aanleiding van zijn export wist te boeken, regelmatig sedert jaren ten goede kwamen aan België: deze deviezen vloeiden inderdaad naar België, voor de betaling van diensten aan Kongo door België gepresteerd en voor de uitkering van dividenden verschuldigd aan Belgische in Kongo geïnvesteerde kapitalen.

De deviezen transfers die aldus van Leopoldstad naar Brussel werden uitgevoerd, hadden ongetwijfeld een zekere omvang, zoals het blijkt uit de jaarverslagen van het Instituut voor de Wissel. Zou hun afschaffing geen onevenwicht in de Belgische betalingsbalans verwekken en

(advertentie)

derhalve de goudvoorraad niet aantasten? Voor de reserves van de Nationale Bank leken zorgen des te meer gegrond daar het wantrouwen, in binnen- en buitenland veroorzaakt door de Kongolese crisis, zoals het reeds hierboven werd vermeld, een zekere kapitaalvlucht gedurende de zomer voor gevolg had. Men mag op circa 8 miljard Belgische franken de vermindering van de goud- en deviezenvoorraad schatten, die in juli en augustus 1960 plaatsgreep. Dit verlies werd evenwel achteraf voor een goed deel op korte tijd weer goedge maakt. Buiten sommige psychologische factoren, is de gezonde basis van het commercieel ruilverkeer daar zeker niet vreemd aan.

De afzetmogelijkheden van België in het buitenland worden inderdaad, sinds jaren, beter in deze zin dat prijzen en lonen in België minder stijgen dan elders: het wordt derhalve gemakkelijker de mededinging van andere producenten op vreemde markten te overwinnen. Van november 1959 tot november 1960 zijn in België de groot-handelsprijzen met 2 pCt. gedaald, terwijl de globale kleinhandelsprijzen absoluut geen verandering ondergingen.

Ook de evolutie van de loonschalen bevordert de Belgische export. Het is betrekkelijk moeilijk, althans voor sommige landen, na te gaan in welke mate het loonpeil stijgt. Er moet vanzelfsprekend, zowel met de onrechtstreekse vergoedingen als met het rechtstreekse loon rekening gehouden worden. De vergelijking van land tot land kan trouwens slechts met een zekere vertraging geschieden. Het staat echter buiten kijf dat de lonen in België niet met hetzelfde ritme de opwaartse richting volgen als in de naburige landen. Volgens een recente publikatie van het Ministerie van Economische Zaken, zouden de bruto lonen in Nederland, Duitsland en Frankrijk ongeveer met 10 pCt. verhoogd zijn van medio 1959 tot medio 1960. In België bereikt men niet de helft daarvan. Er weze nochtans aan herinnerd dat België, onmiddellijk na de oorlog, veel belangrijker loonsverhogingen heeft gekend dan de meeste andere beschaafde landen.

1960 was in België een jaar van sociale vrede. Stakingen hebben zich nagenoeg niet voorgedaan. Het sociaal klimaat is trouwens merkkelijk verbeterd: de leiders van de Belgische nijverheid en van de werknemerssyndicaten plagen vaak overleg onder elkaar, betreffende de economische toestand van het land en de mogelijkheden die hieruit voortspruiten voor het optillen van de levensstandaard van de bevolking. Het „akkoord inzake sociale programmatie” dat aldus op 11 mei 1960 tot stand kwam, is bijzonder kenschetsend. Patroons en werknemers verschaften hierbij hun wederzijdse toestemming voor de uitstippeling van een aantal maatregelen die geleidelijk, in de loop van de volgende maanden, het lot van de werknemers zouden verbeteren. Naar het einde van 1960 lijkt nochtans de atmosfeer in sommige arbeidersmilieus wat minder rustig geworden te zijn.

De staatsfinanciën hebben, helaas, in 1960 hetzelfde kenmerk vertoond als in de vorige jaren. Eens te meer is er aan de kant van de gewone, m.a.w. van de fiscale inkomsten, een aanzienlijk tekort niet alleen voor de dekking van de globale staatsuitgaven maar zelfs van de verbruiksuitgaven, zodat onophoudelijk op leningen moet worden beroep gemaakt. Geldschietters heeft het Rijk zowel in het buitenland als in het binnenland opgezocht. Ze werden trouwens niet altijd gemakkelijk gevonden want, onder andere op eigen bodem, was de kapitaalmarkt op sommige ogenblikken eerder eng en ontoegankelijk.

De globale Rijksschuld beliep op 30 september 1960 ongeveer 390 miljard Belgische franken, hetgeen een vermeerdering met 45 miljard Belgische franken sedert het einde van 1958 en met 16 miljard Belgische franken sedert het einde van 1959 betekent. Grosso modo vertegenwoordigt de stijging 2 miljard per maand. De nadelige gevolgen van een dergelijke evolutie zijn genoegzaam bekend, vooral wanneer leningen worden aangegaan voor het bekostigen van uitgaven die horen tot de gewone Rijksbegroting. Het spaargeld van de bevolking moet niet ontleend worden voor verbruiksdoeleinden maar veeleer beschikbaar blijven voor de financiering van in economisch of sociaal opzicht verantwoorde investeringen.

Sinds heel wat tijd wordt natuurlijk de aandacht van de opeenvolgende Regeringen door de Monetaire Overheden op deze zorgwekkende toestand gevestigd. Naar aanleiding van de Kongolese gebeurtenissen, heeft de huidige Regering Eyskens het besluit getroffen het roer om te werpen en door een niet onbelangrijke vermeerdering van de belastingen, gepaard met sommige besnoeiingen, het evenwicht van de begroting in betrekking tot de consumptieve uitgaven te bereiken. Een wetsontwerp werd met dit doel neergelegd: zo deze zgn. „enige wet” vóór het einde van het lopende jaar wordt goedgekeurd — wat, volgens bevoegde waarnemers eerder waarschijnlijk lijkt te zijn — dan zal voor de sanering van de rijksfinanciën een gewichtige stap gezet zijn.

Wellicht moet het besluit betreffende de economische ontwikkeling van België in 1960 ongeveer luiden zoals de vorige jaren. Zeker heeft het land af te rekenen met verschillende belangrijke problemen en de voorsprong, die het had op zijn Europese partners, wordt door hen ingelopen. Wellicht wordt het zelfs door sommigen voorbijgestreefd.

Doch het Belgische volk is en blijft een naarstig volk. Gewis komen andere factoren dan de arbeidslust in aanmerking voor de economische vooruitgang. Toch lijkt het niet overdreven te beweren dat wie werkt, normaal ook de vruchten van zijn inspanning zal plukken.

Brussel.

Prof. R. VANDEPUTTE,

De economische ontwikkeling in 1960 kenmerkte zich door toenemende spanningen tussen vraag en aanbod, ondanks de volledige benutting van het produktiepotentieel. Zowel de arbeidsmarkt alsook het grootste gedeelte van de goederenmarkten, stonden in het teken van de schaarste. Hierdoor werden zorglijke prijs- en loonstijgingen veroorzaakt. Volgens statistische gegevens was het aantal vacatures vijf maal zo groot als het aantal werklozen. De overspannen vraag komt vooral in de investeringssector tot uiting. Ondanks de grotere toename van de import t.o.v. de export, bleef er een exportoverschot. De restrictiepolitiek van de Bundesbank had weinig succes ten gevolge van o.a. de deviezengroei en vooral door het achterwege blijven van een actieve conjunctuurpolitiek door de Overheid. Schrijver stelt dan ook vooral de Overheid verantwoordelijk voor de overspannen economie. Hij bepleit het bevorderen van de import van goederen teneinde de vereiste ontlasting van de conjunctuur te verkrijgen.

Die wirtschaftliche Entwicklung in der Bundesrepublik Deutschland im Jahre 1960

Die wirtschaftliche Entwicklung war im abgelaufenen Jahr durch wachsende Spannungen zwischen Angebot und Nachfrage gekennzeichnet. Obwohl die Produktion bis an die Grenzen des Erreichbaren ausgeweitet wurde, konnte sie mit der Nachfrage nicht Schritt halten. Auf der Mehrzahl der Warenmärkte, insbesondere aber auf dem Arbeitsmarkt, kam es daher zu Verknappungen, die zu einem bedenklichen Preis- und Lohnauftrieb führten.

Damit hat sich die Schere zwischen realer und nominaler Entwicklung wieder deutlich geöffnet. Das Brutto-sozialprodukt in konstanten Preisen erhöhte sich um etwa 8 vH, das in laufenden Preisen um 11 vH. Die im Vergleich zum Vorjahr beschleunigte Ausweitung der Produktion war nur deshalb möglich, weil zu Beginn des Jahres in einigen Bereichen noch ein gewisser Kapazitäts-spielraum vorhanden war. Je mehr sich jedoch die Wirtschaft im Laufe des Jahres den Grenzen ihrer Leistungsfähigkeit näherte, desto mehr verlangsamte sich auch das Wachstum der Produktion. Die Abschwächung im Wachstum ist deshalb im Gegensatz zur Entwicklung in anderen westeuropäischen Ländern keineswegs ein Indiz für ein Nachlassen der konjunkturellen Kräfte sondern lediglich die Folge davon, dass die Produktion trotz aller Anstrengungen nicht mehr gesteigert werden konnte. Am deutlichsten zeigte sich dies in der Industrie, wo die Produktion von Monat zu Monat langsamer wuchs, die Bestände an unerledigten Aufträgen jedoch weiterhin zunahmen.

Freilich bestehen von Zweig zu Zweig zum Teil beträchtliche Unterschiede; sie scheinen sich jedoch in den letzten Monaten verringert zu haben. Am auffallendsten ist die starke Kumulierung der Nachfrage bei den Investitionsgüterindustrien, insbesondere beim Maschinenbau und der Elektrotechnischen Industrie. Etwas ruhiger verlief die Nachfrage in der Grundstoffindustrie; in den Bereichen der Verbrauchsgütererzeugung nahm sie dagegen seit Mitte des Jahres wieder beträchtlich zu. Da, wo sich die Entwicklung im letzten Jahr eher beruhigte, handelte es sich vornehmlich um das Abklingen der vom Lageraufbau oder von Weltmarkt herrührenden Übersteigerungen oder aber — wie etwa beim Steinkohlen-

bergbau — um strukturelle und damit um langfristige Entwicklungstendenzen.

Entwicklung des Bruttosozialprodukts in der Bundesrepublik Deutschland a)

	Bruttosozialprodukt				Gesamtwirtschaftliches Preisniveau	
	real		nominal		1954 = 100	Steigerungsrate
	Mrd. DM	Zuwachsrate	Mrd. DM	Zuwachsrate		
1955	174,4	+ 11,5	178,3	+ 14,0	102,2	+ 2,2
1956	186,4	+ 6,9	196,4	+ 10,2	105,4	+ 3,1
1957	196,5	+ 5,4	213,6	+ 8,8	108,7	+ 3,1
1958	202,7	+ 3,2	228,2	+ 6,8	112,6	+ 3,6
1959	215,6	+ 6,4	247,0	+ 8,2	114,6	+ 1,8
1960 b)	232,7	+ 8,0	274,1	+ 11,0	117,8	+ 2,8

a) Ohne Saarland.

b) Eigene Schätzung.

Nach Angaben des Statistischen Bundesamtes.

Auch auf dem Baumarkt ist es zu keiner Normalisierung gekommen. Mitte des Jahres hatte es zwar den Anschein, als ob sich hier für die fernere Zukunft eine Beruhigung der Nachfrage anbahnte; im Herbst jedoch hat sich die Nachfrage wieder allgemein belebt, so dass mit einem Anhalten der Spannungen und Preissteigerungen gerechnet werden muss; dies um so mehr, als die Bauwirtschaft in letzter Zeit immer stärker vom Sog der Abwanderung erfasst wird. War es ihr bisher trotz des chronischen Mangels an Arbeitskräften auf dem Arbeitsmarkt immer noch gelungen, zusätzliche Arbeitskräfte einzustellen, so hatte sie, insbesondere im Ausbau- und Bauhilfsgewerbe, bereits im letzten Jahr alle Mühe, die beschäftigten Arbeitskräfte zu halten. Immer mehr Arbeitskräfte wenden sich von Baugewerbe ab und den Bereichen zu die ihnen neben guter oder besserer Entlohnung eine kontinuierlich vor Wind und Wetter geschützte Beschäftigung bieten können.

Überforderter Arbeitsmarkt.

Noch stärker als die Bauwirtschaft werden die Dienstleistungsbereiche von der Abwanderung der Arbeitskräfte betroffen. Hier ist es bereits soweit gekommen, dass

zahlreiche Unternehmungen, darunter auch die Bundespost Lohnzuschläge zahlen oder erwägen, um den Personalstand wenigstens in einer Höhe zu halten, der einen einigermaßen reibungslosen Betriebsablauf gewährleistet. Mehr als einmal sah sich die Bundespost genötigt, zur Bewältigung des Spitzenverkehrs auf den Einsatz von Bundeswehrangehörigen zurückzugreifen. Auch ist es kein Einzelfall mehr, wenn Hotels und Kliniken ihre Häuser nur noch teilweise belegen, weil ihnen die Hilfskräfte fehlen.

Die stärkste Sogwirkung geht dabei von der Industrie, insbesondere von den Investitionsgüterindustrien aus. Sie ziehen den grössten Teil der neuen, aber auch zahlreiche bereits beschäftigte Arbeitskräfte an sich — mit der Folge — dass in den übrigen Bereichen der Mangel um so drückender wird. In einer solchen Situation bedeutet es für den Arbeitsmarkt geradezu eine Entlastung, wenn einzelne Zweige, wie etwa die Landwirtschaft und der Bergbau, aus strukturellen Gründen Arbeitskräfte freigeben; von Herbst zu Herbst gerechnet waren es ungefähr 185.000 Personen, davon rund 50.000 aus dem Steinkohlenbergbau, die als zusätzliches Angebot auf dem Arbeitsmarkt auftraten.

Dabei ist es jedoch keineswegs so, dass der Arbeitsmarkt überhaupt keine zusätzlichen Arbeitskräfte mehr hergibt. Im Gegenteil, auch im abgelaufenen Jahr hat sich die Zahl der Beschäftigten Arbeitnehmer nochmals kräftig erhöht, und zwar von September bis September um 360.000 oder um 2 vH. Etwa die Hälfte dieses Zugangs stammt allerdings aus dem Ausland, vor allem aus Italien, Griechenland und Spanien. Hinzu kamen noch etwa 120.000 Arbeitskräfte aus der sogenannten „stillen Reserve“, bei denen es sich fast ausnahmslos um Flüchtlinge aus Mitteldeutschland handeln dürfte. Ausserdem ist die Zahl der Arbeitslosen nochmals weiter zurückgegangen, obwohl man dies zu Beginn dieses Jahres kaum für möglich hielt.

Quellen des westdeutschen Arbeitsmarktes Veränderungen von September 1959 bis September 1960

	1960/59		1959/58		1958/57	
	in 1.000	in vH	in 1.000	in vH	in 1.000	in vH
Zugang aus dem Ausland	163	44,9	40	9,5	19	4,8
der „stillen Reserve“ a)	126	34,7	127	56,3	340	85,4
Rückgang der Arbeitslosigkeit	74	20,4	144	34,2	39	9,8
Nettozugang insgesamt	363	100,0	421	100,0	398	100,0

a) In erster Linie Flüchtlinge und Zugewanderte aus Mitteldeutschland.
Nach Angaben der Bundesanstalt für Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung.

Diese unerwartete Abnahme der Arbeitslosigkeit wurde durch die wachsende Fluktuation der Arbeitskräfte insofern gefördert, als immer mehr Beschäftigte zu den Wirtschaftsbereichen überwechseln, in denen höhere Löhne gezahlt, aber auch höhere Ansprüche an die Leistungsfähigkeit gestellt werden; auf diese Weise dürften Arbeitsplätze auch für ältere und weniger leistungsfähige Arbeitskräfte frei geworden sein.

Zusammen mit den aus der Landwirtschaft und dem Bergbau kommenden Arbeitskräften standen also den expandierenden Bereichen insgesamt etwa eine halbe

Million zusätzlicher Arbeitskräfte zur Verfügung. Trotzdem hat sich die Schere zwischen verfügbarem Arbeitskräftepotential und der Nachfrage nach zusätzlichen Arbeitskräften noch weiter geöffnet. Die Zahl der bei den Arbeitsämtern gemeldeten offenen Stellen stieg auf über 500.000, so dass — wenn man sich an die Statistik der Arbeitsämter hält — auf einen Arbeitslosen etwa fünf freie Arbeitsplätze entfielen. In Wirklichkeit dürfte dieses Missverhältnis noch viel grösser sein, einmal, weil von den vorhandenen 100.000 Arbeitslosen nur etwa die Hälfte als vermittlungsfähig angesehen werden kann — bei der anderen Hälfte handelt es sich um nicht mehr voll arbeitsfähige oder nur vorübergehend arbeitslose Arbeitskräfte — zum anderen, weil immer mehr Unternehmer darauf verzichten, ihren Bedarf anzumelden, da die Arbeitsämter ja doch nicht in der Lage sind, alle Vermittlungswünsche zu erfüllen.

Entwicklung auf dem westdeutschen Arbeitsmarkt

Stichtag 30. September

	Arbeitnehmer in Tsd.			Offene Stellen in Tsd.	Arbeitslosenquote in vH
	insgesamt	davon			
		Beschäftigte	Arbeitslose		
1955	18.302	17.807	495	240	2,7
1956	19.020	18.609	411	236	2,2
1957	19.334	18.967	367	250	1,9
1958	19.692	19.364	328	259	1,7
1959	19.970	19.786	184	345	0,9
1960 a)	20.135	20.034	110	520	0,5

a) Durch Kontrollen sind 130.000 Personen als nicht mehr beschäftigt aus der Karte ausgeschieden worden, ohne dass bekannt ist, zu welchem Zeitpunkt diese Personen ihre Beschäftigung aufgegeben haben.

Nach Angaben der Bundesanstalt für Arbeitsvermittlung und Arbeitslosenversicherung.

Bedenklich wird die Situation auf dem Arbeitsmarkt vor allem dadurch, dass die Fluktuation der Arbeitskräfte noch durch Abwerbungen forciert wird. Der ohnehin vorhandene Lohnauftrieb wird dadurch gefördert, so dass die auf vielen Märkten zu beobachtenden Preissteigerungen nicht nur verstärkt, sondern von der Lohnseite her irreparabel gemacht werden. Darüber hinaus aber wächst durch den stürmischen Zug zum zahlungskräftigsten Wirtschaftszweig die Gefahr von Disproportionalitäten in der Wirtschaft: das Schwergewicht der Beschäftigung verlagert sich immer stärker zu der Produktion von Investitionsgütern hin; die hier verdienten Löhne und Gehälter aber treten als Nachfrage vornehmlich auf den Märkten des privaten Verbrauchs auf, und diese sind infolge des Mangels an Arbeitskräften häufig nicht imstande, die Nachfrage bei stabilen Preisen zu befriedigen.

Beschleunigter Lohnauftrieb.

In einer solch angespannten Marktsituation kann es nicht überraschen, dass die Arbeitnehmer nun stärkere Lohnaufbesserungen fordern, weitaus stärkere jedenfalls, als in Zeiten ruhiger konjunktureller Entwicklung. Selbst im Steinkohlenbergbau, der noch keineswegs seine Anpassungsschwierigkeiten auf dem Energiemarkt überwunden hat, sind im letzten Jahr Lohnerhöhungen von nicht weniger als 12 vH gefordert und mit einigen Einschränkungen auch bewilligt worden, da einzelnen Zechen schon vorher gezwungen waren, Lohnzuschläge zu zahlen, um die zunehmende Abwanderung von Bergleuten aufzuhalten. Überhaupt ist die Sorge des Steinkohlenbergbaus nicht mehr so sehr die Frage, auf welche Weise Angebot und Nachfrage miteinander in Einklang zu

bringen sind als vielmehr, wie man angesichts der tariflichen und aussertariflichen Lohnsteigerungen in den Wirtschaftszweigen ringum den bereits stark verminderten beschäftigtenstand halten kann, ohne die Konkurrenzsituation der Kohle auf dem Energiemarkt durch zu hohe Zugeständnisse bei Lohnverhandlungen erneut zu gefährden.

Dass die Lohnerhöhungen — wie es nun allenthalben geschieht — von den Unternehmern zum Anlass genommen werden, um die Preise zu erhöhen, lässt sich bei dem hohen Nachfrageüberhang auf den Warenmärkten nicht vermeiden. Es dürfte jedoch nicht sinnvoll sein, diese Preissteigerungen als Kosteninflation zu klassifizieren, weil dadurch der Zusammenhang mit der Übernachfrage verwischt wird.

Steigende Investitionsneigung.

Auf der anderen Seite aber ist der immer drückender werdende Mangel an Arbeitskräften zugleich wohl das ausschlaggebendste Motiv für die steigende Investitionsfähigkeit der Wirtschaft. Selbst da, wo man die künftige Entwicklung des eigenen Absatzes wenig optimistisch beurteilt, wird gegenwärtig verstärkt investiert, um den wachsenden Lohndruck auszuweichen und für den Fall eines schärferen Wettbewerbs gewappnet zu sein. Die Finanzierung der Investitionsvorhaben wurde dabei im abgelaufenen Jahr bei der öffentlichen Hand durch die reichlichen Steuereinnahmen, bei der gewerblichen Wirtschaft durch die günstige Gewinnsituation der Unternehmungen erleichtert. Soweit Fremdmittel benötigt wurden, verschafften die grosseren Firmen sie sich zum Teil durch Neuemissionen von Aktien, die häufig zu einem Kurs von weit über pari abgesetzt werden konnten, nicht zuletzt aber auch durch relativ billige Auslandskredite.

Dass sich das Wachstum der Investitionen nicht beschleunigte, erklärt sich indes nicht aus einem Nachlassen der Investitionsneigung, sondern daraus, dass die vorhandenen Kapazitäten voll ausgelastet sind und dem Wachstum Grenzen setzen. Galt das bisher vor allem für die Bauinvestitionen, so ist dies nun auch mehr und mehr bei den Ausrüstungsinvestitionen der Fall. Zwar ist gerade im letzten Jahr der Import von Maschinen und anderen technischen Gütern kräftig gestiegen; sein Anteil an den gesamten inländischen Investitionen ist jedoch noch zu gering, um bei weiterhin hohen und steigendem Export eine wirksame Entlastung des heimischen Marktes zu bewirken und Preissteigerungen zu verhindern.

Weiterhin hohe Ausfuhrüberschüsse.

Obwohl die Einfuhr etwas rascher wuchs als die

Ausfuhr, trug dies, wenn überhaupt, nur wenig zur Entlastung der binnenwirtschaftlichen Konjunktursituation bei. Zwar dürfte der Exportüberschuss wieder etwas geringer ausfallen als im Vorjahr, aber auch dies ist nur eine Folge davon, dass die westdeutsche Wirtschaft an die Grenze ihrer Lieferfähigkeit gestossen ist und deshalb ihre Exporte nicht mehr im bisherigen Umfang steigern konnte. Stellt man zudem in Rechnung, dass das Wachstum der Importe weitgehend durch hohe Rüstungsgüter-einfuhren beeinflusst war, die sich nicht sobald wiederholen dürften, so wird deutlich, dass der Rückgang des Exportüberschusses noch keineswegs einen grundlegenden Wandel in der westdeutschen Aussenhandelsituation ankündigt. Wie verfrüht es wäre, davon zu sprechen, geht auch daraus hervor, dass die Nachfrage des Auslands noch keine Anzeichen eines Rückganges erkennen lässt.

So ist unter dem Druck der konjunkturellen Spannungen das Problem der Bereinigung der deutschen Überschussposition wieder in den Vordergrund der konjunkturpolitischen Überlegungen gerückt. Zur Diskussion stand dabei zunächst eine Änderung des Wechselkurses und — nachdem Bundesbank und Bundesregierung diese Massnahme kategorisch abgelehnt haben — die Suspendierung der Umsatzausgleichsteuer und der Ausfuhrvergütung. Anders als bei einer Aufwertung wäre dabei Entlastung und Belastung im einzelnen unterschiedlich: die Entlastung der Einfuhr hielte sich im Rahmen von 0 bis 6 vH, die Belastung der Ausfuhr je nach dem Verarbeitungsgrad des Exportgutes zwischen 0,5 und 3 vH.

Vorerst jedoch sind diese Pläne durch den Vorschlag, den Kapitalexport zugunsten der Entwicklungsländer zu steigern, wieder in den Hintergrund gedrängt worden. Bei der vorgesehenen Art der Aufbringung kann jedoch der Kapitalexport nur ein Notbehelf im Kampf um das Zahlungsbilanzgleichgewicht und die Geldwertstabilität im Innern sein. Als Alternative bleibt nach alledem offenbar nur der Ausweg, das Preisniveau im Innern steigen zu lassen.

Notenbank in der Zwickmühle.

Die Restriktionspolitik der Bundesbank, die im Herbst 1959 begann und im Frühjahr dieses Jahres noch verschärft worden war, hatte, da die Bundesregierung sich trotz aller Anzeichen der Überkonjunktur nicht zu aktiven konjunkturpolitischen Massnahmen entschliessen konnte, im Innern nu wenig Erfolg. Zinsverteuerung und Liquiditätentzug haben vielmehr den Devisenzustrom über die anhaltend hohen Überschüsse in der Leistungsbilanz hinaus so stark vergrössert, dass die kontraktiven Effekte der Restriktionspolitik ständig überspielt worden sind.

Zur Entwicklung der westdeutschen Zahlungsbilanz in Mrd. DM

	Saldo im Waren- und Dienstleistungsverkehr			Saldo der unentgeltlichen Leistungen und des Kapitalverkehrs			Saldo der Leistungs- und Kapitalbilanz	Saldo der nicht derfassbaren Posten a)	Saldo der Devisenbilanz	
	insgesamt	davon		insgesamt	davon					
		Warenhandel	Dienstleistungen		unentgeltliche Leistungen	private-Kapitalleistungen				öffentliche Kapitalleistungen
1956	+ 5,52	+ 2,90	+ 2,62	- 0,99	- 1,11	+ 1,02	- 0,90	+ 4,53	+ 0,55	+ 5,08
1957	+ 7,51	+ 4,08	+ 3,43	- 4,09	- 1,65	+ 0,13	- 2,57	+ 3,42	+ 1,70	+ 5,12
1958	+ 7,88	+ 4,95	+ 2,93	- 4,04	- 1,65	- 1,26	- 1,13	+ 3,84	- 0,65	+ 3,19
1959	+ 7,18	+ 5,36	+ 1,82	- 8,77	- 2,64	- 2,53	- 3,60	- 1,59	- 0,51	- 2,10
Jan./Sept. 1958	+ 5,62	+ 3,53	+ 2,09	- 3,53	- 1,32	- 1,25	- 0,96	+ 2,09	+ 0,13	+ 2,22
Jan./Sept. 1959	+ 4,90	+ 3,70	+ 1,20	- 8,87	- 2,05	- 3,42	- 3,40	- 3,97	- 0,07	- 4,04
Jan./Sept. 1960	+ 5,29	+ 3,44	+ 1,85	- 1,31	- 1,92	+ 1,77	- 1,16	+ 3,98	+ 2,48	+ 6,46

a) In erster Linie Veränderungen in den „terms of payment“.
Quelle: Deutsche Bundesbank.

Die Geschäftsbanken selbst haben diesen Zustrom eifrig gefördert, indem sie ihre im Ausland angelegten Guthaben zurückholten und sich darüber hinaus im Ausland wieder stärker verschuldeten. Hinzu kam zeitweilig noch die Spekulation auf eine Aufwertung der DM, die zu einer Änderung in den Zahlungsgepflogenheiten mit dem Ausland führte, sei es, dass Vorauszahlungen auf künftige deutsche Exporte geleistet oder den westdeutschen Importsteuern längere Zahlungsziele gewährt wurden oder ausländische Exporteure ihre Erlöse in der Bundesrepublik haben stehen lassen.

Dies hat schliesslich die Bundesbank veranlasst, Anfang November den Diskont von 5 auf 4 vH zu ermässigen und die Mindestreserve-Anforderungen an die Kreditinstitute etwas zu lockern, obwohl auch die Notenbank die Binnenkonjunktur für angespannt hält. Ihr Entschluss zur Umkehr in der Zinspolitik dürfte indes dadurch mitbestimmt worden sein, dass sowohl die USA als auch England und Frankreich den Diskont in letzter Zeit gesenkt haben. Alles dies zeigt, zu welchen Paradoxien: Diskontsenkung bei Übernachfrage und steigenden Preisen man gezwungen sein kann, wenn man sich allzu lange der falschen Vorstellung hingibt, es gäbe zwischen einer grundsätzlichen Bereinigung der aussenwirtschaftlichen Überschussituation und einer Erhöhung des allgemeinen Preisniveaus im Innern noch einen dritten Weg.

Ob allerdings die bisherigen Massnahmen der Notenbank schon den erstrebten Devisenabfluss herbeiführen werden, bleibt mehr als fraglich. Sollte der eingeschlagene Weg der Zinsverbilligung aus aussenwirtschaftlichen Gründen weiter beschritten werden müssen, so würde dies ohne Zweifel die Verschuldungsbereitschaft der Investoren fördern und damit den ohnehin vorhandenen Preisauftrieb forcieren.

Beschleunigtes Wachstum von Einkommen und Verbrauch.

Unter dem Einfluss der starken Lohnerhöhungen, nicht zuletzt aber auch infolge der starken Fluktuation der Arbeitskräfte zum „besseren Wirt“ ist das verfügbare Einkommen der privaten Haushalte im letzten Jahr rasch gestiegen. Dabei nahmen im einzelnen die Einkommen aus Lohn und Gehalt sowie die Einkommen aus Renten, Pensionen und Unterstützungen beschleunigt zu; die Haushalteinkommen aus Gewinnen und Vermögen stiegen dagegen etwa im gleichen Tempo an wie bisher. Obwohl die Haushalte dadurch in der Lage gewesen wären, mehr zu sparen, haben sie es im vergangenen Jahr offensichtlich nicht getan. Viele Anzeichen deuten im Gegenteil darauf hin, dass die Sparquote deutlich zurückgegangen ist.

Infolgedessen hat der private Verbrauch sein Wachstum im Laufe des Jahres erheblich beschleunigt. Obwohl in weiten Bereichen das Angebot relativ reagibel war und auf vorhandene Lagerbestände zurückgegriffen werden konnte, sind die Preise vor allem bei gewerblich erzeugten Gütern und bei Dienstleistungen gestiegen.

Kein antizyklisches Verhalten der öffentlichen Hand.

Neben den Investitionen und dem Verbrauch der privaten Haushalte ist auch der Staatsverbrauch rasch gestiegen. Dabei ist bemerkenswert, dass die damit einhergehende Ausgabensteigerung — anders als man es ursprünglich erwartet hatte — ohne nennenswerte Neuverschuldung möglich war. Bund und Länder konnten sogar wieder beträchtliche Kassenüberschüsse erzielen, da die Einnahmen ausserordentlich reichlich flossen. Zwar sind

auch die Einnahmen der Gemeinden rasch gestiegen, das Mehr wurde aber fast restlos für Personalausgaben und öffentliche Investitionen verwendet. Immerhin aber haben alle öffentlichen Haushalte zusammen dem inneren Geldkreislauf insgesamt mehr Mittel entzogen als ihm über Ausgaben wieder zugeführt.

Es wäre jedoch verfehlt, schon allein hieraus auf ein antizyklisches Verhalten der öffentlichen Hand zu schliessen. Gewiss wäre bei einer Verausgabung der Überschüsse im Inland der kontraktive Effekt auf die Liquidität von Wirtschaft und Banken ausgeblieben und hätte zu einer grösseren direkten oder indirekten Nachfrage des Staates auf den heimischen Märkten geführt. Aber auch ohnedies sind sowohl der öffentliche Verbrauch als auch die öffentlichen Investitionen im vergangenen Jahr rasch gestiegen, rascher sogar als das Sozialprodukt.

Trägerische Preisstabilität.

Bisher haben sich die Preissteigerungen bei Dienstleistungen und gewerblich erzeugten Gütern noch nicht im allgemeinen Preisniveau voll ausgewirkt, da ihnen Preisrückgänge bei den Ernährungsgütern gegenüberstanden. Im Preisindex für die Lebenshaltung hatten zeitweilig sogar die Preisschwankungen ein leichtes Übergewicht.

Dies ist verschiedentlich zum Anlass genommen worden, die konjunkturellen Übersteigerungen überhaupt oder zumindest doch ihre Auswirkungen auf das Preisniveau zu leugnen. Bewusst oder unbewusst übersieht man dabei, dass sich die einander entgegengesetzten Preistendenzen ihrer Natur nach grundlegend voneinander unterscheiden: Während es sich bei den Preisrückgängen um notwendige Korrekturen der aufgrund der vorjährigen Dürre überhöhten Obst- und Gemüsepreise handelt, sind die Preissteigerungen bei gewerblich erzeugten Gebrauchsgütern eindeutig konjunktureller, bei den Dienstleistungen teilweise auch struktureller Natur. Ihnen fehlt damit weitgehend das automatische Regulativ, das wie etwa bei den Obst- und Gemüsepreisen dazu führt, dass sie — soweit man sie gewähren lässt — je nach dem Anfall der Ernte rasch steigen aber auch wieder fallen.

Da kaum damit gerechnet werden kann, dass die Preise für die Ernährungsgüter auch im nächsten Jahr wieder zurückgehen, lässt sich schon jetzt mit einiger Gewissheit eine kräftige Verteuerung der Lebenshaltung voraussehen.

Zur Preisentwicklung in der Bundesrepublik

	Okt. 1960 1950=100	Veränderungen in vH gegenüber	
		Okt. 1959	Jan. 1960
Preisindex für die Lebenshaltung insgesamt	122,5	— 0,1	— 0,6
Ernährung	125,4	— 4,4	— 4,8
Getränke und Tabakwaren	85,0	+ 0,2	+ 0,1
Wohnung	139,9	+13,5	+13,2
Heizung und Beleuchtung	149,2	+ 2,2	+ 1,6
Hausrat	114,4	+ 2,4	+ 2,4
Bekleidung	107,6	+ 1,9	+ 1,1
Reinigung und Körperpflege	117,2	+ 1,7	+ 1,5
Bildung und Unterhaltung	126,7	+ 1,9	+ 0,7
Verkehr	139,5	+ 2,1	+ 1,5

Nach Veröffentlichungen des Statistischen Bundesamtes.

Ausblick.

Es hat wenig Sinn, die Schuld für die nun allenthalben auftretenden konjunkturellen Übersteigerungen bei den Gewerkschaften oder den Unternehmern oder beiden

De economische groei in 1960 heeft niet aan de verwachtingen gedurende de aanvang van dit jaar beantwoord. Het bruto nationaal produkt steeg met 4 pCt. t.o.v. 1959, in welk jaar de staalcrisis een stagnerende invloed had. In 1960 is de produktiecapaciteit dan ook niet ten volle benut. Van de bestedingscategorieën stegen de consumptie van niet-duurzame goederen en de uitgaven van de staten en gemeenten het meest. De bedrijfstakken vertonen een uiteenlopend beeld. De bedrijfsinvesteringen in vaste activa werden op bevredigende wijze gehandhaafd. Inzake de oorzaken van de teleurstellende ontwikkeling accentueert schrijver de voorzichtige monetaire politiek, welke sinds het begin van de herfst echter toeschietelijker is geworden. Het prijsniveau steeg wederom, ondanks de aanzienlijke mate van leegloop en werkloosheid. De werkloosheid steeg eveneens, nl. tot 6,5 pCt. Het betalingsbalanstekort zal ca. \$ 3 à \$ 4 mrd. bedragen, ondanks een groot exportoverschot. De hierdoor vereiste sanering behoeft echter geen recessie te veroorzaken. Schrijver verwacht in 1961 een economische opleving.

The American economy in 1960 - prosperity and disappointment

This has been a year of disappointment in the United States. Many new economic highs were recorded. The year's total output will be higher than a goal for the year which seemed visionary when suggested in 1952 by a leading Democratic economist. Why, then, the disappointment?

We came no nearer to solution of some of the great problems, such as disarmament, our place in the world, or price stability and full employment. Books on the list of best sellers focus on weaknesses of the economy, such as (a) not enough spending on schools and (b) business

creation of „waste” to force consumers to buy new things. The victorious candidate in the Presidential election made much of our alleged inadequacies. The chief reason for our disappointment, however, is that we expected more.

As Americans entered the 1960's, there was much talk about „soaring” during the decade. Moreover, the short-term outlook seemed wonderfully promising. The 116-day steel strike had just ended. Having hoped for so much, we have been perhaps unduly discouraged at the failure of the economy to soar as do the jet planes which dominate the heavens.

(vervolg van blz. 1228)

Tarifpartnern zu suchen. Die „Schuld” liegt eindeutig bei der Übernachfrage und damit letztlich bei den für die Konjunkturpolitik verantwortlichen Stellen, in erster Linie also bei der Bundesregierung, die solchen für die Stabilität des inneren Geldwerts höchst gefährlichen Entwicklungen freien Lauf gelassen hat.

Wenn man derartige Übersteigerungen nicht will, dann muss man die Konsequenzen ziehen und alle Chancen wahrnehmen, um das Angebot über eine Förderung der Einfuhr zu erweitern oder aber die Übernachfrage zügeln. Dass sich dann die von den Gewerkschaften und den Unternehmungen geforderte Mässigung und Zurückhaltung von selbst einstellt, hat das Jahr 1958/59 überzeugend gezeigt; damals hielten sich die Lohnforderungen der Gewerkschaften in vertretbaren Grenzen, und auch die Unternehmer hielten „Disziplin”, weil der Markt ihnen generelle Preiserhöhungen ebenso verwehrte wie den Gewerkschaften überhöhte Lohnforderungen.

Sollte auch künftig nichts gegen die Überhitzung unternommen werden, dann wird sich auf dem Arbeitsmarkt der Druck weiter verstärken. Der Mangel an Arbeitskräften ist längst nicht mehr allein die Folge der Übernachfrage auf den Warenmärkten; mehr und mehr wird er selbst zum konjunkturbestimmenden Faktor. Auf der einen Seite hemmt er die Produktionsausweitung und zwingt so die Unternehmungen zu immer höheren Investitionen und damit zu einem Wettlauf mit dem

Arbeitskräftemangel, auf der anderen begünstigt er den Lohnauftrieb. Damit aber beschleunigt er wiederum das Wachstum des privaten Verbrauchs und verstärkt nun auch hier die Nachfrage nach Arbeitskräften, ebenso wie es die Steigerung der Investitionstätigkeit bei den Investitionsgüterindustrien tut.

Auf Seiten des Angebots aber werden die Grenzen, die einer weiteren Ausweitung des Arbeitskräfteangebots gezogen sind, immer enger. Schon jetzt reicht der Nachwuchs an jungen Arbeitskräften kaum aus, um den Abgang der älteren infolge Tod, Invalidität oder Erreichen der Altersgrenze auszugleichen. Von der Arbeitslosigkeit wird man nun sicher nicht mehr mit einer weiteren Entlastung des Arbeitsmarktes rechnen können. Was bleibt ist — sieht man von dem Zustrom aus der Ostzone und der geringen Zahl von möglicherweise noch latent vorhandenen Arbeitskräften, in erster Linie also verheirateten Frauen ab — eine weitere Forcierung der Anwerbung ausländischer Arbeitskräfte. Aber selbst eine nochmalige Steigerung der Zahl der ausländischen Arbeitskräfte um 100.000 oder 150.000 wird bei rund einer halben Million offener Arbeitsplätze den Mangel nicht nennenswert mildern. Eine wirkungsvollere Entlastung der Konjunktursituation und des Arbeitsmarktes könnte dagegen durch eine stärkere Steigerung der Wareneinfuhr erreicht werden. Sie wäre aus mancherlei Gründen sicher sinnvoller als die forcierte Anwerbung ausländischer Arbeitskräfte.

Essen.

Dipl. Volksw. B. FILUSCH.

National product and income.

Gross national product will be nearly \$ 503,000 million. This is \$ 21,000 million, 4 per cent, above the 1959 figure (but one which was depressed by the strike-induced shut-down of the steel industry). More growth than this should have been recorded. The economy was not pressing against the limits of its productive capacity; the labor force grew by over 1.2 per cent.

The major types of output for this year and for two years of boom — 1959 and 1955 — are as follows, with (admittedly imperfect) adjustment of the 1955 figures for price level changes:

	1960	1959	1955 (1960 prices)
	(millions of dollars)		
Consumer goods and services			
Nondurable goods	153,000	148,000	133,000
Durable goods	44,000	43,000	41,000
Services	130,000	123,000	103,000
Gross private domestic investment			
Construction	41,000	40,000	39,000
Producers' durable equipment ..	29,000	26,000	27,000
Changes in business inventories	6,000	6,000	6,000
Government purchases of goods and services			
Federal	53,000	53,000	53,000
State and local	45,000	44,000	35,000
Net foreign investment	2,000	1,000	1,000
TOTAL	503,000	482,000	438,000

Figures for 1960 estimated on the basis of first nine months.

Perhaps the most impressive figures are those for the rise in nondurable consumer goods and in services and in state-local government spending since 1955.

National income, personal income, and various other measures also rose from 4 to 6 per cent. Compensation of employees in the third quarter was at an annual rate more than 6 per cent over that when business was booming in 1959 before the steel strike (figures seasonally adjusted). The major components of national income in mid-1960 and for all of 1959 are as follows:

	1960	1959
	(millions of dollars)	
Compensation of employees	295,000	278,000
Proprietor's income		
Business and professional	36,000	35,000
Farm	12,000	12,000
Rental income of persons	13,000	12,000
Corporate profits		
Before tax	45,000	47,000
After tax	(23,000)	(24,000)
Net interest	19,000	16,000
TOTAL	419,000	400,000

Disposable personal income in 1960 will be about \$ 1,950 per person, compared with \$ 1,910 last year. Of this total buying power, about 93 per cent will be used for expenditures and 7 per cent (perhaps slightly more) will be saved.

Virtually all of the increase consists of compensation for employees; in percentage terms, however, the increase in interest is greatest.

Differences in experiences among industries.

One striking development was the variation from one industry to another. Some did well, while others sagged below earlier levels. The biggest drop was in steel.

In the early part of the year, the steel industry operated at about 95 per cent of capacity. Then output began to drop. In the last half of the year the rate will be under 55 per cent. Why such a poor showing? Several things combined to hurt the steel industry. Businesses generally have been content to operate with smaller steel inventories;

when new orders can be filled promptly and prices seem unlikely to rise, there is little risk in keeping inventories low. The oil industry has greatly reduced its demand for steel pipe. Smaller autos require less steel. Other metals or materials replace steel for uses which individually are not important but which combine to a total of some significance.

Housing construction of 1,200,000 units will be about 7 per cent below that of 1959. A few companies have been hit seriously by reductions in military orders. Drilling of new oil wells is down, but gasoline sales at the consumer level are well maintained.

What industries did well? Auto manufacturing picked up, evidence of the appeal of the designs and the price of compact cars. The output of electricity and other utility services rose to a level 25 per cent above that of 1957, compared with 10 per cent for manufacturing. Several industries, especially those providing services, recorded healthy advances. Admissions to art galleries and attendance at musical events continue to rise. (New York's Metropolitan Museum of Art's 4,000,000 visitors a year are more than twice the number entering the Louvre; there are over 1,100 symphony orchestras, not all of high quality but trying to serve a growing demand for good music). About 3,500,000 young people are attending universities or comparable institutions above the secondary school level — an increase of 1,100,000 since 1955.

The term „rolling readjustment” helps describe the economic changes of this year. Different industries felt pressures at different times — and had to adjust. Not all of the good, nor all of the unfavorable, forces hit the economy at the same time. Tendencies toward cumulation, the „feeding on itself” which can make economic disturbance dangerous, did not gather dangerous strength. The economy was showing flexibility.

Inventory changes.

Since World War II short-run fluctuations in the American economy have reflected to considerable degree changes in business inventories. Our data on inventories are not fully satisfactory. Still they leave no doubt that inventory changes have accounted for substantial instability in the last two years with the steel strike a big factor. Businesses using steel or selling products made of steel built up holdings before the strike but were able then to maintain operations rather well during the strike. Then early in 1960 businesses built up inventories at an annual rate of \$ 11,400 million; in the second quarter they added more, but at only half the rate. In the third quarter there was no net increase in inventories. Obviously, the rate of investment of this type dropped drastically after mid-year.

A profit squeeze?

Business leaders tell us that it is getting harder to make a profit. The figures seem to confirm such statements. Although it is still too early to be certain how 1960 as a whole will turn out, data for the first nine months for 764 leading corporations show net profit after taxes to have been about 6.1 per cent of sales compared with 6.5 per cent in 1959. These corporations are more profitable than the average. All manufacturing corporations averaged profit of less than 5 per cent of sales and about 10 per cent on stockholders' equities in 1959.

These rates are lower than earlier in the 1950's. Whether they are too high, too low, or about right, is a topic about

which there can be endless debate. For one thing, rates of depreciation charged as cost are materially higher than a few years ago as a result of liberalization of the tax law. A more serious difficulty is that we do not really know how much long-run effect different rates of profit will have on the economy.

In almost every industry there is spare capacity. In some cases the owners actively try to use it and offer price concessions to potential buyers. In other cases the existence of unused facilities prevents producers from raising prices when costs rise. (Two increases in wage rates in the steel industry in a year have brought no rise in steel prices). Competition from abroad is an increasing factor in the American economy. Many producers here find various elements of cost rising, but they also find great difficulty in boosting prices.

Nevertheless, after-tax earnings on owners' equity of nearly 10 per cent are still large enough to reward risk investment at least moderately well.

Investment in new plant and equipment.

Business expenditures on new plant and equipment were well maintained — very well, it would seem, in view of the prevalence of unused productive facilities. This interesting topic would justify a full paper in itself. Some of the outlays resulted from plans made when fuller utilization was assumed; the steel industry offers a good example. Some such investment in fact, is preferred at times of slack business because costs may be more favorable and interruption of supplies to customers less of a problem. A considerable fraction — no one can be certain how large a one — consists of cost-saving rather than of output-increasing investment.

The tremendous research efforts made by so many companies develop new products and new methods which require new types of plant and equipment. Population growth cannot be ignored; in only 6 years or so our population will pass the 200,000,000 point on the way up; this growth requires investment on a large scale. Finally, we should note that corporate investment spending depends heavily upon the availability of funds; and depreciation for corporations is nearly \$ 23,000 million a year.

As 1960 draws to a close, short-run plans for business investment in new plant and equipment reflect optimism even though some decline is probable.

Why was business not better?

It is too soon to expect agreement on why the economy did not expand more rapidly in 1960, why the exuberance of the past was not evident after the early months. The disturbances of the steel strike played a part. Perhaps the election campaign created a little hesitancy.

One leading economist assigns considerable blame to „high” prices. Businesses, he believes, have not been adequately determined to control costs (but last year the steel industry certainly made an effort to prevent wage costs from rising greatly); they seek profit margins which are too high. Nevertheless, when we look at the record, we see that consumer buying has held up very well. Still, I am inclined to agree with the view that price policy sacrificed volume of sales to profit margins in some cases. Construction costs, though not appreciably higher than a year ago, have risen 10 per cent more than prices in general in the 1950's. Perhaps this price relationship helps explain the sag in housing.

A small budgetary surplus replaced a huge deficit a year earlier. Obviously, one stimulant to the economy thus disappeared.

Another expert emphasizes that fears of inflation died down and that the economy was adjusting to this new set of expectations. Here, certainly, is one explanation of the drop in inventory investment.

For myself, I would attach more weight than do some economists to monetary policies — my next topic.

Monetary policy: caution, boldness, and uncertainty.

As the year 1960 opened, the monetary authorities (the Federal Reserve and the Treasury) were continuing their efforts to prevent inflation. By what I should consider any reasonable definition, money was not really „tight”. Yields on some longerterm government bonds got over 4½ per cent, while short-term rates were in the 5 per cent range. Demand for loans was vigorous. Soon, however, interest rates began to fall as more funds were offered for lending and as, shortly thereafter, the demand for loans slackened. The Federal Reserve was not acting to make money easier.

In fact, the supply of money did not grow. January saw the usual seasonal decline. Then for month after month currency in circulation and demand deposits subject to check did not increase. With seasonal adjustment, there was a drop of one per cent in the first 8 months. The „Fed” remained cautious. At the time, and even in retrospect, the causes and the effects are not clear. Close substitutes for money, especially time deposits in commercial banks, continued to rise. Velocity of circulation, an important „substitute” for money itself, rose — but not dramatically. In the autumn of 1960 the stock of money (seasonally adjusted) was only what it had been more than a year earlier. If an economy wants to grow, stability in the stock of money presents difficulties. Where wage rates and prices are not flexible downward, economic growth will be hampered if the stock of money does not expand. The monetary authorities know this, of course.

The Federal Reserve faced exceptional difficulties. Month after month the mixed developments in the economy gave no signals clearly calling for a change in policy. The international payments situation added a reason for caution in using the traditional policies — those that would reduce short-term interest rates by purchase of Treasury bills in the open market. There was already too much movement of funds to countries with higher interest rates.

A much publicized drop in stock market prices increased public awareness that the economy was faltering. (In fact, stock prices fell substantially even though the national income was rising). Complaints about „high” interest rates developed into political issues.

The Federal Reserve by early summer had made a marked change in its policies. But the change was not the sort that would have much impression on the general public; nor was it one which could be expected to affect business promptly. The reserve position of banks was eased modestly.

As the summer passed into autumn, the policies of the monetary authorities became bolder. By December a really impressive change in the reserve position of banks had been made. For technical reasons, however, the significance is exceptionally difficult to predict. The „Fed” by allowing its 6,200 member banks to treat vault cash as part of their legal reserves, had increased lending capa-

city on a widely diffused basis. How will banks react? It is still too early to be certain of the *amount* by which the money stock will expand over the next few months. What will be the demand for loans? How anxious will banks be to buy securities?

Short-term interest rates have fallen below 3 per cent. In general, however, interest rates remain nearer the levels we associate with prosperity than with those of recession. The President-elect is one of many persons who believe that long-term interest rates should be reduced. (He has not said how he might try to bring this about). The more sophisticated recognize, of course, that a decline in short-term rates would complicate the problems of the international balance of payments. It is difficult to imagine long-term rates falling without a drop in short-term rates. The monetary authorities have no easy task!

Price level: has inflation ended?

Again the price level rose. This record seems hardly consistent with a widely expressed view that 1960 was the year in which post-war inflation really ended. Perhaps, however, this is the year in which expectation of „much” inflation disappeared.

Consumer prices at the beginning of the year were 125.4 (on a 1947-49 base). In December they are about 127.3. The food element of the index, after having lagged for several years, moved up more than the other parts. The final record for the year will probably show month-to-month increases in all but one instance and no declines. The increases, even if only one-tenth of a point, make the headlines and probably exaggerate the public impression of what is happening. Even though the index is carefully prepared, changes of a small fraction of a point have no real significance. (How, for example, should the new compact cars be treated or small quality changes in clothing or large improvements in medicine?). Nevertheless, the sustained trend *is* significant.

Because some wage rates are tied to the cost-of-living index, the price increases automatically brought some rise in hourly wage rates in 1960. Union bargaining and competitive pressures — and considerable success by government workers in getting pay boosts — increased wages. At the end of 1960 hourly wage rates, on the average, will be higher than at the beginning by around 2 per cent (a crude estimate). In some cases the increase will be much more.

In spite of monetary restraint, in spite of considerable unutilized productive capacity and idle labor, the price level inched upward. This is not the sort of rise that the public associates with the term „inflation”. It is not the sort that makes the purchase of common shares or natural resources obviously desirable. Still, this experience seems to me to confirm what many economists have feared.

Wages and prices will tend to be pushed upward by groups in strong bargaining positions. Productivity grows less rapidly. Offsetting drops in less strongly organized sectors are unlikely because downward flexibility of wages, and of some prices, is rare. Unemployment will result unless the monetary authorities „validate” the wage-price increases. Unfortunately, the monetary injections needed to make the increases effective will assure the rise in the average level of prices. Inflation will „creep” unless we (a) tolerate a large amount of unemployment or (b) find some other means of dealing with powerful groups in the economy.

Unemployment.

The labor force grew more during the year than did employment. Obviously, and regrettably, unemployment increased. It did so from a base that was already too high. In November the 4,200,000 unemployed were nearly 6.5 per cent of the labor force. About 50 per cent had been out of work 5 weeks or more. Since our methods of measuring unemployment differ significantly from those used in at least many countries of Europe, comparability of percentages is much more difficult than may appear.

Unquestionably, however, America has a serious problem. One reason that it is so difficult is that the causes are numerous. No one solution will do.

One cause of unemployment has been management determination to increase efficiency. The „profit squeeze” has added to the desirability, sometimes the imperative necessity, to cut costs. Since labor costs are much the biggest item throughout business, companies have worked to reduce labor inputs per unit of output. Much of the investment in new plant and equipment has been directed toward saving labor. What would one expect when wage rates per hour (plus supplementary employment costs) have gone up from one third to one half in a decade?

Shifting consumer demands and variations in business investment outlays give rise to some unemployment. The „discretionary” element in consumer income may not yet be the 50 per cent sometimes estimated. But it is substantial. When consumers use their freedom, workers in the industry suffering a drop in demand cannot as a rule shift to the spots where demand is growing. Labor shortages and considerable overtime exist along with unemployment and four-day work weeks. It seems to me that a high-level economy is inevitably subject to risk of this sort. Among the things that can shift demand unexpectedly is style. The artist and designer influence employment more than we may realize — or at least more than we realized until American autos got so far from the designs which appealed to a significant part of the public.

Another factor in the unemployment picture is the absence of skills needed for the jobs in the expanding sectors of the economy. As more and more jobs require higher degrees of skill and more detailed specialization, older workers and those with poor training suffer.

Pockets of unemployment remain in regions which for one reason or another are chronically depressed. Although everyone agrees that „something ought to be done” about this source of economic trouble, there is little agreement on what would be best. Strikes create some unemployment. Finally, though this is a point which is subject to much debate, the rigidity of wage rates cannot be ignored. If demand drops and wage rates and prices remain unchanged, the fall in employment can be expected to be greater than if wages and prices also come down. Or are the demands affected really inelastic to very high degree?

The election of 1960.

A new President, most of Congress, and many state officials were elected in November. What significance will the voters' decisions have for the economy?

First, may I note a regret — not a disappointment because I did not really expect anything else. The election campaign, as usual, seemed to me to do more harm than good in educating the public on economic issues. Both candidates oversimplified. Probably they would have lost

their audiences before they could have gotten half way through a serious and reasonably complete discussion of any major economic problem. (Both Mr. Nixon and Mr. Kennedy had extremely competent economists advising them). Nevertheless, it is unfortunate that the speeches of a long election campaign did so little — or perhaps less than little — to inform the public, to clarify issues, to analyze alternatives.

The election concerned many kinds of issues — political, social, international, religious, regional, economic, racial. The final vote was unbelievably close. It is hard to say, therefore, that the new President and his party have a clear mandate from the public on any one issue or group of issues.

It was sometimes said that there was not really much difference between the two candidates and their programs. I disagree. Unfortunately, it is difficult to explain the difference simply. In general, however, Mr. Kennedy and his supporters (which on these issues do not include some of the leaders of his party in Congress) will tend to use government rather than free markets to deal with problems — or use government more extensively than would Mr. Nixon. Moreover, it will be the national rather than state-local governments which will be used. Thus under Mr. Kennedy (in contrast with President Eisenhower and Mr. Nixon) there will tend to be a greater growth of government at the expense of free markets and a greater centralization in Washington. No one at this time can be sure of the size of the differences. If all parts of the Democratic program were to be adopted soon — higher defense spending, Federal funds for local schools, expansion of social insurance to include medical care for the aged, higher pensions, more foreign aid, expanded programs for aid to depressed areas and our cities, accelerated building of housing and public works, and more farm aid — these combined would increase spending tremendously. Where would the money come from? Although Mr. Kennedy said that he would ask for higher tax rates if necessary, he put most of his faith in the automatic increases in tax yields from present tax rates as the economy grows. Such increases, however, will be far too low to pay for the ambitious spending plans. In fact, there is little chance that the spending „promises” will be kept. But there will be enough growth to create difficult financing problems. There is no reason in Mr. Kennedy’s record to justify fears that he will be fiscally reckless.

Mr. Kennedy will undoubtedly be more friendly to labor unions than President Eisenhower but perhaps less so than President Roosevelt. His proposals for dealing with that costly tragedy — our farm program — would involve more rigid controls on farm output.

Mr. Kennedy clearly stated that interest rates should be reduced. He did not say how. He implied that he will urge — he cannot compel — the Federal Reserve to do more to try to reduce longer-term interest rates. The technical aspects of this issue are exceedingly complex. (For one thing, the national debt, on the average, has grown shorter in spite of Treasury efforts to refund with longer-term issues. The mass of liquidity thus increases. The Treasury wants to lengthen the debt. But if it adds to demand in the long-term sector of the market, what will tend to happen to plans for reducing the rate of interest there?). Unless basic demand and supply conditions change in ways not yet apparent, it is hard for me to see that, except temporarily, much downward move in long-term interest rates is possible.

In general, we can expect „creeping statism” — the rate will be moderate but the trend seems inescapable. Personally, I welcome some of Mr. Kennedy’s proposals. On balance, however, I look with apprehension on what may be the outcome of his program if Congress adopts much of it. Our government is a model for neither wisdom nor efficiency. Increasing its size, and raising tax rates, seem to me more likely to add to the problems than to reduce the present weaknesses.

Balance of payments: the loss of gold and the future of the dollar.

Ever since the end of World War II the United States has had an adverse balance of payments. Americans and people all over the world have become accustomed to a „style of living” which cannot continue. The problem began to get some popular attention two years ago when gold exports soared. Not much has yet been done. Automatic, self-adjusting correction is unlikely — to say the least. With fixed exchange rates, relative price movements cannot be counted upon for much of the correction that is needed. Countries receiving gold will not inflate; the United States is not going to deflate as gold leaves. There is in 1960 a temporary element. There is also a structural problem. Much doubt involves the size of the really hard structural element — \$ 1,000 million a year or twice as much?

For years net foreign acquisitions of dollars were used largely to build up liquid holdings in the United States. This development was welcomed widely. It strengthened the world’s facilities for efficient financing of a growing volume of world trade. With huge holdings of gold, America was hardly in danger even as the total of amounts potentially payable on demand grew. Sometime, however, the process of building short-term dollar claims (or withdrawing gold) at a rate of from \$ 2,000 million to \$ 4,000 million a year *must* end.

U.S. gold holdings now of about \$ 17,900 million, though somewhat less than short-term claims against us, are still large. Unfortunately, we cling to old notions that our domestic monetary system must be „backed” by gold and tie up about \$ 11,700 million for this purposes so that it is not available for meeting foreign demands. The law should be changed, but popular reaction is a little uncertain; political leaders are reluctant to endorse „going off gold”.

Another factor needs watching. More and more Americans, especially corporation treasurers, have learned how to invest abroad for short periods. Why not take advantage of interest rates abroad which are above those in New York by more than enough to cover the cost of insuring against loss due to exchange rate fluctuation? The potential volume of „hot money” has risen.

What are the facts? U.S. exports of goods and services in the traditional sense will be about \$ 26,400 million in 1960. Imports will be much less, around \$ 21,500 million. Capital exports, however, will be well over \$ 2,100 million more than capital imports. Military expenditures abroad will amount to \$ 2,900 million. Aid including military support, to poor lands, will come to about \$ 2,800 million. Private gifts will be several hundred million. The result, therefore, will be an adverse balance of from \$ 3,000 million to \$ 4,000 million (several „unknowns” remain).

It is commonly said that our flourishing export record shows that America is doing all right on normal commercial account. Unfortunately, matters are not quite so simple.

De aanvang van het jaar 1960 stond in het teken van een hausse-stemming. In februari werden echter reeds door de Overheid maatregelen tegen overspanning van de economie genomen, nl. door een gewijzigde open-marktpolitiek en later door gedwongen stortingen door de banken bij de Centrale Bank, benevens door het weer invoeren van beperkingen op de koop op afbetaling. In juni werd het, reeds in januari verhoogde, disconto opnieuw opgevoerd. In oktober en december vonden echter weer verlagingen plaats. De handelsbalans bleef echter toenemende invoeroverschotten vertonen. De stijging van de goud- en deviezenreserves is gedeeltelijk veroorzaakt door „hot money”, vooral afkomstig uit de Verenigde Staten. De industriële produktie-index geeft slechts een zeer geringe stijging te zien. Het lopende jaar eindigt met sombere klanken: o.a. door het ongunstige exportbeloop, de toename van de werkloosheid in bepaalde sectoren en door afzetmoeilijkheden. Ten opzichte van 1959 is 1960 een minder gunstig jaar. Het beste nieuws voor 1961 zou de totstandkoming van een Europese tolunie zijn, die tot een enorme handelsuitbreiding zou leiden.

De Britse economie in 1960

Het „klimaat” bij de aanvang van 1960.

Aan het begin van dit jaar stond het bedrijfsleven in Groot-Brittannië nog in het teken van de overwinning na de conservatieve stembuszege op 8 oktober 1959. Nu de kans op toenemende (en onvriendelijke) staatsinmenging, die het bedrijfsleven ten deel zou zijn gevallen ware Labour aan de macht gekomen, voorlopig van de baan was, meenden velen, dat er geen reden was, waarom het produktiepeil, de uitvoer, de welvaart — en ook de winsten — niet voortdurend zouden stijgen. Deze optimistische stemming kwam vooral tot uiting op de Londense effectenbeurs, waar de koersen omhoog bleven gaan. (Het indexcijfer voor gewone aandelen van „The Financial Times” steeg van 268, vlak na de verkiezingen, tot het recordcijfer 343 op 4 januari 1960). Waarschuwingen van Cobbold, de Gouverneur van de „Bank of England”, die herhaaldelijk op de gevaren wees, die de economie

zou lopen, wanneer zij zou „overkoken”, werden aanvankelijk in de wind geslagen, zelfs na de eerste verhoging van de discontovoet in 1960, t.w. van 4 pCt. op 5 pCt. (op 21 januari).

Monetaire politiek.

De koortsachtige activiteit op de effectenbeurs ging gepaard met en werd gedeeltelijk veroorzaakt door de ongekende bereidwilligheid van de banken om hun cliënten voorschotten te verstrekken, nadat de Regering in de zomer van 1958 alle kredietbeperkingen, met inbegrip van die op de koop op afbetaling, opgeheven had. Hoe kwamen de banken evenwel aan de middelen om hun cliënten dermate ter wille te zijn? Het antwoord hierop luidt: door hun staatsobligaties te verkopen, die zich overigens al lang niet in de gunst van de beleggers hadden mogen verheugen. In tegenstelling tot aandelen leenden

Some of the exports — no one can be sure how large the quantity — would not be made if foreigners did not receive U.S. aid, the funds from spending abroad by the U.S. military services, etc. Moreover, this year's exports have been stimulated by special factors (such as big foreign buying of jet planes) which are not likely to be repeated. Obviously, however, American products have not „priced themselves out” of world markets. Our competitive position remains impressive. But it is not strong enough for what we want to do — and what people abroad want us to do.

Moreover, there seems to me concern about the longer run. Will we maintain enough competitive advantage to provide exports to pay for the imports we want? Our stupid agricultural policies have added to difficulties of selling products in which we seem to have considerable real productive advantage. More and more economies are accumulating capital (per worker), managerial „know how”, worker skill, technical mastery, and designability on a scale that approaches ours. With very great wage rate

advantages, more foreign producers will have a competitive power that Americans can hardly meet.

At one time technical advances in America were not quickly duplicated abroad. In the future how can this be true? For a variety of reasons, I fear that American producers (from their plants in America) will have trouble matching foreign competition. By the same token, foreign producers (some of them being owned by Americans) will find their ability to compete in America increased. It would not take much of the change I have been suggesting to complicate our balance of payments problem by another \$ 1,000 million a year, or twice that amount. Can we possibly retain the relative productive superiority on which our international economic policies have been built?

In November 1960 several actions were taken. They involve, primarily, military procurement and the reduction of dependents of military personnel stationed abroad. The effects are estimated to reduce the deficit in the balance of payments by \$ 1,000 million a year. Something more must be done. The world, including America, does not

deze zich niet tot het maken van speculatieve winsten. De Regering, die in de zomer van 1958 de economie weer op gang had willen brengen, had die verkoop door de banken aanvankelijk aangemoedigd door de koersen van de staatsobligaties omhoog te houden, hetgeen zij kon doen door deze van de banken te kopen.

Na de verkiezingen begon zij echter allengs te vrezen, dat de economie te hard van stapel zou lopen. Op 24 februari kondigde de regeringsmakelaar dan ook plotseling aan, dat hij de obligaties in kwestie niet meer tegen de toen geldende prijzen zou kopen, hetgeen onmiddellijk tot een scherpe daling van £ 1 en meer leidde. Deze daling werd gevolgd door een daling van de bankaandelen: de banken hadden immers met deze operaties grote winsten gemaakt. Dit werd het sein voor een algemene daling van het koerspeil op de beurs, die voor het eerst in anderhalf jaar wat tot bedaren kwam. Wat de verhoging van de discontovoet niet had kunnen bewerken, werd door het nieuwe beleid met betrekking tot de „gilt edged” dus wél bereikt, tot op zekere hoogte althans. De banken zagen zich genoodzaakt — voorlopig ten minste — hun verkoper van staatsobligaties wat te verminderen. Het gevolg was, dat zij over minder contanten beschikten; daardoor daalde hun liquiditeit en dit bracht weer mee, dat zij zich minder royaal konden tonen tegenover hun krediethongerige cliënten.

Door de voornoemde maatregelen waren echter de inflatoire tendenties, die anderhalf jaar lang door de Regering zelf aangemoedigd waren, nog niet tot stilstand gebracht. „The Economist” had dit reeds eind februari ingezien. In deze anderhalf jaar scheen de indruk bij het belegend publiek te hebben postgevat, dat de economie maar één richting op kon gaan: naar boven. Het was dan ook dubbel moeilijk aan de gedachte gewend te raken, dat het economische kwik zich wel eens in tegenovergestelde richting zou kunnen bewegen. En toch was dit de nieuwe les, die in de komende maanden geleerd zou moeten worden. Er was weliswaar nog volop goed nieuws: zo werd er in januari en februari nog op volle kracht geëxporteerd, maar daartegenover stond de spoorwegstaking van één dag, begeleid door de bedreiging met een verdere staking, indien geen loonsverhoging werd toegekend. Deze ont-

wikkeling leidde tot veel pessimisme en belangrijke koersdalingen op de beurs. Het eind van het lied was een tussentijdse verhoging van 5 pCt. met de belofte van een verdere verhoging, indien deze door de commissie-Guillebaud, wier taak het was de lonen van de spoorwegarbeiders aan te passen aan die van arbeiders in „vergelijkbare industrieën”, zou worden aanbevolen. Hierover later meer.

De begrotingspolitiek.

Intussen was het onmiddellijk effect van de loonsverhoging inflatoir. Hoe zou de Minister van Financiën, Heathcoat Amory, hierop reageren? Zou hij een „streng” budget indienen om de inflatoire werking van de zojuist toegekende loonsverhoging en andere looneisen, die nog aanhangig waren, en van de „boom” in verbruiksgoederen te neutraliseren? In de twee of drie weken, die aan de indiening van de begroting voorafgingen, werd ook bekend, dat het tekort op de betalingsbalans aan het groeien was. Van december 1959 tot februari 1960 was de uitvoer weliswaar gestegen met 4½ pCt. vergeleken met de voorafgaande drie maanden, maar de invoer was in dezelfde periode met 5 pCt. omhooggegaan.

Onder deze omstandigheden werd de begroting, die op 4 april door Minister Amory zou worden ingediend, met een zekere ongerustheid tegemoet gezien. In werkelijkheid viel het nogal mee. Hoewel sommige economen hadden verklaard, dat een bedrag van £ 150 mln. tot £ 200 mln. aan nieuwe belastingen zou moeten worden geheven om de inflatie buiten de deur te houden, volstond Amory met een onbetekenende verhoging van £ 13 mln. (op een totaal uitgavenpeil van £ 5.200 mln.), welk luttele bedrag zou worden verkregen door een kleine verhoging van de winstbelasting op maatschappijen en van de sigarettenprijs. In zoverre had de berg een muis gebaard, maar de muis had een staartje. In zijn rede verklaarde Amory namelijk, dat, zouden de inflatoire stromingen nog niet bedwongen worden, er andere maatregelen zouden volgen om de vraag naar krediet te beperken. Dit staartje bewerkte, dat de beurs ook na het budget niet op toeren wilde komen.

Buiten de effectenbeurs was van deze stemming evenwel nog niet veel te bespeuren. De kleinhandel gedijde nog

have to act next month. But delay cannot be long without risking more serious trouble.

Such trouble would not, in the foreseeable future, be a devaluation of the dollar. It is more likely to be combination of undesirable „remedies” — higher U.S. tariffs and perhaps more quotas like those now applying to agricultural products and petroleum, cuts in foreign aid, reduction of military strength abroad, restrictions on tourist travel and expenditure, discouragement of investment abroad, and doubtless other kinds of action all of which are to be deplored on one ground or another. While there is a slight risk that American monetary policy designed to protect the dollar might bring a recession at home with adverse effects abroad, I should consider such a development unlikely.

The whole problem is incredibly complex. Perhaps the solution will be more difficult because the country whose money seems to present the problem is the country with highest living standards, highest wages, and greatest wealth. (It is also a country which has done much to lower its own tariffs and to encourage liberalization of trade and

finance). In America, at least, there is an added difficulty. The public is poorly informed on the issues involved. For us, they are new. The ramifications are anything but clear. Making wise national policy will require a high degree of statesmanship, and not only in America!

The outlook.

Almost all the forecasts I have seen agree that the conditions are highly uncertain. No large or rapid pick-up in American business is predicted. While some decline is said to be possible, or to several observers likely, the „betting” is that business in 1961 will not go appreciably below present levels and that a year from now conditions will be better than today. My personal prediction is more optimistic. Before long the monetary stimulants of the last few weeks will, I believe, begin to take effect. Where? By what mechanism? With what speed and force? I do not know. The direction, however, seems to me clear up.

University of Strasbourg,
5 December 1960.

C. LOWELL HARRISS.
Professor of Economics
Columbia University.

steeds en de bankvoorschotten vertoonden nog voortdurend stijgingen, ondanks alle maatregelen van hogerhand. Van augustus 1958 tot augustus 1959 stegen deze met bijna £ 700 mln., nl. van £ 1.811 mln. tot £ 2.506 mln.; in augustus 1960 was het totale bedrag £ 3.079 mln. Sinds afgelopen zomer hebben zich evenwel geen belangrijke wijzigingen in de voorschotten voorgedaan. De Regering zag met lede ogen de toenemende koopkracht van de consument als gevolg van deze voorschotten. Zij was van oordeel, dat deze koopkracht de invoer van onnodige consumptiegoederen financierde, die de betalingsbalans nodeloos onder druk stelde. En zo geschiedde het dan, dat Heathcoat Amory op 28 april, ginder dan vier weken na de indiening der begroting, zijn toevlucht nam tot de uitschrijving van „special deposits” voor de commerciële banken.

„Special deposits”.

Het voorstel tot „special deposits” werd in 1958 aan de hand gedaan door de Gouverneur van de „Bank of England”, die van de Minister van Financiën opdracht had ontvangen om een meer officiële mogelijkheid tot het beperken van voorschotten in het leven te roepen dan de „verzoeken” van hogerhand tot de banken gericht. In plaats daarvan zou de Regering, d.w.z. de Thesaurie, nu het recht krijgen om een instructie aan de banken te laten uitgaan, waarbij deze een zeker percentage van hun totale deposito's op een speciale rekening bij de „Bank of England” zouden moeten storten. Het effect van deze „special deposits” zou uiteraard zijn, dat de liquiditeit van de commerciële banken zou worden verlaagd (in de praktijk geldt, dat 30 pCt. van alle deposito's in liquide middelen beschikbaar moet zijn). Er zouden dus minder fondsen beschikbaar zijn voor de aankoop van goederen uit het buitenland, waardoor de druk op de betalingsbalans zou worden verminderd.

In de praktijk vielen de „special deposits” nogal mee. Zij werden gesteld op 1 pCt. van de totale deposito's voor de Britse en op ½ pCt. voor de Schotse banken en behoeften eerst in juni te worden gestort. Het totaal zou ongeveer £ 75 mln. bedragen. Intussen werden er tezelfdertijd ook weer beperkingen op de koop op afbetaling aangekondigd, die in 1958 waren opgeheven. Het oogmerk van al deze maatregelen was, de vraag van de binnenlandse consument te beperken, zodat er meer voor export zou overblijven met als gevolg een meer gezonde betalingsbalans.

Deze sanering bleef evenwel uit, de maandelijks in- en uitvoercijfers bleven voortdurend belangrijke invoeroverschotten vertonen, die niet door onzichtbare diensten werden gedekt. Deze onbevredigende toestand leidde op 23 juni niet alleen tot een discontoverhoging van 5 op 6 pCt. (sinds 8 december bedraagt het disconto 5 pCt.), maar bovendien tot een nieuw directief van de Regering aan de banken, waarbij deze de opdracht ontvingen nogmaals een „special deposit” te storten, wederom van 1 pCt. voor de Britse, resp. ½ pCt. voor de Schotse banken. De rechtvaardiging voor deze stap werd niet alleen gevonden in hoge invoeren, maar ook in een daling van de uitvoer, met name die van automobielen naar de Verenigde Staten.

Productie, in- en uitvoer en betalingsbalans.

Laat ons thans nog wat nader ingaan op andere factoren, die de koers van de economie bepalen. Allereerst de productie.

De productie.

TABEL 1. *Industriële produktie-index*
(1954 = 100)

	1959	1960
januari	107	119
februari	107	119
maart	109	120
april	111	121
mei	111	121
juni	113	120
augustus	113	121
september	113	121
oktober	115	121
november	117	—
december	118	—

De cijfers tonen aan, dat in 1959 aanzienlijke verbeteringen werden geboekt, doch in 1960 vrijwel geen vooruitgang werd bereikt. Dit behoeft niet te verbazen: de beperkingen op de kredietverlening, hierboven beschreven, moesten wel tot vermindering van de productie leiden. Hoezeer het op zichzelf te betreuren valt dat productiecapaciteit ongebruikt blijft, dit is onvermijdelijk, wanneer de binnenlandse markt te veel productie absorbeert en er niet voldoende wordt uitgevoerd om de invoer te bekostigen. Welk beeld krijgen wij nu te zien, wanneer we op dit punt het afgelopen jaar met zijn voorganger vergelijken?

In- en uitvoer.

TABEL 2.

Gemidd. maandel. invoer (mln. £)		Gemidd. maandel. uitvoer (mln. £)		Gemidd. maandel. wederuitvoer (mln. £)	
1959					
1e kw.	313,6	1e kw.	263,9	1e kw.	11,1
2e kw.	327,8	2e kw.	281,8	2e kw.	10,7
3e kw.	327,9	3e kw.	263,5	3e kw.	9,9
4e kw.	360,7	4e kw.	300,8	4e kw.	11,7
1960					
1e kw.	374,9	1e kw.	306,8	1e kw.	11,7
2e kw.	380,2	2e kw.	300,8	2e kw.	11,1
3e kw.	373,0	3e kw.	271,4	3e kw.	12,3

TABEL 3. *Gemidd. maandel. invoeroverschot*
(mln. £)

1959	1e kw.	38,4	1960 a)	1e kw.	56,4
	2e kw.	35,3		2e kw.	68,3
	3e kw.	54,5		3e kw.	89,3
	4e kw.	48,2			

a) In oktober van dit jaar bedroeg het invoeroverschot £ 122 mln., welk bijzonder grote bedrag ten dele aan de staking van de Londense havenklerken moet worden toegeschreven; in november werd die achterstand in de uitvoer evenwel weer ingehaald, zodat het bedrag van £ 70 mln. over die maand wat geflatteerd is. In elk geval is het gemiddeld tekort van £ 96 mln. per maand over de afgelopen twee maanden veel te hoog.

Uit deze cijfers valt o.a. af te leiden, dat de uitvoer in het eerste en tweede kwartaal van 1960 wel steeg, vergeleken met 1959, maar dat de invoer verhoudingsgewijs veel sneller toenam. Verder, dat er in het derde kwartaal van 1960 een aanzienlijke daling van de uitvoer plaats had, vergeleken met het gemiddelde van het eerste halfjaar 1960, terwijl de invoer in het derde kwartaal vrijwel niet daalde. De reeds eerder genoemde maatregelen zijn wel kredietbeperking hebben dus tot nog toe weinig effect gehad.

De betalingsbalans.

Hoe heeft de betalingsbalans zich onder dit alles gedragen? De *onzichtbare* posten, zoals de diensten verricht door banken en verzekeringmaatschappijen en scheepvaart, leidden ertoe, dat er aan het eind van het eerste halfjaar 1960 nog een overschot van £ 35 mln. werd bereikt; het derde kwartaal van dit jaar wees echter een tekort aan van niet minder dan £ 101 mln., vergeleken met een overschot van £ 43 mln. in het derde kwartaal van 1959. Men kan er dan ook zeker van zijn, dat de betalingsbalans voor 1960 in haar geheel een ernstig tekort zal vertonen. Wij komen hierop nader terug.

Deze cijfers hebben alleen betrekking op de lopende rekening van de betalingsbalans, niet op de investeringen op lange termijn buiten Groot-Brittannië, meestal in het Gemenebest, maar bijv. ook in de Verenigde Staten. Berekend is, dat Groot-Brittannië jaarlijks £ 300 mln. beschikbaar zou moeten hebben ter investering in de minder ontwikkelde delen van het Gemenebest. In 1959 werd er een zeer groot bedrag, t.w. £ 548 mln., voor kapitaalinvestering buitenslands aangewend, waartegenover de kapitaalrekening van de betalingsbalans evenwel een tekort van bijna dezelfde omvang aanwees. Op den duur zullen deze tekorten natuurlijk door even grote overschotten moeten worden geneutraliseerd.

Of dergelijke beleggingen in de praktijk mogelijk zijn, hangt af van de goud- en deviezenreserves. Deze worden niet alleen bepaald door de betalingsbalans, maar ook door de buitenlandse, internationaal inwisselbare fondsen (met inbegrip van goud), die voor langere of kortere duur in Groot-Brittannië worden belegd. Op 31 december 1959 bedroegen de goud- en deviezenreserves £ 977 mln., op 1 december 1960 stonden ze op £ 1.131 mln.

Men trekke evenwel niet te optimistische conclusies uit deze toename sinds 1959. Een deel van deze reserves bestaat namelijk uit zgn. „hot money”, vooral afkomstig uit de Verenigde Staten, dat zijn toevlucht in Groot-Brittannië heeft gezocht, omdat de discontovoet er hoog is en de financiële autoriteiten geen stappen hebben ondernomen tot het weren van buitenslands kapitaal, zoals in West-Duitsland en Zwitserland, waar een te grote buitenlandse kapitaaltoevloed het inflatiegevaar zou kunnen vergroten. Indien dit „hot money” opeens op grote schaal weer zou worden opgenomen, omdat zich elders betere beleggingsmogelijkheden zouden voordoen, zou blijken dat de Britse reserves een minder gezond beeld vertonen. Daartegenover staat, dat de in 1956 (na Suez) met het Internationale Monetair Fonds gesloten lening ten bedrage van \$ 561 mln. in 1960 geheel afbetaald werd, een jaar vroeger dan nodig was en voordat men wist, dat de verkoop van de Britse aan de Amerikaanse Ford maatschappij \$ 350 mln. extra aan de reserve zou toevoegen.

Het loonfront.

De afwezigheid van inflatoire invloeden, die Groot-Brittannië vanaf 1958 gekend had, was voor een niet gering deel toe te schrijven aan de rust aan het loonfront. Deze rust werd evenwel aan het begin van dit jaar onderbroken door een stakingsdreiging bij de spoorwegen. De staking werd afgewend, maar de arbeiders ontvingen, zoals reeds gemeld, een voorlopige verhoging van 5 pCt., die in juli werd gevolgd door verdere loonsverhogingen aanbevolen door de Commissie-Guillebaud. Al spoedig na deze beslissing deden talrijke groepen arbeiders hun eisen horen, o.a. het buspersoneel, de mijnwerkers en voorts drie mln. arbeiders in de metaalverwerkende industrieën, die een loonsverhoging van £ 1 per week eisen, welke door de werkgevers is afgewezen.

Deze eisen geven aanleiding tot de vrees, dat Groot-Brittannië in de toekomst de concurrentiestrijd op de buitenlandse markt met minder succes zal kunnen aangaan, te meer, omdat 11 mln. arbeiders dit jaar al loonsverhogingen en/of een verkorte arbeidsduur hebben kunnen bedingen. Het is dan ook geen geheim, dat de Regering weigert om de beperkingen op het kopen op afbetaling te verzachten, omdat zij meent, dat de daaruit

voortvloeiende ruimere werkgelegenheid tot nieuwe eisen tot loonsverhoging zou leiden. Het werkloosheidscijfer is overigens nog zeer laag: 1,6 pCt.

Gesocialiseerde industrieën.

Twee van de gesocialiseerde industrieën verdienen dit jaar afzonderlijke vermelding: de spoorwegen en de steenkoolindustrie. Beide hebben een slecht jaar achter de rug.

Zoals reeds opgemerkt, hebben de spoorwegen, doordat de directie (en de Regering) het rapport-Guillebaud heeft aanvaard, waarin een totale loonsverhoging van £ 40 mln. per jaar werd toegekend, een nieuwe last te torsen. En dit is niet de enige last: het netto tekort voor 1959 beliep £ 100 mln. op de lopende rekening; daarnaast bestaat er nog een „bijzondere” rekening met een schuld van een kleine £ 420 mln., voornamelijk de geaccumuleerde verliezen van de afgelopen vier jaar. Het enige lichtpunt is, dat de verliezen in 1959/60 geringer waren dan in de voorafgaande periode. Gehoopt wordt natuurlijk, dat de spoorwegen na voltooiing van het moderniseringsplan in 1970, dat dan 15 jaar zal hebben geduurd, solvent zullen zijn.

Dat de spoorwegen nog zorgen baren, blijkt intussen uit het feit, dat niet minder dan drie commissies zich in het afgelopen jaar met dit onderwerp hebben beziggehouden: een parlementaire commissie; een door de Regering benoemde commissie, wier rapport wel uitgebracht, maar niet gepubliceerd is; en een door de Minister van Openbaar Vervoer afzonderlijk ingestelde commissie. Zoveel staat intussen vast, dat het moderniseringsplan zal worden vertraagd; in 1961 zal er 12 pCt. en later misschien zelfs 20 pCt. minder worden besteed dan aanvankelijk in de bedoeling lag. Verder is het waarschijnlijk, dat de Vervoerscommissie, die de top van de pyramide vormt, welke door de Britse transportinstanties is opgebouwd, in de toekomst sterk zal worden gedecentraliseerd: de Regering hoopt, dat een minder log lichaam betere resultaten zal behalen.

De tweede gesocialiseerde industrie, die afzonderlijk melding verdient, is de steenkoolindustrie. Evenals de spoorwegen verkeerde deze industrie in de na-oorlogse jaren, destijds eveneens door de Regering-Attlee gesocialiseerd, in een deerniswekkende toestand. Een Steenkoolraad heeft manmoedig aan de modernisering van de mijnen gewerkt en het is niet zijn schuld, dat — evenals elders ter wereld — de vraag naar steenkool is afgenomen. De industrie heeft een geaccumuleerd tekort van £ 63 mln., gaat gebukt onder hoge kosten en heeft met steeds toenemende concurrentie van de olie te kampen. Niet-tegenstaande de optimistische uitlatingen van de nieuwe directeur, Alfred Robens, tot voor kort nog een vooraanstaand socialistisch parlementslid, ziet de toekomst er vooralsnog niet hoopvol uit.

Handelsbetrekkingen met Europa.

Op 1 juli trad de E.F.T.A.-overeenkomst tussen Groot-Brittannië, Oostenrijk, Denemarken, Noorwegen, Zweden, Zwitserland en Portugal in de praktijk in werking, en wel door een tariefverlaging van 20 pCt: op door de Zeven geproduceerde en aan elkaar verkochte industriële producten. In tegenstelling met de Zes van de Gemeenschappelijke Markt handhaven de Zeven hun eigen tarieven tegenover derden. Ten einde oneerlijke praktijken te voorkomen, bijv. invoer vanuit een niet-lid naar Oostenrijk met zijn hoge tarieven via Zwitserland met zijn lage

tarieven (waardoor het Oostenrijkse tarief dus zou worden ontdoken) is een stelsel van „certificaten van oorsprong” in het leven geroepen, dat volgens de deskundigen van de Gemeenschappelijke Markt evenwel onuitvoerbaar zou zijn, hetgeen in de toekomst zal moeten blijken. Bij het verdrag van Stokholm van 4 januari 1960, waarbij de European Free Trade Area officieel het licht zag, lag de bedoeling voor, de tarieven en contingenten over een periode van tien jaar af te schaffen. Deze periode zal nu echter verkort worden, waarbij de Zeven hetzelfde tempo in acht hopen te nemen als de Zes.

Wat zijn de vooruitzichten voor de E.F.T.A.? De onderlinge handel tussen de Zeven is van geringer omvang dan die tussen de Zes en groeit minder snel, maar dat wil niet zeggen, dat het groeiproces niet kan toenemen. Hoewel de bevolking van de Zeven slechts de helft bedraagt van die van de Zes, is haar bruto nationaal produkt twee derde en haar totale onderlinge handel drie kwart van die van de Zes. Het handelsverkeer tussen Groot-Brittannië en de E.F.T.A.-landen bedraagt over en weer 10 pCt. van de Britse export; tussen Groot-Brittannië en de Europese Economische Gemeenschap en vice versa is het percentage 14. De belangrijkste factor voor de toekomst is evenwel, dat Groot-Brittannië steeds meer buiten de snel groeiende E.E.G. zal komen te staan. Van 1 januari 1961 af, wanneer de eerste fase van de versnelde uitvoering van het Verdrag van Rome daar in werking treedt, zal Groot-Brittannië de invoerbelemmeringen hiervan sterker gaan ondervinden.

In Groot-Brittannië is men zich van dit alles steeds meer bewust geworden, vooral in het bedrijfsleven; maar ook in regeringskringen is men steeds meer de noodzaak van een „regeling” met de Zes gaan inzien. In industriële kringen is men van mening, dat de Britse zware industrie als geheel de concurrentie met die van de E.E.G. niet zou behoeven te vrezen; indien Groot-Brittannië tot de Gemeenschappelijke Markt zou toetreden. Dit geldt bijv. voor de chemische en de staalindustrie en ook voor de metaalverwerkende industrieën.

Zo geschiedde het dan, dat Macmillan in augustus naar Bonn toog om met Adenauer de mogelijkheid van zo'n regeling te bespreken. Naar verluidt, zou Adenauer (in tegenstelling met Erhard, die zich altijd een kampioen voor een ruimere economische gemeenschap heeft getoond) niet in de eerste plaats uit economische, maar uit politiek-militaire overwegingen een splitsing van West-Europa in twee handelsblokken willen beëindigen: hij wenst Groot-Brittannië niet van zich te vervreemden, nu een crisis over Berlijn in de toekomst niet onwaarschijnlijk is. Britse en Westduitse ambtenaren hebben zich sindsdien aan de bestudering van de tarieven en andere problemen gewijd, die zich in de praktijk voordoen. In Frankrijk verzetten de Regering en het bedrijfsleven zich echter vooralsnog hardnekkig tegen een Brits toetreden. Het bedrijfsleven lijkt de Britse concurrentie te duchten, terwijl de Regering vreest, dat na Britse deelneming van Franse politieke suprematie geen sprake zou kunnen zijn.

Ook in het Britse kabinet kan men tegenstanders van een ruimere Europese regeling vinden. Met name Butler, de invloedrijke Minister van Binnenlandse Zaken en voorzitter der conservatieve partij, die op de nominatie staat om Macmillan als premier op te volgen en Maudling, de Minister van Handel, hebben hun afkeer voor de Gemeenschappelijke Markt niet onder stoelen of banken gestoken.

Hun hoofdmotieven zijn, dat de Britse landbouw en de handel met het Gemenebest gevaar zouden lopen. Zij vonden steun bij de Ministers van Financiën van het Gemenebest, die zich bij hun in september te Londen gehouden vergadering onverwachts scherp tegen een Britse aansluiting keerden. Niettemin nemen de voorstanders nog een krachtige positie in en een regeling in 1961 in de vorm van een tolunie (door West-Duitsland voorgestaan) maar voorlopig zonder de politieke integratie, die Groot-Brittannië en zijn E.F.T.A.-genoten nog niet willen slikken, wordt geenszins uitgesloten geacht.

Conclusie.

Het afgelopen jaar is voor Groot-Brittannië minder gunstig geweest dan zijn voorganger. Er is minder geëxporteerd: de zo belangrijke automobiëlindustrie, die 5 pCt. van de Britse produktie vertegenwoordigt en in het eerste kwartaal van dit jaar nog 35 pCt. van haar totale uitvoer aan de Verenigde Staten verkocht, heeft dit jaar verschillende veren moeten laten. De uitvoer naar de Verenigde Staten bedroeg in de eerste 9 maanden van dit jaar £ 124.500 vergeleken met £ 162.000 in dezelfde periode van 1959. De verminderde mogelijkheden op uitvoergebied zijn weliswaar een wereldverschijnsel, maar Groot-Brittannië is in de laatste jaren verhoudingsgewijs bij de Westduitse, Franse en Italiaanse uitvoerprestaties ten achter gebleven. In het tweede kwartaal van dit jaar nam de Britse export van industrieprodukten met 7 pCt. toe vergeleken met dezelfde periode in 1959. Maar de Duitse uitvoer steeg met 15 pCt., de Franse met 17 pCt., de Amerikaanse met 21 pCt. en de Italiaanse met 55 pCt. De wereldhandel in industrieprodukten nam toe met 16 pCt., meer dan het dubbele van het Britse cijfer. Verontrustend is bovendien, dat de invoer zo snel is toegenomen. In dit verband heeft de bekende econoom, Prof. Harrod, de mening uitgesproken, dat de invoerbeperkingen op consumptiegoederen te snel opgeheven zijn. Men zou daaraan kunnen toevoegen, dat de Regering de kredietbeperkingen (en met name die op de koop op afbetaling — de totale schuld uit dezen hoofde steeg in het afgelopen jaar van £ 807 mln. tot £ 945 mln.) niet zo snel had moeten beëindigen, een beleid overigens, waaraan de verkiezingen van 1959 wel niet geheel vreemd geweest zullen zijn.

Zo eindigt 1960 dan met sombere klanken. In de Midlands, het voornaamste hoewel niet enige centrum van de automobiëlindustrie, zijn 7.000 arbeiders ontslagen, terwijl er 70.000 slechts vier dagen per week werken. De misère doet zich trouwens niet uitsluitend in de automobiëlindustrie voor: de winkeliers kunnen hun voorraden televisietoestellen, frigidaires, keukenfornuizen e.d. niet kwijt en moeten belangrijke prijsconcessies doen. In het november-nummer van het gezaghebbende tijdschrift „National Institute Economic Review” wordt aangenomen, dat de lopende rekening van de betalingsbalans voor 1960 een tekort zal vertonen van tussen de £ 100 en £ 200 mln., hetgeen nog groter is dan in 1955, in welk jaar zich bij een tekort van £ 92 mln. een ernstige sterlingcrisis voordeed. De kansen op een verbetering van de uitvoer worden niet gunstig geacht. Aan de andere kant meent het „Review” wel, dat de invoer over zijn hoogtepunt heen is, omdat de aankoop van grondstoffen en halfabrikaten van nu af aan waarschijnlijk in een vertraagd tempo zal plaatsvinden. Dit zal de betalingsbalans ten goede komen. Veel zal uiteraard van de ontwikkeling van de economie in de Verenigde Staten afhangen: indien zich daar geen verbetering voor-

Het jaar 1960 is over het algemeen in economisch opzicht voor Frankrijk succesvol geweest. De stijging van de industriële en van de landbouwproductie wordt op resp. ca. 7,5 pCt. en ruim 3 pCt. geraamd, hetgeen een verwachte nationale produktiestijging van ca. 5,5 pCt. betekent. De motor van de expansie was de grote exporttoename, nl. met 30 pCt. Het prijsniveau bleef redelijk stabiel met een verwachte stijging van 4 pCt. in de consumentensector. De stijging van de reële lonen en salarissen met gemiddeld 7 pCt. overschreed over het algemeen niet de produktiviteitsstijging. Er was vrijwel geen werkloosheid. De bedrijfsinvesteringen bleven echter nog beneden het gewenste niveau. De vooruitzichten voor 1961 worden gunstig beoordeeld. In tegenstelling tot vroegere verwachtingen heeft Frankrijk de bepalingen van het E.E.G.-verdrag vrijwel integraal toegepast. De afwijzende houding tegenover een wijdere samenwerking met de E.V.A. heeft óók economische gronden.

Frankrijk

1960

Het binnen enige weken ten einde lopende jaar 1960 is voor Frankrijk economisch gesproken over het algemeen succesvol geweest. De eind 1958 afgekondigde economische en monetaire maatregelen doen nog steeds hun goede invloed gelden, waarbij ook de politieke stabiliteit, welke een kenmerk der laatste jaren is geweest, een gunstige uitwerking heeft gehad. Deze politieke stabiliteit kwam vooral tot uitdrukking door het niet telkens wisselen van de regering. In 1959 herkreëg Frankrijk zijn geschokte zelfvertrouwen. Het land begon in 1960 de vruchten te plukken van de opgelegde zelfbeperkingen.

Toename van de produktie.

De industriële produktie nam, na een eerste opleving in de laatste maanden van 1959, gedurende het eerste halfjaar van 1960 in geringer tempo toe zodat soms voor een recessie werd gevreesd. Maar in de tweede helft van 1960 begon de produktie zeer sterk op te lopen en in september overtrof zij de cijfers van dezelfde maand in 1959 met ruim 11 pCt. Hoewel voor oktober dit cijfer maar 8 pCt. was, doen de eerste gegevens over november en de ervaring dat in Frankrijk de laatste maanden van het

jaar economisch steeds de meest levendige zijn de verwachtingen rechtvaardigen dat de gemiddelde industriële produktietoename voor 1960 het cijfer van 7,5 pCt. zal halen.

In de landbouwsector bleek uit eerst onlangs gepubliceerde gegevens dat, ondanks alle vrij bewogen manifestaties van landbouwers in het afgelopen voorjaar en de zomer, de inkomsten over 1959-1960 met 10 pCt. waren gestegen en de uitgaven slechts met 3 à 4 pCt. De landbouwproductie over 1960 steeg meer dan de 2 à 3 pCt. die verwacht werd.

Hierdoor zal men óp een totale Franse binnenlandse produktietoename voor 1960 van 5,5 pCt. kunnen rekenen. In E.E.G.-verband neemt Frankrijk met dit groeipercantage een eervolle plaats in na Italië, vrijwel gelijk aan Nederland en, naar verwacht kan worden, iets boven Duitsland.

Gunstige handels- en betalingsbalans.

De motor voor deze toegenomen produktie en economische expansie wordt — sinds voorjaar 1959 — gevormd door de export van Frankrijk. De stoutste verwachtingen

(vervolg van blz. 1238)

doet, zal ook Groot-Brittannië een depressie niet kunnen vermijden.

De grote moeilijkheid van de na-oorlogse jaren is, dat Groot-Brittannië onvoldoende financiële reserves bezit. En toename van de produktie wordt niet gevolgd door meer uitvoer, maar door meer invoer van grondstoffen, hetgeen op zijn beurt de betalingsbalans weer onder druk stelt. Indien er voldoende financiële reserves aanwezig zouden zijn, zou men die druk niet behoeven te vrezen; men zou dan een grotere expansie kunnen financieren, waardoor een goedkoper produktie mogelijk wordt. Het probleem van de buitenlandse betalingsbalans staat dus steeds meer de groei van de binnenlandse economie in de weg. Misschien toont de Britse producent niet genoeg „Exportfreudigheid”. Een belangrijk deel van de Britse handel is nog op het Gemenebest geconcentreerd, maar zelfs dat wordt een minder voordelig afzetgebied, naarmate de voorkeursrechten hun

betekenis voor Groot-Brittannië gaan verliezen. (De voorkeursrechten zijn namelijk veelal in vaste bedragen en niet in percentages van de prijs vastgesteld en worden dus minder waard naarmate de prijzen stijgen).

Het is intussen onwaarschijnlijk, dat 1961 zo slecht zal uitvallen als thans wordt voorspeld. Er zijn namelijk ook lichtpunten. Het belangrijkste hiervan is, dat de depressie (of het begin daarvan) in de Verenigde Staten met de hulp van de nieuwe President misschien sneller voorbij zal zijn dan thans mogelijk lijkt. Maar het fundamentele conflict tussen binnenlandse groei en buitenlandse betalingsbalans in de Britse economie blijft bestaan, hetgeen een voortdurend laveren tussen de Scylla van de inflatie en de Charibdis der deflatie nodig maakt. Het beste nieuws voor 1961 zou de totstandkoming van een Europese tolunie zijn, die tot een enorme handelsuitbreiding zou leiden.

Londen.

Mr. H. A. MARX.

werden reeds in 1959 overtroffen en de voortzetting van de toename der exporten over 1960 (+30 pCt.) was te verheugender toen bleek dat ook de importen toenamen (+28,4 pCt.), omdat dit laatste een bewijs vormde van een algehele opleving.

Daar een analyse van Frankrijks ex- en importpakket te ver zou voeren moge hier enkel worden gereleveerd dat het Franse exportpakket steeds meer afgewerkte produkten gaat omvatten en dat Frankrijk zich dit jaar zeer veel deviezen bespaarde door de toename met 215 pCt. van de produktie van eigen olie (grotendeels uit de Sahara) welke dit jaar ten naaste bij het cijfer van 10 mln. ton bereikte.

Het door de regeringsplannenmakers gehoopte ritme van 2 mrd. nieuwe franks export en even zoveel import per maand met het buitenland (dus zonder frank-zone-landen) werd in 1960 gerealiseerd. Door het Franse systeem van berekening der importen op c.i.f.-basis, betekent dit, dat het goederenverkeer met het buitenland een deviezenoverschot oplevert. Mede dank zij het excedentaire dienstenverkeer en dito kapitaalverkeer, resulteerde er een deviezenreserve van ruim \$ 2 mrd. op 1 december jl. ondanks — vaak vervroegde — schuldaflossingen ad \$ 500 mrd. gedurende het lopende jaar.

De toevloed van deviezen was minder spectaculair dan over 1959 toen na de hervormingen zowel veel vluchtkapitaal terug kwam, alsook de expansie en de daarmee gepaard gaande toename van importen nog niet op gang was gekomen. Het sterkst nam in 1960 het handelsverkeer met Frankrijks vierde handelspartner, Italië, toe. Over de eerste 10 maanden van dit jaar steeg de export naar laatstgenoemd land met 54 pCt. en de import met 48 pCt. Voor het handelsverkeer tussen Frankrijk en Nederland bedroegen deze percentages 27- en 34.

Expansie met stabiliteit.

Deze expansie van produktie, uitvoer en van invoer speelde zich af bij een voor Franse begrippen sinds lang niet meer gekende beheersing van prijzen. De toevloed van deviezen — hoewel zoveel mogelijk in banen van schuldaflossing geleid — veroorzaakte een ruimere binnenlandse geldmarkt. De rentevoet zette de neiging tot dalen voort (het toch al niet hoge disconto van de Banque de France werd van 4 op 3,5 pCt. gebracht), de bankkosten werden verlaagd, de afbetalingsregelingen werden soepeler gemaakt en emissies konden telkenmale slagen. Dat dit laatste kon geschieden ondanks het feit dat thans geen zgn. „indexatie-clausules” meer toegestaan zijn (die in vroegere jaren de belegger een zekere garantië tegen devaluatie en geldontwaarding moesten bieden), is een bewijs van vertrouwen in de waardevastheid van de nieuwe frank.

De prijzen in de industriële sector waren vrijwel stabiel: de groothandelsprijzen stegen met nog geen 0,5 pCt. en de detailhandelsprijzen met ongeveer 1 pCt. In de landbouwsector was de stijging ongeveer 3 pCt. Dat de totale prijsstijging voor de consument over 1960 door de Regering op 4 pCt. geschat wordt, is vooral toe te schrijven aan de sterke toename van de kosten van diensten, met name van transport en van medische hulp, welke ook nu echter nog niet geheel hun achterstand inhaalden.

De stijging van de reële lonen en salarissen, die gemiddeld 7 pCt. bedroeg voor dit jaar, is in het algemeen — zoals ook blijkt uit het vrijwel constant blijven der industriële prijzen — niet boven de toename der produktiviteit uit-

gegaan. Werkloosheid kwam in 1960 vrijwel niet voor, de vraag naar arbeidskrachten overtrof steeds het aanbod, terwijl ook stakingen geen wezenlijke invloed op het economisch gebeuren uitoefenden. De Franse arbeidsmarkt kampt nog steeds met een groot tekort aan aanbod

dat opgevuld wordt met de inschakeling in het produktieproces van 2 à 300.000 Algerijnen en 300.000 immigranten, die de laatste jaren voornamelijk uit Italië en Spanje hier binnenkwamen. Een lichte toename van het aantal overuren vond plaats, zodat de werkweek, die officieel 40 uren is, in oktober 1960 in feite gemiddeld 46 uur bedroeg.

De koopkracht van de gemiddelde Franse werknemer kon door deze factoren dit jaar met ruim 4 pCt. toenemen en bereikte na de gevoelige achteruitgang van 1958 tot midden 1960 voor de eerste keer der ongewonden weer het hoogste niveau van het jaar 1957. Voor gezinnen met kinderen verwacht men dat zulks in de nabije toekomst het geval zal zijn, mede door de a.s. verhogingen der sociale kinder- en andere bijlagen.

Investeringsproblemen.

De investeringen blijven nog steeds een zorgenkind. De Franse industrieel en zakenman is lang verwend geweest door een inflatie die de afbetaling van investeringsvoorschotten soms wel erg gemakkelijk maakte. De critici wijzen erop dat de laatste 5 à 6 jaar slechts 16 à 18 pCt. van het nationale produkt werd geïnvesteerd tegenover 20 à 21 pCt. in de andere E.E.G.-landen. De door de Regering over 1960 gewenste toename van privé-investeringen met 8,5 pCt. is niet haalbaar gebleken; men rekent thans op 6,5 pCt. Voor 1961 wordt gehoopt, dat dit cijfer 9 pCt. zal zijn voor de privé-sector, omdat de zgn. produktieve overheidsinvesteringen vrijwel gelijk zullen blijven en men toch het cijfer van 7 pCt. voor de totale toename wil bereiken. Er zijn nog onuitgewerkte plannen om te komen tot zgn. „contrats fiscaux d'investissements” tussen Regering en bedrijfsleven, met fiscale voorrechten voor ondernemingen die zich in de door de Regering gewenste richting zouden ontwikkelen.

Goede vooruitzichten voor 1961.

Wat de vooruitzichten voor 1961 betreft, wordt — onder het algemene voorbehoud van vooral het internationale en speciaal het Amerikaanse conjunctuurbehoop — een vrijwel overeenkomstige ontwikkeling verwacht als over 1960 plaatsvond. D.w.z. een produktietoename met 5,5 pCt., een afvallende exporttoename (10 pCt.) en een iets geringere stijging van de importen mede door Sahara-olie — onvoorziene omstandigheden in Noord-Afrika daargelaten — en goede oogsten in het jaar 1960. De deviezentoename zal waarschijnlijk opnieuw iets minder zijn, ook al omdat de Franse Regering zoveel mogelijk zal voortgaan met buitenlandse schulden vervroegd af te lossen. Het prijspeil zal ongeveer in gelijke mate stijgen als dit jaar (4 pCt.) evenals de lonen en salarissen (6 à

SPAREN VOOR
UW KINDEREN MET
„INTERUNIE”
Vraag Uw bank
of commissionair
(advertentie)

8 pCt.). De consumptie van de gemiddelde Fransman zal mede hierdoor met ongeveer 5 pCt. toenemen.

Frankrijk, E.E.G. en E.V.A.

Frankrijk dat nog slechts twee jaar geleden met de grootste tegenzin zijn grenzen moest openstellen toen de Europese Gemeenschappelijke Markt in werking werd gesteld, is nu een van haar warmste aanhangers. De opheffing van de laatste importrestricties voor industrieproducten kan nog voor de aanstaande zomer worden verwacht. Ook liberaliseerde Frankrijk een voor Nederland belangrijk deel van de import van land- en tuinbouwproducten, hoewel de instelling van minimumprijzen voor sommige van die producten sterk remmend werkt. Frankrijk is overigens niet het partnerland dat in de E.E.G. de meeste obstakels in de weg zou willen leggen aan de uitvoering van een vrijere uitwisseling van landbouwproducten. Maar het meent dat geen afstand kan worden gedaan van de huidige ontsnapingsclausules zolang geen gemeenschappelijk landbouwbeleid tot stand is gekomen, waarvan Frankrijk dan ook een fervent voorstander is.

De vraag kan echter worden gesteld, of Frankrijk door als voorvechter der E.E.G.-gedachte op te treden niet opnieuw in de achterhoede van het economisch denken en durven is gekomen vergeleken bij die leden-landen, die naar een wijdere samenwerking streven en wel met de zeven landen van de Europese Vrijhandels Associatie. De bewijzen van concurrentiekracht die het Franse bedrijfsleven tot dusver heeft geleverd, nadat het tegenover

een aantal sterk geïndustrialiseerde Europese landen moest beginnen met zijn beschermende muur van protectionisme te laten afbrokkelen, geven de indruk, dat Frankrijks hechten aan de E.E.G.-alleen niet enkel uit economische motieven voortvloeit. Deze gedachtengang moge juist zijn, maar tezelfdertijd staat het vast, dat het Franse bedrijfsleven nog eerst door verdere saneringen, vooral bij vele midden- en kleinbedrijven en door modernisering van het distributie-apparaat zijn verbeterde positie wil consolideren en zo mogelijk nog versterken. Men wil het bewijs hebben dat men over een langere termijn dan de achter ons liggende twee jaren, de buitenlandse concurrentie op eigen en vreemde markten kan blijven doorstaan en zelfs slaan, hetgeen de laatste tijd overigens reeds vaak het geval is geweest.

Ook wil men afwachten, of de ontwikkelingen in Noord- en Zwart-Afrika niet het verloren gaan van preferentiële posities en teruggang van afzetmogelijkheden met zich brengen. Van de totale uitvoer van Frankrijk-metropool naar zowel het buitenland als de landen van de frank-zone ad 2,8 mrd. nieuwe franks per maand, neemt de frank-zone 0,8 mrd. oftewel 35 pCt. voor zijn rekening. Algerije neemt van dit laatste percentage weer de helft op. Het Algerijnse vraagstuk speelt hierbij dus een rol van de eerste orde. Algerije neemt overigens ook op een ander gebied in de economische structuur van Frankrijk een grote plaats in. Van een totale afscheiding van dit land aan de overzijde van de Middellandse Zee zonder handhaving van een nauwe economische samenwerking, vrezten velen — terecht of ten onrechte — ernstige reper- cussies.

Uiteraard zijn dit niet, zoals reeds gezegd, de enige redenen welke Frankrijk doen aarzelen om een bredere samenwerking dan die in het kader van de Zes na te streven. Zuiver politieke motieven spelen hierbij ook een rol van betekenis. Maar de economische vernieuwing, en daarmee grotendeels ook die van de sociale structuur, zou over enkele jaren wel eens zo sterk kunnen zijn, dat Frankrijk genoodzaakt zal zijn zijn economisch heil in een wijder verband te gaan zoeken.

Niemand heeft in het najaar van 1958 kunnen en durven voorspellen dat Frankrijk de bepalingen van het E.E.G.-verdrag vrijwel integraal zou kunnen gaan toepassen. En in Nederland had men toen zeker ook niet verwacht dat onze export naar Frankrijk in twee jaar tijds met 60 pCt. zou toenemen. De in ontwikkeling zijnde industriële samenwerking tussen een steeds groeiend aantal Nederlandse en Franse bedrijven vormt hierbij een gunstig complement. (Overigens zij nog opgemerkt dat onze mogelijkheden op de Franse markt door vele takken van het Nederlandse bedrijfsleven ten naaste bij nog niet zijn uit- buit, aangezien de gebieden vooral ten zuiden van de lijn Le Havre-Parijs-Straatsburg veelal nog onvoldoende door de Nederlandse exporteurs worden bewerkt).

Concluderend kan worden gesteld, dat indien Frankrijk niet al te grote politieke tegenslagen zal ondervinden — tegenslagen welke ook hun weerslag met name in de andere landen van de E.E.G. zouden hebben — het jaar 1961 de mogelijkheid in zich bergt een gunstig jaar te worden voor het hardwerkende Franse volk, en dat een zeker optimisme ten aanzien van een politiek van wijdere economische samenwerking van de Franse Regering, althans op langere termijn gezien, gerechtvaardigd lijkt.

Parijs.

M. J. KEYZER.

fa. A. O. Beuth van Wickevoort Crommelin

Economische Pensioen-Adviseurs -
Amsterdam-Z. Rubensstraat 89.
Tel. 020-725410.

- a. Nieuwe mogelijkheden en inzichten in de pensioen materie.
- b. Vermindering van spanning-tussen arbeidsinkomen (salaris + tantième) en pensioen.
- c. Normalisering van pensioenregelingen.

DAGBLAD

HET PAROOL

zoekt voor zijn economische redactie een

medewerker

met ruime belangstelling voor het bedrijfsleven, het bankwezen en de effectenbeurs.

Zijn werkzaamheden zullen in hoofdzaak omvatten: bureau-redactiewerk en beursbezoek.

Sollicitanten met enige journalistieke ervaring hebben voorkeur.

Sollicitaties (met vermelding van levensloop en bijsluiting van pasfoto) te richten tot de Personeelschef van
HET PAROOL - Postbus 433 - Amsterdam

Grote bedrijvigheid en inflatoire tendenties zijn de voornaamste kenmerken van de recente economische ontwikkeling van Australië. In de naaste toekomst zal het erom gaan, de inflatie te bestrijden zonder een daling van het reëel inkomen en van de werkgelegenheid te veroorzaken. Vergeleken met de ontwikkeling in andere delen van de wereld is de mate van inflatie in Australië de laatste 15 maanden groot geweest. Het is daarom onwaarschijnlijk, dat stabilisatie van prijzen en kosten, gezien vanuit het oogpunt van Australië's concurrentievermogen tegenover het buitenland, voldoende zal zijn om betalingsbalansmoeilijkheden te vermijden. Al brengt de vanwege de vrijere invoer toegenomen concurrentie op de binnenlandse markt mogelijk een kostendaling teweeg, dan nog blijft het feit bestaan dat de vooruitzichten voor de uitvoer niet gunstig zijn. De ruilvoet is de afgelopen jaren voor Australië veel ongunstiger geworden en er zijn vooralsnog geen tekenen die erop wijzen dat hierin een belangrijke verbetering zal optreden. Bij handhaving van de invoer op het niveau dat thans noodzakelijk wordt geacht voor een verdere snelle economische groei, zal de uitvoer moeten toenemen.

Australia

1960

In trying to present a brief picture of the Australian economy in 1960 and hazarding a guess at some of the likely developments one is faced with two difficulties. In the first place it is impossible to limit oneself entirely to the period under discussion, because developments in 1960 cannot be understood without some reference to those in the preceding period. Secondly, it must be kept in mind that official statistics generally do not take us further than the end of June 1960. At the time of writing, i.e. October 1960, assessments of developments in the second half of 1960 are of necessity largely guesswork.

Statistics support the contention that the first half of 1960 has been a period of high economic activity, frequently referred to as a period of boom. As this boom began in 1959 we shall concentrate first on developments in the financial year from July 1959 to June 1960 and precede the presentation of an outline of the main economic indicators in that period by a short general description of that financial year.

In the first half of the calendar year 1959 there was a sharp increase in private capital expenditure. This was followed by an increase in public authority expenditure in the second half of the year. Boom conditions were most notable in the building and motor car industries and were accompanied by a speculative boom in shares as well as in land.

A considerable rise in wages commenced in the last quarter of the year 1959. This was the period in which the increase of fifteen shillings, granted in the Federal basic wage in June 1959, was paid out for the first time. In 1960 this increase in the basic wage led to further increases in wages and salaries because of increases in margins for skill based on the new Federal basic wage. Partly as a result of these developments average weekly earnings per employed male unit rose from £ 20.44 in the second quarter of the calendar year 1959 to £ 22.60 in the second quarter of the calendar year 1960, a rise of 10½ per cent.

Prices also rose, although to a lesser extent. The increase in consumer prices, comparing the same periods, was a

little over 3½ per cent, i.e. about one third of the increase in earnings. Wholesale prices also showed a rising trend. It may be noted that the Australian price and wage increases have exceeded greatly those taking place elsewhere, for example in the United Kingdom, Australia's most important trading partner.

The various developments touched upon, which are to be dealt with in some detail later on, clearly indicate inflationary tendencies. Such tendencies have been a matter of considerable concern in Australia in the period under discussion.

Anti-inflationary action taken by the Australian Government may be classified as follows:

1. Relaxations of import restrictions in August and December 1959 were followed by rather sweeping measures in February 1960, abolishing the remaining direct restrictions on all but about ten per cent of current imports. This could be done from some position of strength with regard to international reserves which, however, was not the consequence of an improved balance of trade but of a high rate of inflow of overseas capital. It may be mentioned also that international liquidity had been increased by new arrangements with the International Monetary Fund, which created a second line of reserves worth about £ 200 m;

2. in February 1960, also, the Government took measures to restrict credit further by raising the banks' statutory reserve deposit ratio by 1 per cent to 17.5 per cent, thus trying to absorb excess bank liquidity. Under the earlier system calls had already been made to the trading banks' so called „special accounts" with the central bank in October and November 1959;

3. in April 1960, the Federal Government took the somewhat unusual step of giving evidence before the independent Conciliation and Arbitration Commission responsible for setting the basic wage, indicating that in its opinion a further rise in the Federal basic wage was undesirable. This probably was the main reason behind the Commission's decision not to raise the Federal basic wage rate at that time;

4. in its budget for the financial year ending June 30, 1961, the Australian Government budgeted for a surplus.

During the first half of the calendar year 1960 an attempt had already been made to avoid deficit financing.

Having outlined broadly the major features of the economic developments up to the middle of 1960, we may now proceed to pay more detailed attention to the various economic indicators. This will provide us with a more detailed picture of the movements leading to the present situation which is necessary if we want to try assessing economic possibilities in the immediate future. In general, comparisons have been made between financial years, i.e. from July 1 until June 30, because Australian statistics are not given with regard to calendar years. All amounts are in Australian pounds.

National output.

In the financial year 1959-60 gross national product at £ 6,778 m had increased by £ 528 m or by about 8 per cent, an increase slightly greater than in the previous year. Domestic output rose substantially in response to a higher level of demand. Production of electricity and ingot steel increased considerably. Marked rises occurred in the output of durable goods, notably motor bodies, television sets and other electrical goods.

The major components of national income and expenditure for each of the past three financial years are shown in the following official table:

TABLE 1. National income and expenditure

Income payments and other charges	1957-58	1958-59	1959-60	Net expenditure on goods and services	1957-58	1958-59	1959-60
	£m.	£m.	£m.		£m.	£m.	£m.
Wages, salaries etc.	2,917	3,039	3,311	Public authorities	1,056	1,147	1,256
Company income a)	581	629	(672)	Financial enterprises	58	65	75
Surplus of public authority businesses	61	75	96	Gross private investment:			
Farm income	347	458	(466)	fixed capital equipment	1,036	1,081	1,235
Other business income	510	541	(577)	stocks d)	30	123	(78)
Net rent and interest b)	292	327	367	Personal consumption	3,733	3,920	(4,256)
National income	4,708	5,069	5,489	Gross domestic expenditure	5,913	6,336	6,900
Indirect taxes less subsidies	675	704	777	Export and other receipts for goods and services	933	941	1,087
Allowances for depreciation etc. c)	446	477	512				
Gross national product	5,829	6,250	6,778				
Imports and other payments for goods and services'	1,017	1,027	1,209				
Total market supplies	6,846	7,277	7,987	Total market expenditure	6,846	7,277	7,987

a) Excludes banks. b) Includes the imputed net rental value of owner-occupied dwellings. c) Mainly amounts allowed for income tax purposes. d) Change in value during year.

Source: Commonwealth National Income White Paper for 1959-60.

The A.N.Z. Bank's All-Group Index of Australian Factory Production for the eleven months to May 1960 was 13.1 per cent higher than in the corresponding period of 1958-59. This illustrates the high rate of growth which occurred in the manufacturing sector of the economy in 1959-60.

The boom in the building industry in 1959-60 included home building as well as commercial and industrial construction. The number of houses and flats commenced in the year ending June 30, 1960, was 11.7 per cent greater than in the previous financial year.

Although wool production increased further during the financial year 1959-60, by 6 per cent, and dairy production also reached record levels, the overall volume of rural production declined somewhat mainly owing to a fall in output in the cereal growing industries. There was also a light decline in meat production.

Investment.

The year 1959-60 saw a very rapid increase in gross private investment in fixed capital equipment, which rose by £ 154 m or about 14 per cent. There was a rise of £ 70 m in the value of non-farm stocks but only a slight increase in the value of farm stocks. Of a total amount of gross private expenditure on capital equipment of £ 1,235 m, £ 267 m went to dwelling construction and £ 193 m to other new building and construction. This made a total of £ 460 m of investment in building.

With respect to motor cars there was £ 217 m of gross private expenditure on capital equipment; investment in trucks etc. amounted to £ 90 m and in stationwagons to £ 52 m. This made the total for all motor vehicles £ 360 m. The building industry plus the motor vehicle industry, together at £ 820 m, thus accounted for two thirds of gross private expenditure on fixed capital equipment, showing an increase of 17 per cent over the previous financial year. The greatest increase occurred in the motor vehicle industry (20.8 per cent). New registrations of cars and commercial vehicles, at nearly 300,000, were 20 per cent above the previous record in 1958-59.

Rural investment during 1959-60 was well maintained. The upward trend in investment in other industries was most pronounced in the engineering industry and in those producing food, drink and tobacco. Public investment, i.e. expenditure on public works, rose by a little less than 10 per cent to £ 584 m in 1959-60.

Population and employment.

The increased production in 1959-60 was due partly to higher productivity and partly to higher employment. The population during the financial year rose by 220,000 or a little over 2 per cent. However, as larger numbers of young people entered employment and as there was a high working age component in the intake of migrants, the workforce increased more rapidly than in previous years. There was an increase of 73,000 or nearly 2½ per cent in the number of wage and salary earners.

Unemployment during the financial year 1959-60, which had already been low by world standards, decreased further. Not only was the whole of the increase in the workforce absorbed into employment but the number of registered unemployed fell by 19,000 to 47,000. Registered unfilled vacancies increased by 12,000 to 32,000. The high level of employment was, particularly towards the end of the financial year 1959-60, reflected in a greater number of

industrial disputes in most industries. During the June quarter of 1960 more than 170,000 working days were lost because of industrial disputes.

Prices and wages.

In 1959-60 prices rose rather more than in each of the two preceding years. The Consumer Price Index was on average 2½ per cent higher than in 1958-59. Over the year this Index rose by about 4 per cent, compared with 2 per cent in 1958-59 and 1 per cent a year earlier. The wholesale Price Index, after remaining fairly steady for the first half of the financial year 1959-60, showed a rising trend in the second half of this period, most of the increase resulting from higher prices for Australian produced foodstuffs.

As was noted earlier, there was a considerable rise in wages and salaries during 1959-60, following the substantial rise of 15 shillings in the Federal basic wage in June 1959 and subsequent increases in wage margins. Average weekly earnings per employed male unit in 1959-60 were more than 7½ per cent higher than in 1958-59. Compared with the June quarter of 1958-59 the June quarter of 1959-60 showed a rise of 10½ per cent.

The balance of payments.

The following statistics, derived from the publications of the Commonwealth Bureau of Census and Statistics shown the main developments in the Australian balance of payments in the last three financial years.

TABLE 2. *Australian balance of payments*
(£ million)

	1957-1958	1958-1959	1959-60		
			July-Dec. 1959	Jan.-June 1960	Total 1959-1960
Exports (f.o.b.)	810	810	475	461	936
Imports (f.o.b.)	791	796	452	494	946
Trade balance	19	14	23	33	10
Transport, travel investment income etc.	193	221	113	120	233
Balance on current account	174	207	90	153	243
Capital:					
net official	8	20	19	12	31
private (including errors and omissions)	125	178	102	106	208
Change in international reserves	41	9	31	35	4

As illustrated, export income in 1959-60 rose sharply and the inflow of foreign capital continued at a high rate. However, expenditure on imports also rose very considerably resulting in a slight decrease in foreign reserves. Although the terms of trade showed improvement during 1959-60 they did not regain the substantial loss of the previous two years.

Wool prices rose substantially in the June quarter of 1959 and further in the next quarter but prices at the end of the 1959-60 season were much the same as a year earlier. Butter prices also rose in the first half of 1959-60 but dropped sharply in later months. In June 1960 prices of most other primary products were lower than in June 1959.

Most of the substantial increase in export income in 1959-60 came from wool, where a record level of production combined with a 17 per cent higher average price for the year. The total increase in exports was £ 126 m; wool exports rose by £ 93 m; shipments of wheat and flour rose by £ 25 m to £ 77 m. The main increase in imports

came from machines and machinery, metals and metal manufactures, textiles, rubber, drugs and chemicals.

Finance.

The financial year 1959-60 saw increased borrowing, both from the banks and from the increasingly important institutions outside the banking system. The increase in advances by the trading banks over the financial year 1959-60 was about £ 99 m or 11 per cent. The additional finance available from banks and other lending institutions was a major factor in the high rate of dwelling construction. The trading banks provided the greater part of the additional funds for housing.

Borrowing and lending outside the banking system increased very rapidly. The amount financed under new hire purchase agreements, at £ 300 m, showed an increase of more than 15 per cent over the previous financial year.

A high proportion of finance for growth was provided by companies from internal sources. However, there was also a big increase in the amount of new money raised on the capital market. Business in the share market was very buoyant. Share prices rose by 30 per cent in the first seven months of 1959-60. Although the Sydney Stock Exchange Share Price Index for all ordinary shares fell by 7 per cent in February 1960, this loss was recovered later in the financial year. The average Index rose from 1,996 in 1958-59 to 2,718 in 1959-60, an average rise of over 38 per cent. By June 1960 the Index had passed the 3,000 mark. There were increasing signs of speculation, not only in shares, but also in land.

Thus far we have confined ourselves mainly to the developments during the financial year ending June 30, 1960. It is clear that this year ended on a note of very high economic activity with quite strong inflationary tendencies. Although it could perhaps be argued that some inflation is helpful to growth and that the economy, expanding rapidly, was basically sound, there are some good reasons for caution with respect to such basic soundness. We have in mind here the relation between consumption and investment expenditure.

The proportion of available supplies being used for gross capital formation continued to run about 25 per cent. This may at first sight seem a satisfactory figure, being high in relation to Australian pre-war experience. However, as was recently pointed out by the Reserve Bank of Australia, this percentage is not particularly high by comparison with some other countries, particularly in Western Europe. Even more important is it to realize that „gross capital formation” included expenditure on houses and motor cars and that this latter expenditure has been running at very high levels in the period under discussion. It may be noted also, that the Australian economy has become highly dependent upon a considerable inflow of foreign capital.

Turning from the recent past to the present, we have observed that the third quarter of the calendar year 1960 saw a continuation of high levels of economic activity and further inflationary tendencies. Unemployment was further reduced and now stands at only about 1 per cent. The number of unfilled vacancies, in October, has begun to exceed the number of registered unemployed. Such a situa-

tion is regarded by many as one of over full employment.

Prices continued to rise. Between the June and September quarters of 1960 the Consumer Price Index rose by 1.2 per cent, an annual rate of nearly 5 per cent. This rise in retail prices will automatically lead to an increase of 6 shillings in the State basic wage in New South Wales and may lead to some State basic wage rises in other States as well although adjustment there is not automatic.

Although it would thus seem that the various measures taken earlier by the Government to combat inflation have so far shown but little result, there are, at the moment of writing, signs of a possible slowing down of business activity in the immediate future. Quick results from the various Government measures could hardly be expected. The surplus budgeted for was only small.

As far as credit control is concerned, an important factor in the attempt to tighten up credit is that the central bank in Australia can directly affect the policy of the trading banks only but not that of other financial institutions, notably hire purchase companies. It has been estimated that whereas bank credit accounted for 56 per cent of all credit supplied by the main financial intermediaries in the five years before the war, this percentage fell to 21 in the period from 1953-58.

Total advances of the major Australian trading banks now amount to little more than 18 per cent of the national income as against 36 per cent in 1938. Trading banks claim that the restrictive policies forced upon them for many years have been instrumental in pegging them down in what has become a relatively small corner of the financial sector. However, even in this corner, advances have continued to rise sharply. So far the Government's monetary policy has not produced evidence of spectacular success. The Government has been criticized frequently for failing to take other monetary measures such as a rise in the interest rate on Government bonds, which has remained considerably below the free market interest rates.

It would seem that the main anti-inflationary force at present at work derives from the Government's policy of virtual abandonment of import restrictions, a policy which, as we noted, was initiated many months ago. Since the lifting of restrictions imports have risen very considerably. They rose from £ 452 m in the period from July to December 1959 to £ 494 m in the period from January to June 1960. The rate of importing went up further in the three months from July to September 1960, with imports totalling £ 281 m which represents an annual rate of £ 1,125 m.

As export income has not kept pace, the visible trade deficit for these three months reached £ 83 m compared with £ 5,7 m for the same period last year. The loss of foreign reserves in the first fifteen weeks of the financial year 1960-61 was £ 80 m and it is conceivable that they could fall by a further £ 100 m before July 1960.

The first visible reaction against the continuing boom occurred in the second half of September 1960 when share prices, particularly in the hire purchase field, began to drop. At the moment of writing (late October 1960) the Index for ordinary shares has fallen more than 12 per cent compared with a peak reached on September 16 and share prices are still falling. It is difficult to know whether the drop in share prices is a result of the working of deliberate anti-inflationary measures in Australia or whether it was caused, at least in part, by events on the stock exchanges abroad.

However, recently there have been some complaints

that, with imports pouring in, stocks of home produced goods are more difficult to shift. Business has expressed some doubt as to whether there will be enough demand in the near future to buy both imports and current domestic production. It is generally expected that with tighter credit and with several new issues coming into the market some firms are going to suffer acutely from liquidity difficulties.

The official attitude so far has been one of wait and see whether the anti-inflationary medicine is going to work, particularly as regards the free flow of imports. The immediate future may well see a levelling off of the inflation and some drop in the level of business activity. While the major direct concern in October 1960 is still one of stopping the inflation it is likely that the real problem in the period to come will be one of how to cope with the results of the inflation while preventing a fall in real income and employment.

The free flow of imports, in spite of a high tariff wall, probably shows that the outer world is highly competitive. Already, in Australia, there have been demands for higher tariff protection by Australian industry but so far the Tariff Board has stood firm in the belief that there is some slack in efficiency that can be taken up first. In itself this is a good thing as it will stimulate the search for possibilities to reduce production costs.

It is obvious that foreign reserves cannot be allowed to be run down indefinitely. Although in view of the present position of these reserves there still is no immediate cause for alarm, the rate at which the reserves have been dwindling over the last few months has proved to be a matter of concern in Australia and may have contributed to a dampening of expectations in the business community. It may be noted, however, that September imports were considerably below those in August; although it is too early to think in terms of a declining trend this has given some satisfaction in Government circles. The official attitude is that everything is going according to plan and that there is no need for anxiety.

What, however, are the prospects in the slightly longer term? It cannot be denied that compared with developments in other parts of the world the rate of inflation in Australia in the last fifteen months has been high. It is therefore unlikely that a mere levelling off of prices and costs will be sufficient to make Australia competitive enough in world trade to avoid future balance of payments worries.

Perhaps the added competition on the home market of freer imports will have an important cost reducing influence. However, there remains the fact that on the export side the prospects are not bright. Australia's terms of trade, in recent years, have moved heavily against her and there are no indications that these terms will improve greatly in the near future. If imports are to be maintained at a level which is at present regarded as essential for further rapid economic growth, exports will have to be raised. Some immediate scope for such additional exports will have to be found in the industrial sector which will require a more competitive cost level.

At the same time, Australia should lose no opportunities for further expansion of the exports of primary products and metals. However, protectionism in the field of primary production is particularly strong in the United States as well as in Europe and the main hopes, for the immediate future, must lie in Asian markets. To realize such hopes will not be easy.

Canberra.

Dr. A. J. REITSMA.

... maar dan
 in de nieuwe
Philips
 suspensie-
 lichtbuizen!

Philips suspensie-lichtbuizen zijn gefabriceerd volgens een nieuwe methode, waardoor helderheid, kleurwerking en egaliteit het effect van uw lichtreclame vergroten.

Nieuw ook is de keuze van fluorescentiepoeders en de voorzieningen in glassamenstelling en elektroden. Hierdoor grotere bedrijfszekerheid onder alle omstandigheden. Deze Philips lichtbuizen voor reclame en lichtarchitectuur zijn heel anders en véél beter dan gewone neonbuizen.

PHILIPS NEON, AMSTERDAM

Tolstraat 129, tel. (020) 73 23 45

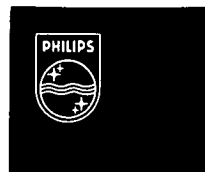
Verzorgt ook UW licht-reclame van ontwerp tot en met plaatsing. Geïllustreerde brochure kunt u aanvragen bij postbus 5142 Amsterdam.

Uw naam, merk, slagzin of embleem in Philips suspensie-lichtbuizen betekent:

- * maximale attentiewaarde voor helderheid en blijvend-briljante kleuren.
- * keuze uit 24 lichtkleuren
- * maximaal rendement door blijvende egaliteit en bedrijfszekerheid
- * maximaal dageffect door verantwoord ontwerp.

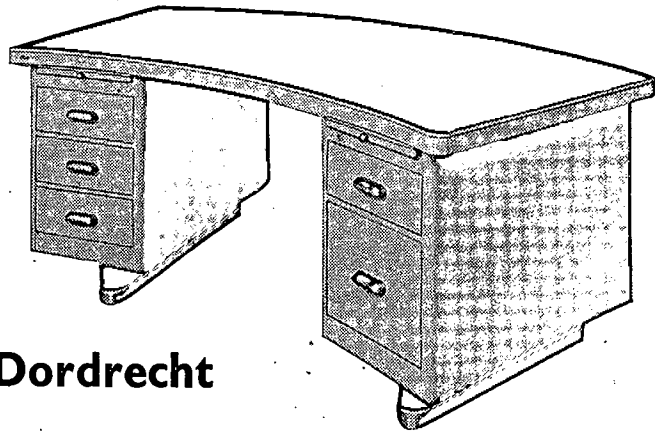
PHILIPS NEON

VOOR LICHTRECLAME EN LICHTARCHITECTUUR

LIPS

Stalen meubelen
Brandkasten

Voor België:
Koninklijke Straat 222
Brussel

LIPS

Dordrecht

*Moderne levensverzekering met aandeel in de winst
en extra risicodkking zonder extra premie*

**ZWITSERSE MAATSCHAPPIJ
VAN LEVENSVZERKERING EN LOFRENTE**

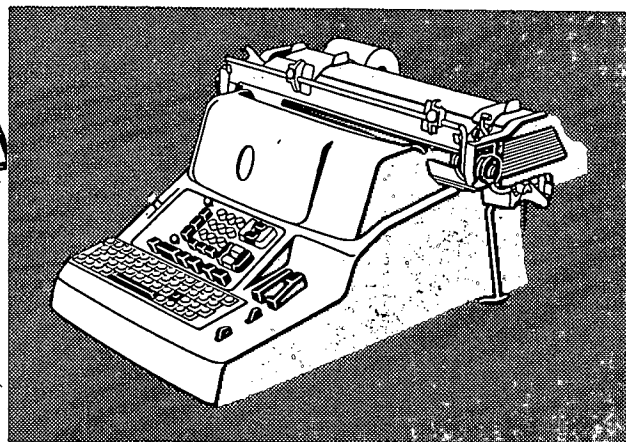
Kantoor voor Nederland: Herengracht 500, Amsterdam-C.
Tel. 37171-36096

Vraagt offerte - óók voor personeelsverzekering!

U reageert op
annonces in
„E.-S.B.”?

★

Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!

De snelle boekhoudmachine met
twee telwerken, een volledig
schrijfmachine toetsenbord en vier
programma's op één werklinaal

Olivetti boekhoudmachines

Technische vestigingen door geheel Nederland

RUYS

kantoormachines

AMSTERDAM
tel. 62611*

ROTTERDAM
tel. 117110*

DEN HAAG
tel. 184160*

HAARLEM
tel. 14113

UTRECHT
tel. 29557*

GRONINGEN
tel. 22512*

ARNHEM EINDHOVEN
tel. 30446* tel. 22542

Hij heeft het voor elkaar!

Paps heeft een huis gekocht! Mams is dolgelukkig. Er zijn straks inderdaad wat meer geldzorgen, doch Paps heeft alles keurig begroot en ziet met vertrouwen de toekomst tegemoet. Maar....

één ding weet hij zeker:

"Wat een ander overkomt, kan ook mij overkomen."

Dus sluit hij een levensverzekering af. Een goede, die tevens zijn werkkracht verzekert!

"VITA" Levensverzekering-
Maatschappij te Zürich
Kantoor voor Nederland:
's-Gravenhage
Alexanderstraat 21
tel. (070) 18 47 60*

Alleen de VITA-polis

biëdt naast de normale garanties van iedere levensverzekering

**in geval van arbeidsongeschiktheid
door ziekte of ongeval:**

- indien algeheel, óók kortdurend
(wachtijd 60 dagen) EXTRA RENTE-UITKERING van 12% per jaar van het verzekerde kapitaal, (d.i. 1% per maand).
- indien algeheel en waarschijnlijk blijvend
(géén wachtijd) BOVENDIEN EXTRA INVALIDITEITS-UITKERING tot maximaal 100% van het verzekerde kapitaal
- premievrijstelling naar graad en duur van de arbeidsongeschiktheid, dus ook in geval van tijdelijke en/of gedeeltelijke invaliditeit.

Bovendien: • WINSTAANDEEL;
• WEDUWE-ERFRENTE 10%
• DUBBELE UITKERING bij DOOD door ONGEVAL

OOK U KUNT UW CANDIDATEN DEZE POLIS BIEDEN!

P. DE GRUYTER EN ZOON N.V.

vraagt voor een van haar Staf-afdelingen een

JONG BEDRIJFSECONOOM

met statistische specialisatie

- TAAK**
- verrichten van bedrijfseconomische studies.
 - research (individueel en in groepsverband) ten behoeve van het afzetbeleid.
 - uitbrengen van adviezen aan Directie en leidinggevende functionarissen.

PLAATS IN DE ORGANISATIE

- medewerker op de bedrijfseconomische afdeling.

PROMOTIELIJN

- tijdens het sollicitatiegesprek zal een uiteenzetting worden gegeven over diverse promotielijnen in het concern, dat ruim 8000 medewerkers telt.

VOORWAARDEN

- doctoraal examen economie (bedrijfseconomische richting).
- leeftijd tot 32 jaar.

Hoog aanvangssalaris. Deelneming in pensioenfonds.

De medewerker wordt in de gelegenheid gesteld gedurende enige tijd als trainee met het bedrijf kennis te maken.

Candidaten dienen bereid te zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Sollicitaties uitsluitend schriftelijk te richten aan:

DIRECTIE P. DE GRUYTER EN ZOON N.V.
Orthenstraat 14, 's-Hertogenbosch

De bedrijfseconomische afdeling van P. de Gruyter en Zoon N.V. bestudeert de risico's van te nemen maatregelen, berekent de te verwachten kosten en opbrengsten en verschaft tevens voorlichting in de breedste zin aan allen, die met het afzetbeleid te maken hebben.

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

AMSTERDAMSCH E BANK

30 NOVEMBER 1960

Geconsolideerde Maandstaat

in miljoenen guldens

Debet	jaar geleden	30 Nov. 1960	Credit	jaar geleden	30 Nov. 1960
Kas, kassiers en daggeldleningen	145	203	Kapitaal	90	90
Nederlands schatkistpapier	502	499	Reservefonds	49	54
Ander overheidspapier	117	81	3 pCt. Deposito-obligatiën per 1962 en leningen Mij. voor Middellang Crediet	68	84
Wissels.	165	70	Deposito's op termijn	489	536
Bankiers in binnen- en buitenland	287	431	Crediteuren	1319	1608
Effecten en syndicaten	43	59	Geaccepteerde wissels	37	34
Prolongatiën en voorschotten tegen effecten	96	113	Overlopende saldi en andere rekeningen	89	95
Debiteuren	771	1018			
Deelnemingen (incl. voorschotten)	15	27			
Gebouwen, safe-inrichtingen en inventarissen	P.M.	P.M.			
	2141	2501		2141	2501

Efficiency

bespoedigt uw contacten met gegadigden.
Indien uw telefoonnummer in uw annonce moet
worden opgenomen, vermeld dan tevens het **NETNUMMER**

CENTRAAL BEHEER

ONDERLINGE VERZEKERINGEN VOOR HET BEDRIJFSLEVEN.

WET - RISICO

Bedrijfs-w.a.-verzekering.

Motorrijtuigverzekering: w.a.-dekking voor alle motorrijtuigen f. 500.000,- per gebeurtenis

Ongevallenverzekering voor inzittenden van personenauto's.

BRAND - RISICO

Brand- en bedrijfsschadeverzekering voor industriële en andere objecten. Belangrijke besparingen op de premie. Verzekerd bedrag 2,1 miljard gulden.

MOLEST - RISICO

Molestverzekering: ingeschreven bedrag 8 miljard gulden.
Stormverzekering: verzekerd bedrag 1,1 miljard gulden.

VERVOER - RISICO

Transportverzekering van goederenzendingen in binnen- en buitenland.

PENSIOEN - RISICO

Ouderdoms-, weduwen-, wezen- en invaliditeitsverzekering van werknemers. Verzekerd bedrag 1,3 miljard gulden.
Belegd vermogen 310 miljoen gulden.

Bos en Lommerplantsoen 1, Amsterdam-West
Telefoon 134971 - Postbus 8400 .

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENTTE

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

**NAAMLooZE VENNOOTSCHAP
TECHNISCH BUREAU MARYNEN**

gevestigd te 's-Gravenhage

**UITGIFTE van
700 aandelen, elk groot
nominaal f 1000,- aan toonder,**

ten volle delende in de resultaten van het boekjaar
1961 en van volgende boekjaren.

Ondergetekende deelt mede, dat de inschrijving op boven-
genoemde aandelen, uitsluitend voor aandeelhouders,
openstaat op

VRIJDAG 23 DECEMBER 1960,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,
bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam en
's-Gravenhage,

tot de koers van 100 pct.,

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 14 december
1960.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten zijn verkrijgbaar
bij de kantoren van inschrijving.

NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ, N.V.

Amsterdam, 14 december 1960.

**Geldgever
en geldnemer
ontmoeten elkaar**

Ons bureau voor pensioenfondsen
is de plaats waar geldgever en geldnemer
elkaar ontmoeten. Specialisten die op
de hoogte zijn van de problemen
welke zich bij het beheer
van pensioenfondsen voordoen,
staan klaar om U
hun bemiddeling te verlenen.

Wenst U bovendien beleggings-
of andere adviezen aangepast aan
de aard van het betreffende Fonds
of een kwaliteitsonderzoek tot
verbetering van bestaande be-
leggingen, ook dan staan onze
specialisten tot Uw dienst.

Gaarne verstrekt ons
Bureau voor Pensioenfondsen
U alle inlichtingen.

DE TWENTSCHE BANK

Hoofdkantoor te Amsterdam

